

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

MORSØ
FRIMENIGHED
1871-1971

MORSØ FRIMENIGHED 1871-1971

*Udgivet af »Morsø Frimenighed«
under redaktion af Per Fisker*

Udgivet december 1971.
Redaktion: Per Fisker.
Nye fotografier: Per Sowinski.
Omslagsbilledet: Ansgarskirken i Øster Jølby.
Sat med Press Roman.
Trykt hos Morsø Folkeblads bogtrykkeri.

Forord

Det er naturligt ved en menigheds hundredeårsdag at se tilbage og at forsøge at give en fremstilling af menighedens historie i det forløbne århundrede. Men netop den festlige anledning kan let forstærke risikoen for, at det bliver til en »helgenbiografi«, og det kan ingen være tjent med – allermindst da den menighed, som gerne skulle leve videre i morgen.

Historien beretter om mennesker og ikke om helgener – derfor kommer den os ved. Den beretter om, hvad mennesker har gjort, men har ingenting at sige om, hvad Gud Helligånd har skabt og virket – det er troens sag og ikke historiens sag. Derfor beretter historien heller ikke om »den hellige almindelige menighed«, som vi bekender troen på, men den beretter om den ganske specielle borgerlige indretning, som netop denne menighed er blevet i kraft af et ganske bestemt historieførløb. Eller for at sige det samme med ord fra en af Grundtvigs salmer: »Huset med de høje sale tømres kun af Skaber-hånd«, og det er vi ude af stand til at skrive historie om, her kaldes der på troen. Vi derimod »bygger kun et gæstekammer til en himmelsk altergang« – og det er om bygningen af dette gæstekammer, historien beretter.

At skrive historie kræver blandt meget andet en viss distance. Derfor: jo nærmere vi kommer til i dag, jo vanskeligere bliver opgaven. Da det samtidig er en kendsgerning, at det egentlig dramatiske og skelsættende i menighedens historie blev afsluttet omkring århundredskiftet, begrænses opgaven næsten af sig selv: det er ikke her set som en opgave at give en fremstilling af menighedens historie med ligelig hensyntagen til hvert enkelt tiår.

Tværtimod søges der her givet en historisk fremstilling med et ganske bestemt sigte: at besvare de to spørgsmål, som atter og atter rejses, og som kun kan besvares ad historisk vej: *Hvorfor blev der dannet en valgmenighed netop her?* Og *hvorfor blev denne valgmenighed sidenhen frimenighed.* Dermed giver det sig selv, at hovedvægten i fremstillingen bliver lagt på forhistorien og på menighedens første tid indtil Lunds død.

Det er blevet sagt fra flere sider, at det hele er unødigt arbejde, da alle kender historien i forvejen. I den sammenhæng er det fristende at citere Anders Dissing, der aldrig kunne glemme, hvad han havde læst engang som barn i en almanak: »Få vide, hvor meget man må vide, for at vide, hvor lidt man ved!«

Sandheden er, at de gamle fremstillinger af menighedens historie dels forlængst er udsolgt og ikke til at opdrive, dels er de forældede. Siden da er der kommet nye og afgørende arbejder til. Det drejer sig om to kategorier:

dels Anders Dissings og Henrik Fogs udtrykte fremstillinger af menighedens historie, som stort set er uudnyttede hidtil, dels P.G. Lindhardts og Anders Pontoppidan Thyssens videnskabelige arbejder, som i høj grad stiller menighedens ældste historie i et nyt lys ved at sætte den ind i en større historisk og kirkehistorisk sammenhæng.

Når dette sammenholdes med de ældre traditionelle fremstillinger, støder synspunkterne ofte sammen. Det har da været opgaven at inddrage alt foreliggende materiale – breve, samtidige og senere artikler i aviser og tidsskrifter, menighedens kirkebøger og menighedsrådets forhandlingsprotokoller samt i nogen grad mundtlige udsagn fra nulevende – i et forsøg på at afveje synspunkterne over for hinanden, under stadig hensyntagen til, at kildernes værdi rent historisk er meget forskellige.

I nogle tilfælde er det lykkedes at nå frem til en bestemt opfattelse af det historiske forløb, som der så er gjort rede for – og som naturligvis må stå helt for forfatterens egen regning. Men i mange tilfælde har de foreliggende kilder ikke gjort det muligt at skære igennem de modstridende synspunkter – og man er jo nu engang tvunget til at lade sig nøje med de faktisk foreliggende kilder. I så fald får de modstridende opfattelser da lov til at stå ved siden af hinanden, og så må læseren selv læse og afgøre sig på eget ansvar.

Hvem er det egentlig, man vil skrive for? Det er et spørgsmål, man skylder at svare på over for sig selv. Her er da forsøgt at give en fremstilling, som på en gang er folkelig i bedste forstand og samtidig søger at honorere de historiske krav, som arbejdet stiller.

Endelig vil jeg gerne rette en tak til alle, som med råd og dåd har været behjælpelige med at fremskaffe såvel oplysninger som det nødvendige materiale, en tak til alle, som har ydet et skriftligt bidrag til bogen, såvel som til dem, som har givet en hjælpende hånd til løsning af de praktiske problemer i arbejdet med at få gjort bogen færdig, og en særlig tak til »Morsø Folkeblad» for støtte og godt samarbejde.

Øster Jølby, december 1971.

Per Fisker

Morsø Frimenigheds historie

Den 17. december 1971 har Ansgarskirken på Mors stået i 100 år og har søndag efter søndag været samlingssted for den frie menighed her.

Men hvorfor blev den bygget?

Hvorfor netop her, og hvorfor netop dengang?

Svaret ligger i historien, i forhistorien. Beretningen om den tid, da der nok var en vækkelse på Mors, men ikke nogen grundtvigsk vækkelse.

Det hele begyndte med et uanseligt møde i Solbjerg den 31. januar 1837. En gudelig forsamling. Der var ikke mange med, men blandt dem var Peter Larsen Skræppenborg og Christen Kold.

Siden blev de få til mange.

Der havde været vækkelse før her i landet, pietistisk vækkelse. Den kom til Danmark fra Tyskland omkring år 1700 og lagde vægt på fromhed (pietas) og gode gerninger. Men bevægelsen fik ingen direkte betydning uden for Sønderjylland og København. Indirekte derimod kom den til at præge hele landet, og det skyldtes, at kong Chr. VI og dermed hoffet sluttede sig til den. Konfirmationens indførelse 1736 var én af følgerne af *statspietismen*, skolevæsenets udbygning en anden. Andagtsbøger og gudelige småskrifter myldrede frem og blev læst mere end Bibelen. De var både billigere og mere letlæste.

Kongen arbejdede for at lede pietismen ind i kirken, bl.a. ved at ansætte vakte præster. 1741 kom »Forsamlingsloven«, der søgte at knytte vakte lægfolk til deres præst, så man kunne undgå sværmeri. Loven var ment som et værn for de små forsamlinger, der ville samles uden for gudstjenesten. De blev tilladt, men kun hvis præsten var til stede. Alle andre forsamlinger var forbudt, og ingen måtte rejse omkring og opvække andre.

Loven var nok et værn, men vel at mærke forudsat, at menigheden var af samme opfattelse som præsten. Efter Chr. VI's død 1746 forsvandt pietismen gradvist, fordi den aldrig var blevet andet end en stats- og præstebevægelse. Men forsamlingsloven blev ikke af den grund ophævet og kom til at spille en helt anden rolle, også på Mors, mange år senere.

Den nye generation af præster var overvejende rationalister. Forkyndelsen drejede sig om fornuft (ratio), dyd og oplysning. Hvad der kunne synes uforståeligt i kristendommen, talte man kun lidt om. *Rationalismen* blev aldrig en folkebevægelse.

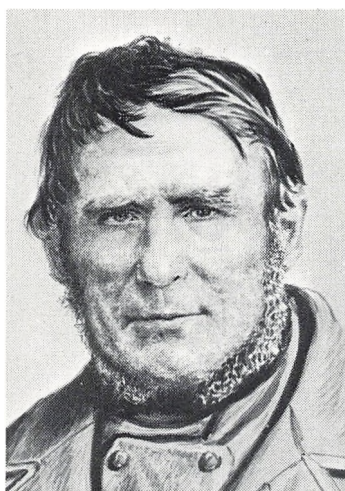
Omkring 1730 kom en virkelig vækkelse til landet. Det var *herrnhutismen*, som har navn af byen Herrnhut i Tyskland, hvor den opstod. Da der ikke var

religionsfrihed, måtte herrnhuterne i 1772 have kongelig tilladelse, før de kunne grundlægge kolonien Christiansfeld ved Haderslev. Her fik de ret til fri religionsudøvelse, men andre menigheder måtte de ikke oprette. Brødre-menigheden her sendte uddannede emissærer (missionærer) rundt i Jylland og på Fyn.

En emissær fra Skjern indberettede 1815 til Christiansfeld, at han i oktober havde gennemrejst Mors på kryds og tværs, men kun fundet 12 spredtboende vakte, der levede »som Faar mellem glubende Ulve«. I øens 32 kirker prædikedes der sjældent, og i så fald »kun Moral«. Det kan ikke have nyttet stort, han fandt i hvert fald, at morsingboerne var faldet i så grove laster, at han aldrig havde set mage! Alligevel blev han troligt ved at besøge Mors, men først 1836 slog vækkelsen igennem her. Det var særlig i Sundby, Solbjerg og Erslev.

Herrnhuterne holdt ikke egentlige forsamlings, snarere stilfærdige husandagter i de enkelte hjem. Deres forkyndelse var følelsesbetonet og indadvendt, de talte meget om »Jesu Blod«. Statskirken stod de ret fjernt, men ikke fjendtligt overfor.

Det lille møde i Solbjerg den 31. januar 1837 var af en anden art. Det blev Larsen Skræppenborgs første besøg på Mors, siden kom han her jævnligt, til han døde 36 år senere. Selv forandrede og udviklede han sig i de år, og hans evne til at påvirke de kredse, han kom til, var så stor, at de kom til at forandre og udvikle sig med ham i samme retning. Det var Kold, som fik ham til øen, og her begynder menighedens forhistorie.

Ole Peter Holm Larsen »Skræppenborg»

Ole Peter Holm Larsen fra gården *Skræppenborg* på Fyn var en af de ledende mænd i den forsamlingsbevægelse, som opstod på Fyn i 1820'erne. Lederne var lægmænd, mest bønder og håndværkere. De rejste rundt og holdt »gudelige forsamlings» i hjemmene, først på Fyn og senere længere og længere op i Jylland. Bedst modtagelse fik de hos de folk, som var vakt i forvejen af herrnhutiske emissærer. I begyndelsen lignede de to bevægelser forkyndelse hinanden så meget, at det ikke har været nemt for tilhørerne at kende det ene fra det andet. Den jævne mand havde ikke noget at sammenligne de nye vækkelses tale med. Hans smule skolegang havde nærmest givet ham den forestilling, at kristendom, det var noget med at lære katekismus-remser. Kom han i kirken, er det tvivlsomt, at han der hørte noget, som kunne gå ham til hjerte. I hvert fald på Mors var de fleste præster rationalister. I Sundby fandtes enkelte familier, som havde bevaret den gamle herrnhutiske vækkelse fra omkring 1730, og herfra gik slægtsforbindelser til nogle få vakte i Solbjerg, Dragstrup, Øster Jølby, Erslev og Alsted. Men det var ikke noget, som havde med kirken at gøre.

Ikke underligt, at tilhørerne sugede vækkelsesprædikanternes ord kritikløst i sig. I begyndelsen var forholdet godt mellem de forskellige omrejsende prædikanter. Herrnhuterne betragtede nærmest de fynske forsamlingsfolk som deres medhjælpere.

Men fra midten af 1830'erne begyndte deres veje at skilles. Forsamlingslederne, med Larsen Skræppenborg i spidsen, gav sig til at tale i de vakte kredse, ikke længere bare om det, som hører sjælenes frelse til, men om, at man skulle gå imod statskirken og kræve større kirkelig frihed. Det var tanker, der stammede fra Grundtvig, selv om han dengang ikke brød sig om de gudelige forsamlings folk. (Men samtidig forsvarede han deres borgerlige

ret til at forsamles frit!) De forstod til gengæld ikke ham, men det kom de til, først og fremmest, da Jacob Christian Lindberg, Grundtvigs discipel, i 1833 begyndte at udgive »Nordisk Kirke-Tidende«. Han forstod Grundtvig, og han forstod de vakte. Bladet med mange artikler af Grundtvig og om Grundtvigs tanker blev et bindeled mellem de vakte kredse.

Baggrunden for utilfredsheden med statskirken var, at mange rationalistiske præster ikke holdt sig til ritualer, men forvanskede trosbekendelsen ved dåben og indstiftelsesordene ved nadveren. Det var før 1832 Grundtvig imod at være tvunget til at være i samme kirke som sådan nogen præster. Men så ville han i hvert fald ikke være tvunget også til at få forrettet sine kirkelige handlinger hos den præst, i hvis sogn han tilfældigvis boede! Ligesom bonden i 1788 var blevet løst af sit stavsbånd, sådan ville han, at mennesker skulle løses af deres »sognebånd« og kunne knytte sig til en præst efter eget valg.

Herrnhuterne var meget betænkelige ved at opdage, at lægprædikanterne var så udadvendte og kamplystne overfor de kirkelige myndigheder. Det måtte komme til et brud mellem de to vækkelsesretninger. Og da de havde tilhængere i de samme kredse, førte det til meget uvenskab og uro. De fleste steder blev det forsamlingsbevægelsen, som jævne folk sluttede sig til, og den blev mere og mere ledet af Larsen Skræppenborg.

Sådan også på Mors. 1845 besøgte emissæren fra Skjern for sidste gang sine »brødre og søstre« på øen.

1831 flyttede pastor *Joseph Christian Sørensen* fra Sønderhaa i Thy til Solbjerg på Mors. Han blev provst 1835. Biskop Fogtmann, der var kendt for sit frisind, – samtidig med, at han var konservativ, – omtaler ham som »en særdeles veltænkende Mand, ... højst rosværdig og exemplarisk«. De første år var han en streng vækkelsesprædikant, temmelig pietistisk. Hans tjenestefolk måtte ikke gå til legestuerne, hvor det nok gik voldsomt til, men søndag aften satte han sig hos dem i borgestuen og hørte dem i formiddagens prædiken. Men snart kom der mere mildhed over hans forkyndelse og livssyn, han har nok været grundtvigsk påvirket. Han holdt »Nordisk Kirke-Tidende« og drøftede ivrigt indholdet med sin gode ven *Peter J. Algreen*, som var lærer ved seminariet i Snedsted. Der kom mange i kirken, særlig de herrnhutiske vakte. Men da de kom og bad ham holde forsamlinger med dem, sagde han nej og mente, de skulle gå hjem og nøjes med at holde husandagter hver for sig.

I oktober 1836 ansatte han en huslærer, som snart viste større evner og lyst til at få den jævne mand i tale. Det var *Christen Kold*. Han kom lige fra sin eksamen på Snedsted seminarium og var meget påvirket af Algreen.

Kold sluttede hurtigt venskab med nogle familier, særlig de herrnhutiske påvirkede. Navnlig kvinder og børn kunne han snakke med, og de begyndte også at komme i præstegården hos fru Sørensen.

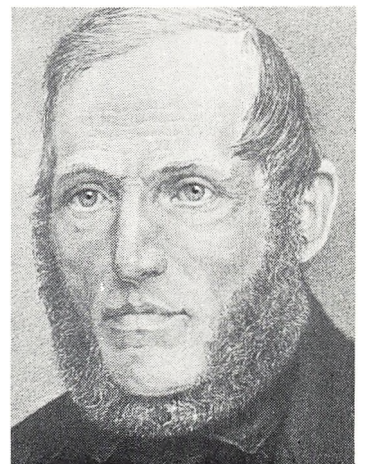
I juleferien var Algreen og Kold på besøg hos venner i Salling. Da de fik at vide, at man der ventede Larsen Skræppenborg og »fynboerne« i begyndelsen af det nye år, bad de vennerne sørge for, at Skræppenborg også kunne komme nordenfjords, og de foreslog Solbjerg som mødested. Algreen havde et spændt forhold til sin seminarieforsøger, Brammer, der ikke brød sig om, at han holdt forsamlinger med eleverne på sit værelse. Derfor turde han ikke foreslå Skræppenborg at komme til Snedsted. Men det gjorde han

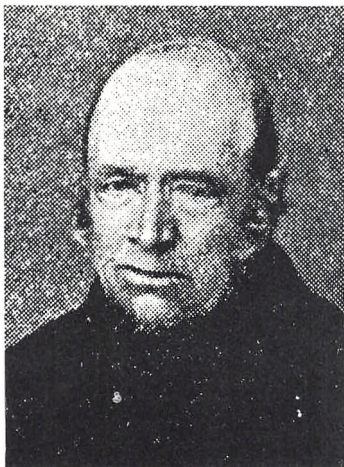
Provst Josef Kristian Sørensen, Solbjerg-Sundby (1831-44)

Peder Kjellerup Algreen

Christen Mikkelsen Kold

Iver Pedersen, Viftrup, Handbjerg

alligevel, sammen med Iver Pedersen Viftrup fra Handbjerg, den 31. januar 1837.

Frederik Nygaard har i 1883 skrevet en udførlig bog om alle disse her begivenheder. Han var sognepræst i Frøslev indtil 1882 og stod Rasmus Lund og den frie menighed meget nær:

»Samme dags Aften fulgte Algreen med Peter Larsen og Iver Pedersen over til Mors, hvor de tog ind i Solbjerg Præstegaard efter Provst Sørensens Indbydelse. Provsten havde rigtignok først ventet dem den næste Dag og var efter Løfte rejst på Besøg hos en Nabopræst, sandsynligvis Roed (i Galtrup). Men Algreen var nu alt en gammel kjendt Husven i Præstegaarden, hvor han skaffede dem en gjæstfri Modtagelse. Den unge Huslærer, Kristen Kold, var også hjemme den Aften. Og i den Stue, hvor han læste med Provstens Børn, bestemte de sig saa til at holde en lille kristelig og opbyggelig Forsamling.

De fik sendt Bud til nogle af de ved Præstegaarden nærmest boende Bønder, det vil sige Gaardmændene Niels Mikkelsens, Dines Larsens og Niels Degns. Kl. henved 8 begyndte de deres Andagt. De sang nogle af Brorsons Salmer, og de fremmede bad for og med dem. Ordførerne i den lille Forsamling den Aften var Peter Larsen (Skræppenborg) og Iver Pedersen. De talte »sunde og hjærtelige Ord, hørende til den gamle Prædiken: Omvender Eder og tror Evangelium«. Der blev slet intet læst, og der blev ikke talt eet polemisk Ord. Omtrent kl. 10 skiltes de ad, og, efter hvad der blev ytret ved Bortgangen, vare de alle glade ved paa saadan Maade at have tilbragt et Par Aftenstimer.»

Larsen Skræppenborg var svært glad bagefter for det liv, han havde mødt, og omtaler i et brev Algreen og Kold som »ret et Par muntre og fyrige Karle«, som »mente det ret alvorligt med Guds Riges Udbredelse«. »Kold lod især til en kraftig Karl».

I løbet af foråret blev der holdt 12 forsamlinger i Solbjerg-Sundby med op til 15 deltagere, mest hos de tre gårdmænd, som var med første gang. Kold var den drivende kraft, men Provst Sørensen var med flere gange og havde kun formået dem til ikke at blive for mange.

Men der var også *modstandere*. Og nu viste det sig, at forsamlingsloven af 1741 kunne blive et våben imod de forsamlinger, som den 100 år før var blevet givet som et værn. For den tillod jo kun folk at samles, når deres sognepræst var med. Deri lå, at en vækkelse uden om kirken var umulig, eller i hvert fald ulovlig.

I Thisted Avis 22. feb. 1837 skrev en anonym indsender (det var lærer Povl Henrichsen, Flade) bl.a.:

»I en Gaards Baghus her på Morsø holdtes først i Februar et stort Synode. En halv tosset nygjort Seminarist (det vil sige Kold. Paranteserne er forfatterens anmærkning) foer omkring i Sognet og under mange Ophævelser indbød Krøblinger, halte og blinde. Disse troede, en stor Nadvere ventede dem med nogle Dramme til, og ikke saa faa mødte, men istedet derfor tyllede ovennævnte Seminarist en Mængde aandelig Valle af Jærtegn's Postil og Lindbergs Efemerider (dagblade) i de tandløse Kællinger. En anden var Ov. (lærer Ovesen, Outrup, han var nu vist slet ikke med!), der hver Dag og Time har Visioner, men et maadeligt Organ for Deklamationen, havde ej anden Forretning end at øse i nogle Vandkrukker, medens Præsidenten i Synodet (Skræppenborg) og en af Opsynsmændene ved en Daarekiste, Ag. (Algreen), aflagde sin første Prøve paa ved Troens Sennepskorn at forandre – Vin til Vand, hvilket lykkedes over al Forventning. Til sidst fordømtes en

Mængde Kjættene, hvis auto da fe nærmere vil bestemmes. Ved Midnat skildtes Forsamlingen ad, men Bønderne gjorde Ed på ikke oftere at spille en god Nat og en styrkende Søvn for at luge i disse ny Profeters aandelige Brakmark».

Mærkeligt nok blev stykket optaget i den københavnske avis »Dagen», så sagen blev landskendt. J.C. Lindberg bragte det også i »Nordisk Kirke-Tidende», og tilføjede, at det nye, der rørte sig på Mors, jo måtte være noget meget betydeligt, siden det i den grad kunne forskrække en Morsø-mand! »Det er altid en Glæde at mærke, i hvor høj grad Fjenden har været nødt til at bruge sin Svaghed, Dumhed og Uvidenhed som sine Vaaben».

Algreen skrev på opfordring en redegørelse i »Nordisk Kirke-Tidende» om den første forsamling. Den førte til, at han blev afskediget som seminarielærer fra 1. maj 1838. Han blev da huslærer hos provst Sørensen i 6 år. Kold var fra novemberdag 1837 blevet lærervikar i Øster Jølby skole, ved foden af bakken, som »den bette kirke» ligger på. Fast ansættelse kunne han ikke få, selv om der ikke var andre ansøgere til embedet. Han havde haft onde fortalere, som bragte beretningerne om forsamlingerne helt til det høje kancelli i København. I skrivelsen herfra er det ikke nok med, at man nægter ham ansættelse i Øster Jølby, men der står endda: »... (vi finder), at Seminarist Kold ikke bør ansættes som Skolelærer!». Sådan værdsatte man dengang Danmarks største skolemand! Men det var han heller ikke blevet endnu.

Kold var faldet godt til i det lille sogn og kom meget på gårdene »Søndergaard» og »Dalen». Det var i den tid, han første gang læste Ingemanns historiske romaner: »Jeg var i den syvende Himmel, da jeg saa, at det danske Folk engang havde været saa stort og mægtigt og lykkeligt. ... Gid jeg ejede den Slags Ord, som skal til for igen at vække og rejse det danske Folk».

Han holdt stadig forsamlinger, i Mellem Jølby holdt de til hos Peder og Poul Nielsen Søndergaard. Det var dem, som druknede deres piber i en tørvegrav, da Kold havde holdt en ivrig omvendelsestale imod brændevin og tobak. Snustobak fordømte han ikke, men det brugte han også selv!

Beboerne samlede underskrifter ind for at beholde ham, men det hjalp ikke. I sommeren 1838 samlede han sig endelig sammen til at rejse, og han blev huslærer i Forballum i Vestslesvig. Han har selv fortalt om sin tid på Mors: »Jeg var just ikke saa meget pietistisk, jeg havde ikke forstaaet stort andet, end at Gud elskede os. Saa blev jeg forflyttet derfra, som vel var, thi ellers havde jeg talt og sunget mig tom».

Skolen blev senere fattighus. 1941 blev den revet ned, nu står der en sten på stedet, hvor den lå.

Fra Forballum sendte Kold 29. marts 1839 et sørgmodigt brev til Ane Søndergaard, der var gift med Christen Madsen i Bjergby. Det slutter: »Nuvel, jeg haver vel ikke Behov at holde en Prædiken for dig. Thi uden det, du ved, kan jeg intet sige dig. Men jeg gad dog gerne snakke lidt med dig om det, jeg ved dog i nogen grad er vore Hjerter kære. Dog vil Provsten nok tale med Eder derom, om du kommer ned og besøger din og min gode Ven, Niels Mikkelsens Kone, i Paasken. Du maa da give den lille Mikkell et Kys fra mig. Og Maren og Severine, glem ikke at hilse dem, jeg tænker ofte paa dem, men min Haand er saa sen til at gribe Pennen. Hils min gode trofaste Ven Christen Madsen, ... dernæst vore fælles Venner, Smeden (det er Hans Nielsen) og Sidsel Hangaard.

...Nu de andre gode Venner i Solbjerg, C. Filtenborgs, N. Degns og Christen Laustsens, hils dem mange gange. Gjorde jeg dem maaske sommetider imod, da var det ikke, fordi jeg havde for liden Kærlighed til dem. ...Hils din Broder Kristen og hans kære Familie, sig ham, at jeg lever meget godt og tak ham for hans Venskab mod mig. Glem ikke at hilse lille Bodil og Ane Marie. De saa dog ned til mig en Gang imellem i den lille Skole. Gud lønne dem for deres Kærlighed imod mig. Jeg havde nær glemt min lille Kæreste Ane, samt Joseph. (Det er de 4 yngste børn hos Anes bror Kristen i Øster Jølby. Ane var 5 år!) Men først og sidst være du og din kære Datter hilset af Eders oprigtige Ven. C. Kold».

Her har vi en stor del af den vakte kreds præsenteret! De var så godt som alle af een slægt, fra gården Søndenkirk i Sundby. Herfra gik også familiebånd til andre vakte: Peder Dahl, Øster Jølby, Poul Sallingbo, Tøving, Poul Sørensen, Bjergby og Chr. Larsen, Chr. Filtenborg, Th. Vangsgaard og Jens Nør, alle i Solbjerg.

Det er mærkeligt at se, hvordan det er *de samme sogne og de samme slægter*, som er grobund for både herrnhutisk vækkelse og forsamlingsbevægelse, senere har de stærk indflydelse, da den grundtvigske vækkelse begynder, og frimenigheden bliver til.

Vækkelsen kunne give sig pudsige udslag, M. P. Ejerslev fortæller: »Det var i den Tid, da Husmandskoner og -børn gik ud med Tiggerposen. ... En kone kom en Dag ind i Nørregaard i Øster Jølby for at tigge. Dorthe Krogh, der var Kone i Gaarden, lagde Mærke til, at Husmandskonen omhyggeligt passede paa at bede om noget »i Jesu Navn«. »Hvordan kan det gaa til«, sagde hun, »at I allesammen er blevet saa hellige derovre i Sundby?« – »Det skal a saamænd sejj dæ, bette Muer«, lød Svaret. »Nær alle Gordkwonner er søen, saa ka'ed bejst betaal sæ aa be om nøj i Jessu Navn!«.

I Dragstrup sad 1836-53 pastor Due, som Anders Dissing kaldte »en lille, tør, sur Mand, kold Rationalist«. Alligevel har der været holdt en del forsamlinger der, som blev anmeldt for retten. I Tæbring var P.H. Aabye præst, og han forhindrede også forsamlingerne, så godt han kunne. Sognefogden i Fjallerslev, Jens Cortsen, og lærer Ovesen i Outrup var meget virksomme, ellers hører man ikke om vakte i pastoratet. I Lødderup omtales en enkelt mand, Svenningsen, og i Frøslev lærer Peder Thomsen. Men der har tilsyneladende ikke været holdt forsamlinger i Sønder Herred ud over de nævnte i Fjallerslev og Outrup.

I Nørre Herred har vækkelsen åbenbart ikke rakt længere nordpå end til Bjergby. På få undtagelser nær dækker billedet omkring 1840 altså akkurat de sogne, hvorfra der i 1971 er de fleste medlemmer af frimenigheden! Der er noget at lægge mærke til med Bjergby. De er kommet med sent, men stærkt. I dag er der ikke noget sogn, hvorfra frimenigheden har så mange medlemmer, 70% af indbyggerne. Men før menighedens dannelse og de første år efter har der ikke været voldsomt røre, hvad grunden så kan være? En af årsagerne var, at de vakte var så glade for pastor Ingerslev. I de år, Ansgarskirken blev bygget, mødtes de, der byggede den, i en stopfuld kirke i Bjergby. Povlsen Dal anbefalede thyboerne til at komme og være med! Men det er ikke hele forklaringen, for Ingerslev kom først til Bjergby 1869. 1877 flyttede han til Tødsø.

Mange interessante enkeltheder om de gudelige forsamlinger i de første år efter 1837 er fortalt af Frederik Nygaard og i værket »De senere jyske vækkelse» (fra 1970): personnavne, datoer, avisskriverier, retssager osv. Oplysningerne stammer i væsentlig grad fra politiprotokoller (!), desuden selvfølgelig fra private breve og fra de adresselister, der er gemt fra den tid, hvor forsamlingsfolkene samlede underskrifter imod sognebåndet og andre ting. Desuden må Fr. Nygaard have hørt en del fra de gamle, der kunne fortælle.

Det kom af sig selv, at de fleste af forsamlingerne de første år blev holdt i Solbjerg-Sundby, hvor de jo var lovlige, når provst Sørensen selv var med, (og det var han som regel), – og i Galtrup-Øster Jølby, fordi man der havde pastor D.M. Roed, som også forsvarede forsamlingerne varmt, når de blev angrebet privat eller offentligt. Men tale selv ved forsamlinger, som provst Sørensen, gjorde han ikke.

En kort tid i 1838-39 passede Roed også Tødsø-Erslev, mens der ingen præst var der, og da holdt Kold forsamlinger hos Peder Dam, Erslev, og slap for tiltale med Roeds hjælp. Men så kom pastor Raahauge. Han forbød straks forsamlingerne, og de vakte måtte søge vestpå, til Galtrup og Solbjerg. I Kolds lille skole i Øster Jølby var nu kommet en lærer Frost, som vi hører om i forbindelse med nogle retssager i 1840. Han havde holdt nogle forsamlinger i Skallerup, Galtrup og Øster Jølby.

Da Algreen kom til Solbjerg, fik man en både begavet og begejstret leder, der har betydet kolossalt meget for bevægelsen på Mors. Han organiserede forsamlingerne i mange sogne, så de blev holdt med passende mellemrum på forskellige steder. Han sørgede for talere, skiftevis fremmede og lokale. Og han var den første til at kæmpe mod herredsfogeden, kancelliet og de mange anonyme angreb, og det både med mund og pen.

Han rejste endda i 1840 i audiens hos kong Chr. d: 8: for at ansøge om fritagelse for de bøder, han var blevet idømt (16 Rdl.) og om frihed til at holde gudelige forsamlinger. Han hævdede, at forsamlingsloven i 1741 var blevet givet for at holde gendøberne og andre sekter nede, men de gudelige forsamlinger var evangelisk-lutherske og burde tillades i en tid, hvor man allevegne fra talte om frihed. »Rejs De nu hjem» sagde Chr. d. 8., »Jeg skal se, hvad jeg kan gøre». Og noget må han have kunnet gøre, for Algreen fik ganske vist sin dom, men bøden blev aldrig krævet. Og det blev den sidste anklage, der blev rejst imod ham!

Efter den tid holdt man forsamlinger flere steder, og de blev større og større, til sidst med op mod 150 deltagere.

Frederik Nygaard har beskrevet det:

Der har været trængsel i de små stuehuse! Forsamlingshuse kendte man ikke til. Kunne stuer og sovekammer ikke slå til, måtte de sidste stå op i gangen og bryggerset. Der er nok blevet en god varme! Der var en mand, som ville ud midt i det hele, men det tog ham et kvarter at bane sig vej. Ved et bord i storstuen sad talerne med et par tællelys foran sig. Tilhørerne sad i mørke, der skulle jo spares. Selv om de havde haft salmebøger, havde de ikke kunnet se at bruge dem. Men de salmer, man holdt mest af, stod heller ikke i »Evangelisk-christelig Psalmebog», for den var tør og rationalistisk og meget lidt afholdt.

Men så sang eller læste forsangeren to linier, dem sang man så. Så kom to linier mere og hele salmen til ende på samme måde. Var der så 15-20 vers, kunne det jo vare længe. Det var mest Brorsons salmer, også Kingos og nogle

af ukendte forfattere. Efter nogle salmer og en eller flere lange, ofte inderlige og klagende bønner, tog talerne fat. Var der kun een taler, læste han også gerne en prædiken, af Luther, Johan Arndt, Schriver eller andre. Bibelen blev der aldrig læst op af. Der blev sluttet igen med bønner og salmesang. Når så de mest fremmede var gået, blev inderkredsen tilbage til samtale eller mere salmesang.

»De fleste Ordførere paa Mors omtalte stadigt Daaben i deres gudelige Taler, men uden at der egentlig var nogen levende Forbindelse mellem den og deres øvrige Vidnesbyrd. Bekjendelsen af Troens Ord lød heller ikke i Forsamlingerne, hvorimod Fadervor altid blev bedet. Den almindelige Betragtning for Forsamlingsfolket af Daabens Betydning fandt sit Udtryk i følgende Linier af Kingos Salme: »Jeg glæder mig, o Jesus, ved min Daab»:

*»Den jeg stedse med mig bær
som mod Satan et Gevær,
at jeg Guds Medarving er».*

Nygaard nævner, at de udenø's ledere bragte skikke med sig, som morsingboerne aldrig blev fortrolige med og ikke brugte, når de var alene: de sang til og fra bords, de knælede, når de bad, og tog afsked med hinanden med »broderkys».

Der kom jo nok et og andet kunstigt frem. Lysten til at vidne for naboer, genboer og bysbørn var større end sansen for, hvornår man skulle tie, og hvornår man skulle tale. Men denne omvendelsesiver hang sammen med, at man ikke turde tro, at det var muligt at omvende sig efter døden. Der var en inderlighed og stille alvor over bevægelsen på den tid. Det folkelige og det politiske var endnu ikke kommet til at spille nogen rolle for de vakte.

I Nykøbing boede to af forsamlingsbevægelsens argeste modstandere. Det var herredsfogeden, kancelliråd Rummelhoff, (man skulle næsten tro, det var et øgenavn, givet ham af de vakte!), og sognepræsten, Dalhoff. Han havde tidligere haft et sammenstød med provst Sørensen, der havde irettesat ham for dårlig embedsførelse. Om der nu var lidt hævnlyst med i det? – i hvert fald »røber Dalhoffs efterladte papirer med kladder, optegnelser af rygter o.l. en forbløffende nidkærhed i kampen mod »de hellige»», skriver Pont. Thyssen.

Den mærkeligste af forfølgelserne begyndte fjerde søndag i fasten 1839. Der var den aften en usædvanlig stor forsamling i Anders Jensens gård ved Tinghøj i Tøving, flere hundrede mennesker. Algreen såd og læste en af Luthers prædikener højt, da »de to -hoff'er fra Nykøbing» kørte ind i gården. En del af tilhørerne spredtes ved synet. Men Algreen blev ved at læse. Da befalede Rummelhoff ham »i Kongens Navn» at holde op og at følge med til Nykøbing. Da de gik ud ad døren, slukkede de vakte lysene, så alle stod i mørke, og Mette Klavsens fra Tøving stemte pludselig i med høj stemme:

*»Far herud, urene Aand,
hen til dine Lige!
Jeg har givet Jesum Haand
aldrig ham at svige.
Gaa din Vej,
jeg vil ej
Verdens Lyst begjære
eller høre mere».*

For at gøre historien endnu mere mærkelig, løb Rummelhoffs heste løbsk, da de kørte forbi højene mellem Tøving og Tødsø, og da opgav herredsfogeden for en gangs skyld og lod Algreen gå hjem.

De ledende den aften blev senere indstævnet, underligt nok, for forsamlingen var lovlig anmeldt for pastor Roed. Han afgav skriftlig erklæring til forsvar for de vakte og fremhævede, at forsamlingerne havde den virkning, at deltagerne kom oftere i kirke, ja var de flittigste kirkegængere.

Desuden, skrev han, var det hans erfaring, at »Kjærlighedsbaandet imellem Præst og Menighed ikke alene ikke slappes, men knyttes endnu fastere og inderligere, naar Præsten med Velvilje og Deltagelse kommer denne sin Menigheds aandelige Trang i Møde».

Det var sjældent, at øvrigheden angreb en forsamling, hvis ikke stedets præst havde klaget. Når præsterne klagede, skyldtes det en følelse af, at fremmede kom ind på deres enemærker, og særlig galt var det, når det, som oftest, var ikke-teologer, der talte.

Sammenstødet mellem de vakes ønske om at samles, og så den gamle tvang: forsamlingsloven, sognebaandet, – det førte til noget nyt. Det førte til, at mennesker for første gang i større tal gik over de sognegrænser, som man havde gået bag ved, siden kirkens ældste dage. Desuden førte det til, at præst og menighed, de steder hvor de havde vækkelsen til fælles, søgte tættere sammen.

Forsamlingsbevægelsen i Thy og på Mors var ikke som andre steder i Nørrejylland. Der er den forskel, at vækkelsen i 1830'erne andre steder var mere præget af selvstændige lægmænd. I hvert eneste sogn på Mors, hvor mennesker blev vakt, skyldtes det lærere, ofte fra seminariet i Snedsted, eller de præster, som her er nævnt. Men lærerne og præsterne fik megen og god forbindelse med jævne folk, og prædikanterne udefra var tit lægfolk.

Det er blevet sagt, at der derfor var mere friskhed over vækkelsen på Mors, mere sans for stort og småt, mindre optagethed af det uvæsentlige, og at herved »udvikledes Spiren hos de opvakte Morsingboer til at blive et kirkeligt Forsamlingsfolk». Ordene er Nygaards og må stå for hans regning. Han holdt forfærdelig meget af Mors og »de frie», som man senere begyndte at kalde dem.

Men sagt om landet som helhed: Det var en lykke, at præster og forsamlingsfolk sidst i 30'erne lærte at forstå hinanden og lærte af hinanden. Derved fik vi vækkelse inden for kirken i stedet for uden for, som i mange andre lande.

Den 28. april 1840 holdt provst Sørensen en gudstjeneste i Solbjerg kirke, hvor mange udensogns folk gik med til alters. Pastor Dalhoff skrev anonymt en lang og ondskabsfuld artikel i »Fædrelandet» (derfra kender vi historien). Efter hans oplysninger har en familie fra Outrup, pastor Roed, og mennesker fra Thy, Hardsyssel og Aalborg været til alters sammen med Solbjerg menighed. Det var jo ulovligt, det vidste Sørensen også nok. Dalhof bruger som overskrift: »Sognebaandet faktisk løst», hvad der dækker meget godt. Det blev først løst i 1855, men Sørensen slap med en advarsel, fordi biskop Fogtman forsvarede ham endnu en gang. Det er første gang, det ses tydeligt, at det, der holdt sammen på de vakte, var ønsket om at gå til alters sammen.

1844 rejste både provst Sørensen og Algreen. Ved samme tid holdt forfølgelserne op. Man hører nu ikke meget til de vakte kredse, men de

levede et mere stille liv, særlig knyttet til Roed i Galtrup, indtil han døde 1864.

1853-59 var pastor *Jansen* i Dragstrup-Skallerup, og en del af de vakte kom hos ham. Han kæmpede imod »mellemtिंगene» (brændevin, dans o.s.v.), særlig imod kortspil, som var meget udbredt der i sognet. Anders Dissing fortæller om ham: »Her vilde man ikke kalde al slags kortspil for synd, hvad Jansen heller ikke gjorde, og som i det hele ikke blev gjort i den kristelige vækkelse i grundtvigsk retning, som Jansen var en af de første banebrydere for her på Mors». Jansen mente, at når man kom sammen i hjemmene, stod kortspillet i vejen for noget bedre, samtale og sang. En af de gamle fortæller: »Jansen, han var søen en dawle jen, han skraaed saa umaadelig, nær han stued o æ præk'stuel».

1853 fik Tødsø-Erslev også ny præst. Det var *H.P. Frandsen*. Han var rationalist, da han kom til Mors, men blev påvirket af Jansen og blev en levende grundtvigsk præst. De vakte i Galtrup Ø. Jølby havde ikke langt til Erslev kirke, og særlig efter at sognebåndet var løst i 1855, kom der så mange til ham, at det kunne være småt med pladser i kirken. Georg Himmelstrup var midt i 60'erne elev på Galtrup Højskole og oplevede en søndag, at en Erslev-kone prøvede at mase sig vej ind gennem kirkedøren foran de fremmede. Da hun måtte opgive det, udbød hun ærgerlig: »Det er da også Satans, at jeg kan ikke komme ind i vor egen Kirke, endda jeg kommer der kun een eller to gange i Aaret! ».

Langsomt forandrede den gudelige forsamlingsbevægelse sig til en samling om gudstjenesten og ganske særligt om nadveren. Grundtvigs syn på dåb og nadver, hele hans kirkelige anskuelse, nåede ad mange veje frem: gennem læsning, gennem præsterne og gennem lægprædikanterne, som stadig trofast besøgte Mors, særlig Skræppenborg. Han udviklede sig fra 1837 mere og mere i grundtvigsk retning, og han har haft en vældig indflydelse her, fordi han kom så flittigt, og fordi hans tale var så levende og smittende.

Men så gerne de vakte end ville, så kunne de ikke alle gå til alters sammen. F. eks. var der en del fra Galtrup og Øster Jølby, der løste sognebånd til *Dalsgaard*, som var kapellan her 1863-64 og så kom til Redsted. Dalsgaard kom så til »den bette kirke» i Øster Jølby en gang om måneden. Men to søstre fra Skallerup, Else og Maren Dissing, har fortalt, at det faldt dem svært at gå over at høre Dalsgaard de søndage, så gerne de end ville. For de måtte ikke gå op til nadverbordet sammen med de andre, de kunne jo ikke løse sognebånd til ham. Og hjemme i sognekirkerne var der i almindelighed kun altergang 2-3 gange årligt.

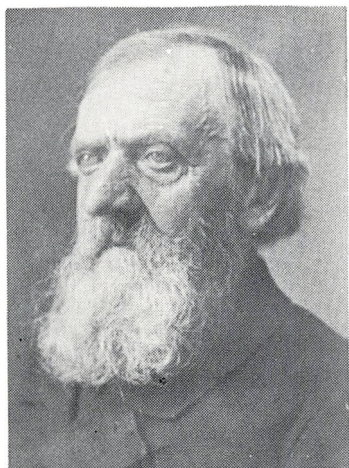
Kirkeejerne i Øster Jølby krævede erstatning af Dalsgaard, fordi han tog Galtrup-folk til alters i deres kirke. Brød og vin havde Dalsgaard selv medbragt, men det sled jo unødigt på alertøjet med alle de fremmede, der kom rendende! Dalsgaard svarede, at når han fik en regning på, hvor meget sølv der var slidt af fælleskalken, så skulle han betale. Regningen kom aldrig!

Sådan kunne der være mange små gnidninger. En del løste sognebånd til *H.B. Lillelund*, dervari Frøslev 1869-78 Der følte de sig velkomne hos præsten, men ikke hos menigheden. Frøslev-konerne tog nåle med i kirke, skjult i deres tørklæder, og stak de fremmede med dem!

»Da Frandsen i 1868 blev forflyttet, var Peder Dalgaard, Erslev, Peder Krog, Ø. Jølby, og Morten Povlsen, Skallerup, hos Biskop Kierkegaard for at faa Pastor Conradsen fra Nautrup eller Pastor Faaborg i Vadum til Tødsø. Biskoppen anbefalede dem at rejse til Kirkeministeren. Men »han vilde

*Hans Peter Frandsen, sognepræst
i Tødsø-Erslev 1853-68*

*Peder Dalgaard, Erslev
(1837-1925)*

Hans B. Lillelund og frue, sognepræst i Frøslev 1869-78, sognepræst i Tæbring 1878-1902

ingenting høre» fortæller Peder Dalgaard. Der blev udnævnt en Pastor Bisted til Sognepræst for Tødsø og Erslev, og denne stillede sig ret uvenligt over for den grundtvigske Bevægelse. – Hermed var Menighedskredsen i Erslev Kirke bleven husvild». (Damsgaard). Det var herefter, at nogle løste sognebånd til Dalgaard og andre til Lillelund.

Denne begivenhed blev afgørende. Egentlig var det de vakte, som var langt forud for deres tid, når de ønskede at være med til at vælge deres præst. Myndighederne handlede ved Bistedes udnævnelse akkurat som ved alle andre udnævnelser og efter gældende lov. Først i begyndelsen af det 20. århundrede fik man lovbestemmelser om menighedsråd med kaldsret.

Men ved afslaget var det, at tanken om valgmenighed opstod. For kun som valgmenighed kunne den grundtvigske kreds selv vælge en præst, som de alle kunne være sammen med om at holde gudstjeneste med altergang.

Der var dengang allerede to valgmenigheder, i Ryslinge og Kerteminde begge fra det år, valgmenighedsloven kom, 1868. Men kredsen på Mors samledes ikke om en bestemt præst, som den ønskede at få. *Det var ønsket om frit at kunne samles allesammen om nadverbordet, der var bevæggrunden for det arbejde, som fra nu af blev gjort for at danne en valgmenighed og bygge en kirke.* Præsten, mente de, ville Vorherre nok give dem, når de først fik bygget en kirke.

Og nu, da det var praktiske opgaver, der kaldte, var der lægfolk, som både ville og kunne gøre, hvad der skulle gøres. Pastor Lillelund var dem en god ven og rådgiver.

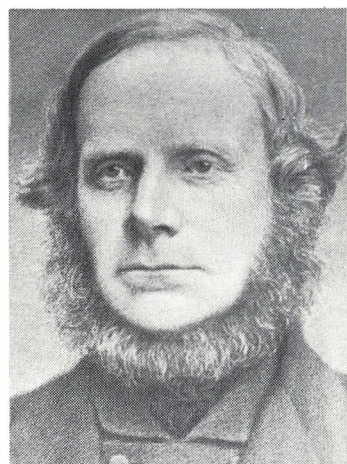
Valgmenighed II

Peder Mikkelsen Dal, Øster Jølby (1798-1883)

Christen Nielsen, Øster Jølby (1832-1902)

Højskoleforstander, Anders Kristian Povlsen Dal (1826-99), menighedens formand 1871-1883

Her på Mors hører fri skole og fri menighed sammen. De har fælles oprindelse, fælles livssyn og til dels også fælles medlemmer. Den første friskole her åbnede i Øster Jølby den 8. oktober 1861.

Ole Jakobsen, som blev lærer ved skolen 1893, fortæller i Morsø Folkeblad 19. juli 1911: »I Vinteren 1837 var Kr. Kold lærer i Øster Jølby. Han og den kristelige Vækkelse er Baggrund for Øster Jølby Friskole. I Vinteren 1860-61 rejser to Karle, Mads Dal, en søn af Peder Dal i »Dalen» og Niels Søndergaard fra Ny Jølbygaard over til Kolds Skole på Fyn.

Kold talte da med dem om, at de skulle se at faa en Friskole paa Mors».

– Mads Dal kom i forbindelse med Chr. Nielsen fra Barrit, og han var i juli på Mors for at tale om sagen med nogle Jølby-mænd: P. Krog, Mikkell Dal (bror til Mads D.), Jens Søndergaard og Søren Støvring. Nielsen kom til at holde skole i Jølby 3 dage om ugen og i Tøving hos P. Hangaard andre 3 dage. Da Nielsen friede til datteren i »Dalen», sagde den gamle Peder Dal: »Vil du have Pigen, saa maa du tage Gaarden med!» Han fik begge dele, og skolen fik en ny lærer, Niels P. Jespersen, som fra 1862 havde holdt skole på Galtrupgård. Han er også kendt for at have holdt gudelige forsamlinger.

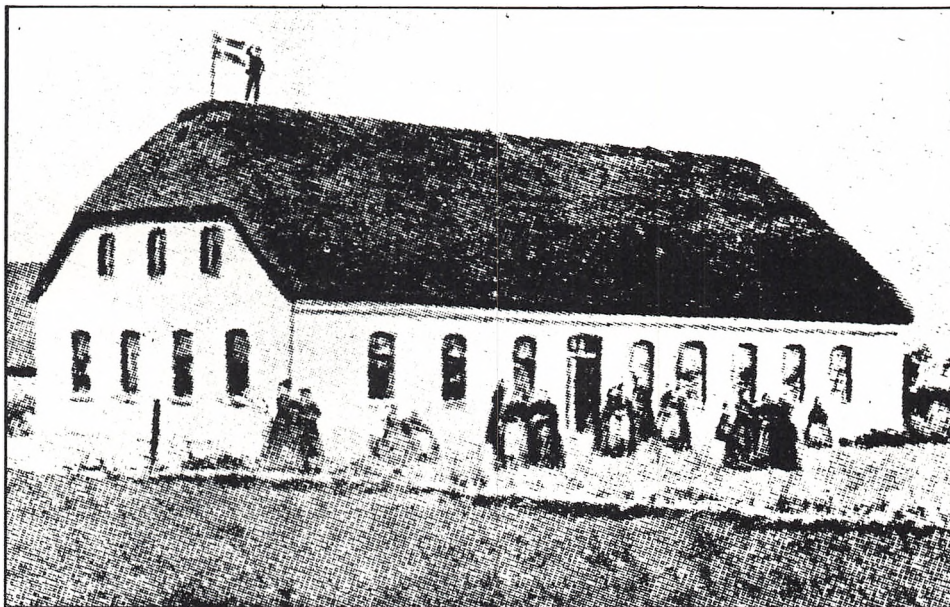
Når morsingboer skulle på højskole dengang, var der ikke så mange at vælge imellem som nu, og det blev almindeligt at tage over til Kold på Fyn. Kold havde en medhjælper, Anders Kristian Povlsen Dal. Han var fra Thy og havde været vikar i Nees på Syd-Mors og havde fået sin uddannelse på Snedsted seminarium. Da han i 1863 rejste over Mors for at besøge slægt og venner, var han sammen med gamle elever fra Kolds skole. Han fortalte om sine skoletanker, og da opstod igen en gammel tanke hos morsingboerne, drømmen om at rejse en højskole. Allerede 1856 havde »Morsø Avis» ivret voldsomt for en »højere Bondeskole», støttet af en flok mænd, mest fra Frøslev, hvor da også skolen skulle have ligget. Den var tænkt lige så meget som en dannelsesskole, hvor karlene skulle opdrages til at blive gode sognerådsmedlemmer o.s.v. og at få mere ud af deres landbrug.

I november 1864 åbnede Povlsen Dal Galtrup Højskole på samme sted, hvor den nu ligger, med en halv snes elever. Skolen kom til at gå godt, der blev udvidet, og han fik god støtte af egnens befolkning. Tanken om fri skole bredte sig længere ud, særlig til Thy. Det var dengang, S.A. Ovesen, som var lærer, redaktør og en stor spøgefugl, omdigtede nogle kendte verslinier til:

*»Først da vaagnet' de Morsingboer
og sang, saa det runged' i Sky,
det klang saa yndelig over Fjord.
– Saa vaagnet' de ogsaa i Thy!«*

Det har nok lyat ganske rart i morsingboernes ører! Den dag i dag er det en almindelig »sæj» mand og mand imellem her på øen, at det bedste ved at komme til Thy, det er da at have den skønne udsigt over til Mors! Der er tradition for mange drillende bemærkninger frem og tilbage over Vildsund.

Højskolen fik stor betydning for egnen, fordi Povlsen Dal indbød flittigt til møder. Det var i lang tid det eneste sted, der kunne rumme så mange. Når Larsen Skræppenborg talte, kunne der samles 5-600 mennesker. Det blev almindeligt, at interesserede voksne kom og hørte Povlsen Dals formiddagsforedrag for eleverne. I det hele taget var højskolen midtpunktet for det

Galtrup Højskole 1865

folkelige liv, som gik mere og mere i grundtvigsk retning. Og her blev alle de spørgsmål drøftet, som var fremme i tiden. Allerede i 1866, da grundtvigianerne var svært optaget af, hvordan det skulle gå Ryslinge menighed og dens præst, Birkedal, havde Povlsen Dal været medindbyder til et møde i Nykøbing Mors. Jakob Lykke fortæller:

»Ved dette Møde, 22. Marts 1866, som havde samlet 3-400 Mennesker, havde Povlsen været Dirigent, og paa hans Forslag havde man vedtaget en Henvendelse til kirkelige Venner i Hovedstaden angaaende Ønsket om større kirkelig Frihed og tillige en Udtalelse, der skulle bevidne Frimenigheden i Ryslinge Morsø-Vennernes Deltagelse, hvilket yderligere var blevet understreget ved en Indsamling, der havde indbragt 57 Rigsdaler. Den følgende Sommer var saa Birkedal selv kommen herop og havde den 20. og 21. Juni, sammen med Peter Larsen, Pastor H. Sveistrup o.fl. holdt et stort Møde i Mads Hyldigs Lade i Tødsø, hvor der var mødt ca. 3000 (!) Mennesker. Frimenighedstanken var saaledes ingenlunde ukendt på Øen. Og nu kom Turen til Morsingboerne selv at prøve den i Virkeligheden».

J.P. Wammen oplyser i sin bog om »Søren Olesen fra Mors», at et flertal på 40 familier, anført af Povlsen Dal, var stemt for valgmenighed, imod et mindretal på 10 familier, samlet om N.P. Jespersen, som var imod. Det skulle være grunden til, at han rejste til Vendsyssel, selv om han lige havde fået opført en helt ny friskole i Galtrup. Den købte så Søren Olesen.

Det er noget uklart, hvor mange, der var med til at tage den endelige beslutning. Da en af de gamle, Peder Dalggaard, Erslev, blev spurgt, hvem det egentlig var, der var med helt fra begyndelsen, kom der prompte svar, som fortæller lige så meget om manden, som om dem, han beskriver: »Aal' dem, der *du't* nøj, de wa mæ vos! ».

Maleren P. Krogh Damgaard, Oster Jølby fortalte om sin bedstemor, »Kjæn' Krog», gift med Peder Krog (i det første menighedsråd): »De gik jo der og kunne ikke bestemme sig. Saa slog Bedstemor i Bordet for de her Mænd og sagde: Hvad noler I efter? Det er jo noget godt, vi vil. Lad os saa komme i Gang! ».

Den 17. maj 1869, anden pinsedag, da kredsens havde taget beslutningen om at bygge kirke og ikke udsætte det længere, var der indbudt til et møde på højskolen om sagen. Men den dag var der »ikke mødt flere, end at vi kunne sidde om et af Skolebordene», fortæller *Anders Dissing* i sine erindringer. Anders Dissing var dengang en ganske ung tømrer fra Dragstrup. Han blev senere lærer og lægprædikant og spillede en stor rolle i menighedens liv, lige til han døde i 1935. Søren Olesen og Chr. Nielsen var også med den dag, og selvfølgelig Povlsen Dal. Ud over dem kan vi kun gætte. Søren Olesen har skrevet. »Der var et vældigt Røre. Vi havde mange Møder, baade stormende og stille. Det sidste, hvor det bestemtes at danne Valgmenighed og bygge Kirke (2. pinsedag 1869), var et herligt Møde. Mange fornåm vist, at Guds Aand var til stede. Under Sangen »Som han siger, saa I gøre!» var det som om alle Hindringer svandt, og vi gik alle glade ind paa at begynde Arbejdet i Guds Navn. Til Slutning sang vi: »Foragter ej de ringe Dage». Og vi sang, saa Hjertet blev stort derved».

Men det kan ikke være andet, end at spørgsmålet om, hvem de skulle få til præst, var udtalt længe før. Ganske vist er menigheden ikke dannet på samme grundlag som de to første valgmenigheder, i Ryslinge for stadig at samles om Birkedal og i Kerteminde om Hagen. Menigheden på Mors er ikke en menighed dannet om en bestemt præst, den er en menighed af mennesker, der havde så stærkt et ønske om frit at kunne samles om altergangen, at de også bragte de ofre, det krævede.

Da de bestemte at bygge kirke, anede de ikke, hvor de skulle få en præst fra. Hvem ville kunne hjælpe dem med at holde gudstjeneste på den måde, som de gerne ville? Og hvem ville og kunne forlade en sikret stilling i folkekirken for at gå ud i noget mere usikkert? Men spørgsmålet har selvfølgelig brændt på, og der har været forhandlet med pastor Buchvaldt i Ræhr og pastor Faaborg i Vadum, der indtil 1865 var kapellan i Nykøbing. De sagde begge nej.

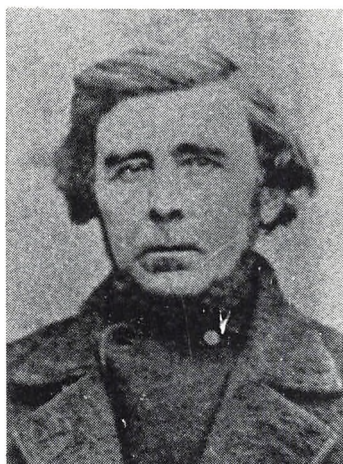
Senere spurgte de Lillelund i Frøslev, som havde hjulpet dem så godt og havde opfordret sine egne sognebåndsløser og husfolk til at slutte sig til »de frie». Han tøvede, men endte med at sige, at han ikke turde påtage sig det store ansvar og de mange vanskeligheder, som han godt kunne forudse. Lillelund gav det råd, »at de skulde tage fat på Kirkens Bygning og saa stole paa, at Sagen var Guds, og at Gud nok vilde sende dem en Præst, som de kunde være tjent med, det gjaldt kun at kunne tie og bie paa Herrens Time» (genfortalt af redaktør Henrik Fog i hans utrykte manuskript til menighedens historie 1919).

Dette råd faldt sammen med en hilsen, de fik fra Kold omtrent samme tid, og med, hvad lederne selv havde tænkt sig.

I forsommeren 1869 købte de en ejendom, der i 1849 var blevet udskiftet fra gården Nørregaard i Øster Jølby.

På skødet står, under laksegl og stempelmærker:

»Undertegnede Gaardmand Jens Christian Larsen Balle af Elsø gjør vitterligt at have solgt og afhændet til Gaardmænd Peder Krog, Kristen Nielsen, Jens Søndergaard og Mikkell Dal af Østerjølby, Josef Søndergaard i Galtrup, Niels Kristian Kudsk og Niels Bovbjerg af Erslev, Kristen Søndergaard i Dragstrup samt Kjøbmænd N. Baadsgaard og N. Dühr i Nykjøbing den mig tilhørende Ejendom Matr. No. 3b i Østerjølby By og

Christen Christensen Søndergaard, Dragstrup (1818-85)

Sogn med paastaende Bygninger og tilliggende Jorder af Hartkorn: 1 Tdr. 7 Skp. ...» o.s.v.

Købesummen var 6.400 Rdl. Der fortælles, at ejendommen var »egnet til 2 heste og 6 køer«. (Fog). Skødet er først underskrevet 19. maj 1870, hvad grunden så kan være til det?

Det kan se lidt tilfældigt ud, at det netop blev den ejendom, de valgte at bygge kirken på. Men det er det ikke. Ser man nærmere til, er det svært at pege på en plads, der er bedre.

Hvor Øster Jølby i dag ligger, lå der dengang kun 2 gårde, (den ene den, der blev kirke og præstegård) samt »Præstbrohus», et bageri og friskolen (hvor Heides ejendom nu er). Højskolen blev lagt nær friskolen. Men det var også en god beliggenhed for en højskole og en kirke, der skulle samle mennesker langvejsfra. Her krydsede og krydser stadig forbindelsesvejen Nykøbing-Erslev-Solbjerg–Sundby-Thisted den anden forbindelsesvej mellem Galtrup og Øster Jølby. Det var altså midt i de vakte kredse. Desuden var det ved at blive almindeligt at udflytte gårdene fra de lave arealer nede ved »den bette kirke» og op på den gode jord, hvor Ansgarskirken ligger. Det er højskolen og Ansgarskirken, der har gjort Øster Jølby til en af de største landsbyer på Mors.

August F. Schmidt har optegnet 4 sagn, der handler om Ansgarskirken beliggenhed (Historisk Aarvog for Mors 1929):

»Dorthe Krog stod hjemme i Nørregaard og saa op mod landevejen. Hun blev da et Lys vaer, men da hun var en klog Kone, tav hun med det. Først mange Aar efter fortalte hun sin Søn, Peder, at der engang skulde ligge et Hus der, hvor hun saa Lyset. Da saa Tiden kom, vidste han nok, hvor Ansgarskirken skulde ligge, og den blev ogsaa bygget paa det Sted, hvor Lyset var.

Da den samme Peder Krog som lille Dreng en Aften var ude at lede efter Faarene, som om Vinteren gik ude i Udmarken, naar der da ikke var Sne, kom han op paa den Mark, hvor Ansgarskirken nu ligger. Saa hørte han pludselig Salmesang omkring sig. Om Drengen blev bange, er indres ikke, men han mindedes Oplevelsen, da han senere i sit Liv var med til Salmesangen i den nye Kirke.

Engang kom en god og ædru Mand fra Skallerup ad Vejen fra Nykøbing hjemfter. Kort før Præstbrohus saa han et Slot med Taarne stige op af Taagen ved Siden af Vejen. Det var, hvor Frimenighedskirken senere blev bygget. Han saa en Hel Masse Mennesker staa og snakke sammen ved Bygningen.

Kort før Kirken blev bygget, skulde den Mand, der boede i den nuværende Frimenighedspræstegaard (det maa vel være Jens Chr. Balle), om Natten hente Jordmoderen. Da han kom til Stedet, hvor Ansgarskirken nu ligger, kunde han ikke faa Hestene frem. Han prøvede baade med venlig Tiltale og med Klø, men maatte vende om og køre en anden Vej. Faa Aar efter stod Kirken, hvor Hestene var standsede. Det var altsaa et Forvarsel for Kirken, Manden oplevede».

August F. Schmidt føjer til – og man må nok give ham ret! –:»Man undres næsten over, saa mange Sagn, der er knyttet til Ansgarskirken, som blev opført saa sent som i 1871!»

Det er blevet sagt, at det var udelukkende småkårsfolk, der byggede kirken. Å ja, hvem er små, og hvem er store? I hvert fald havde det jo lunet med en enkelt proprietær, storkøbmand eller fabrikant imellem, det var der ikke,

selv om de jo fandtes på Mors på samme tid. Købmændene Baadsgaard og Dühr var medunderskrivere på skødet, men optrådte ikke siden, hverken som långivere eller medlemmer. De fleste var gårdmænd, husmænd, friskolelærere eller tjenestefolk. Ingen af dem havde penge til rådighed sådan lige med eet. Men, hvad den ene ikke kan, det kan den anden.

En friskolelærer, som selv måtte rende rundt med mælkekanden på gårdene hver morgen før skoletid for at have noget til sine egne mange børn, han havde til gengæld tid og evner til at tale med andre om alle de lån, som nu skulle stiftes.

Og en gårdmand, som nok havde arvet en stor gård, men ikke havde rede penge mellem hænder (det var jo mest naturaliehusoldning), han kunne kautionere, hvis han ville, for man havde sikkerhed i gården. Det har ikke været så lidt, han og hans arvinger risikerede. Hvis vennekedsen var revnet, og ingen havde villet betale renter og afdrag, så var sådan en families hele tilværelse ødelagt. En hel- eller halvfærdig kirke, – den er ikke meget værd, hvis man tænker sig den udbudt til salg!

I menighedens arkiv ligger 11 pantebreve på lån, indstiftet fra 1869 til 1896. Kautionisterne er stort set de samme, som går igen. En husmand så myndighederne ikke så gerne som underskriver. De fleste långivere er enlige damer uden for menighedskredsen (ugifte præstedøtre!)

Lånesummen lyder på ialt 8.400 Rigsdaler plus (fra 1878) 15.762 kroner. Men så meget har man sikkert ikke lånt alligevel. På flere pantebreve er gang efter gang påtegnet: »Restsummen er der givet Henstand med endnu et Aar.» Når en långiver nødvendigvis skulle have sine penge igen, har man måttet stifte nye lån i stedet. De første år er det småt med afdragene, men op mod århundredskiftet ser det ud til at lysne, og 1924 er det sidste pantebrev i arkivet »kvitteret til Udslettelse af Pantebogen». Da var der kommet mange flere medlemmer.

Der blev også givet en del gaver. En mand fra Thisted gav »flere Hundrede Daler» første gang, der blev samlet ind. »En anden, en Små-Mand fra Thisted havde sine Penge med. Det var til et halvt Aars Husleje. Dem gav han paa een Gang. Et Par Smaakaars-Folk fra Tøving havde kuns een Ko. Manden sagde til sin Kone: »Vi kan nok laane 50 Daler endnu paa vort Huus». Og saaledes var Stemningen helt igennem.» (fortalt af skomager Anton Lomborg i Historisk Aarvog for Thisted Amt 1955).

Når man tænker på, at det var de samme familier, stort set, som i de samme år betalte til friskolerne, er det ikke svært at forstå de gamles fortælling om, at det var småfolk allesammen.

Over for opgaven at bygge så stor en kirke var de i hvert fald små, og det var ikke gået, hvis de ikke alle havde haft den indstilling, at arbejdet for menigheden var den eneste »luksus», de kunne tillade sig. Her kan man godt tale om offer, der blev bragt med glæde. Mange kom til at sidde hårdt i det resten af deres liv. At det ikke gik af uden strid ind imellem, fremgår meget morsomt af de første optegnelser. De var mennesker som alle andre.

Nedergaard oplyser i sin »Præste- og Sognehistorie», at der var 40 familier, der byggede kirken.

Men det ser ud til, at en del flere har hjulpet, med penge, materialer eller arbejde. De mænd, der ejede sognekirkerne på den tid – det almindeligste var et ejerlav af de bedststillede gårdmænd – var ikke medlemmer af valgmenigheden fra begyndelsen, men de nærmestboende blev det i løbet af ret få år, og de hjalp med penge, om ikke fra begyndelsen, så i hvert fald i

den periode, hvor det endnu kneb. Som en gammel mand sagde, han var netop ud af en af de stærke kirkeejersfamilier: »De ku' gjær' ha interesse i begge diel', der wa æt dem stærk' modsætninger som anner støj'er i æ land». Der blev antaget en bygmester til at lede arbejdet, *muremester Jens Laursen* fra Thisted. Han var gift med Kolds yngste søster og havde tidligere bygget Kolds højskole i Dalum.

Begtrup skriver: »Man havde ingen kunstnerisk Ledelse, men Kirken fik et Ydre, som svarede smukt til dens Formaal». Og han tilføjer: »Næppe er nogen Kirke blevet bygget paa en mere folkelig Maade».

Pastor Lillelund har en artikelserie i Morsø Folkeblad 1908 om, hvordan det gik til:

»Saa skulde det bestemmes, hvor stor Kirken skulde være, herom blev der straks Meningsforskel. Laursen og enkelte andre vilde have den saa stor, at den kunne rumme 1000 Mennesker, thi der skulde være Rum til de mange, som de var vis paa, vilde samles der; andre vilde have den meget mindre, fordi de frygtede, de ikke kunde skaffe de fornødne Penge til saa stor en Bygning; jeg fandt det urigtigt at bygge en Kirke til 1000 Mennesker, naar de selv, store og smaa kun var nogle faa Hundreder; naar en Mand bygger sig et Hus, bygger han ikke 3 Stuer til sig selv og 6 til Gæster, men kun halv saa mange til Gæster som til sig selv og sin Familje.

Lillelund glemmer at fortælle, hvad han sagde, da de rådførte sig med ham: »I maa da være tovlige!» Men Peder Krog svarede: »Jo, Kirken skal være stor, for der skal ogsaa være Plads til dem nysgjerrig'!».

Man tog alligevel imod Lillelunds fornuft og skar planen ned til det halve.

Samtidig havde man hele sommeren 1869 samlet byggematerialer. Laursen sagde, at det nok kunne gå at bygge 1/2 stens mur og fylde mellemrummene ud, ikke med brændte sten, men med marksten og flint, som man kunne få for at hente dem i kridtgravene ved Erslev. Også blegger til kalk var der nok af i kridtgravene, og de var billige. Man lejede sig så ind i nogle kalkovne, og dem fyrede man i med tørv. Det var vel ikke det bedste brændsel, men det havde gårdmændene selv i deres moser. På den måde skaffede de den store mængde kalk, de behøvede, uden at det kom til at koste ret meget.

Alle, som havde køretøjer, hjalp til med at skaffe materialer. Povlsen Dal kørte selv med sine to gule heste efter sand, husmænd og tjenestefolk, som ikke havde så meget andet at give, gav deres arbejde. Konerne kom med smør, æg, flæsk og hvad de ellers kunne undvære til at bispise de mange frivillige med. En ældre pige, Sidsel Harring, tog sig på at bo i stuehuset til den lille ejendom, og her blev et helt lille pensionat, hvor håndværkerne og alle de frivillige håndlangere spiste frit.

Mage til plads havde hun aldrig haft før: Hun havde mælken fra gårdens 3-4 køer at lave mad af, ellers ingenting. Men det kom ind ad døren til hende dag for dag, også som gaver fra folk, der ellers ikke hørte til kredsen. Begejstringen havde grebet dem alle, de sang til arbejdet med liv og lyst, mest den salme, som ligesom var blevet menighedens salme og altid har været det siden:

*»Foragter ej de ringe Dage,
det er for os et Trøstens Ord,
som bygge nu med Hænder svage
paa Herrens Hus i høje Nord».*

Da vinteren 1869-70 begyndte, var grunden lagt. Det var ikke en støbt eller muret sokkel, men en syld, altså ral og sten slået sammen, sådan som det var almindeligt dengang. Om vinteren hvilede arbejdet. Men da i foråret 1870 murene begyndte at rejse sig, var der nogen, der gjorde store øjne: Enten nu murer Laursen har snydt dem og alligevel sat sin vilje igennem med den store kirke, eller de, der byggede, har taget fejl af tegningerne og er kommet til at tage den største? (de gamle, der fortæller, er ikke helt enige om det!) – i hvert fald var det først, da muren var kommet et stykke op, at der rigtig blev lagt mærke til, at der var bygget efter den første plan! Så enedes de om ikke at bryde den ned igen.

Lillelund var storsindet nok til at skrive 25 år efter: »Det viste sig, at det var bedre at bygge paa Tro end paa Beregning. Thi det har vist sig nu i 25 Aar, at den ikke blev for stor».

I maj 1870 kunne man i »Dansk Folketidende», »Dansk Kirketidende», »Budstikken» og »Fylla» læse en opfordring til venner ude i landet om at støtte kirkesagen. Den var underskrevet af 13 lægmænd fra Galtrup, Øster Jølby, Dragstrup, Skallerup, Sundby, Gullerup, Flade, Vodstrup, Erslev, Thisted, Thorsted, Klostergaard og Silstrup.

Povlsen Dal var under det hele den, der gik forrest, og den, man henvendte sig til i alle spørgsmål. Det var, som om den mand aldrig kunne blive træt, selv om han havde sin skole at passe samtidig. Han skrev regelmæssigt breve til *Fuldmægtig Lomborg* i Thisted, som med sin forretningsmæssige dygtighed ordnede alle de økonomiske spørgsmål: lån, vekslers, obligationer o.s.v. (Han var bror til skomager Anton L. og gift med den kendte vækkelsesprædikant Skov-Kirsten fra Vendsyssel).

Det var også Povlsen Dal, der havde forfattet den opfordring, som blev sendt ud. I et brev til Lomborg (*Historisk Aarvog for Mors* 1921), skriver han om den, den 20. maj 1870:

»Du vil i Opfordringen have Ordet »Valgmenighed» ombyttet med »Frimenighed». Uagtet jeg godt kan forstaa dine Grunde derfor, kan jeg dog ikke give Dig Ret deri, og jeg har bevidst og efter Omtanke brugt Ordet Valgmenighed. Opfordringen bliver jo et offentligt Dokument, der vil komme Fjender saavel som Venner for Øje. Valgmenighed er den lovhjemlede Betegnelse af den Frimenighed, vi agter at danne, og imod dette Ord kan der altsaa ikke siges noget. Frimenighed derimod! Ja, hvad er det for en Frimenighed, de vil stifte? kan der spørges. Trandberg, Grunnet, Mormoner, Baptister og mange flere danner jo Frimenighed. Er det noget af dette, eller er det maaske noget helt Nyt, de gode Morsingboer og Thyboer vil have frem?

Dette spørgsmål, der ikke blot kan tænkes stillet af Fjender, men muligen ogsaa af Venner, hvoraf, som du vel veed, der gives de, der er lidt bange for, at vi er lidt sværmeriske, -- dette Spørgsmaal, der muligen kunde volde en del Bryderi, hvem veed det, er afskaaret ved at bruge »Valgmenighed», thi saa veed Alverden, hvor vi staa. Jeg haaber, Du er tilfreds med denne Begrundelse, og er Du ikke, saa faar Du give mig paa Hovedet, naar vi tales ved».

Det er værd at lægge mærke til, at Povlsen Dal er en af de første, der gør sig tanker om den fare, at frihed kan gøre en menighed sværmerisk. Det fører lige frem til begivenhederne i 1883, som vi senere skal høre om. Det er et spørgsmaal om han selv, allerede i 1870, er på vej til at høre til de »venner,

der er lidt bange for, vi er lidt sværmeriske». I hvert fald trak hans kone (de var blevet gift 1865) i den forsigtige retning.

I den sammenhæng skal gengives uddrag af en artikel, Povlsen Dal skrev til »Dansk Kirketidende« 22. februar 1871; han antyder her de skrøbeligheder og fristelser, som kan klæbe til denne sag såvel som til enhver anden, men det er ikke til at se, om det er fristelsen til sværmeri, han mener. Først omtaler han, hvordan tanken om at danne valgmenighed er opstået, uden at han dog nævner ønsket om fælles altergang:

»Da opstod Tanken om at benytte Valgmenighedsloven, og vel kom der nu et Par nye Præster, som Kredsen kunde være glad ved; men deels havde man nu allerede gjort sig fortrolig med Tanken om en Valgmenighed og deels følte man dyb Trang til at danne en samlet Menighed om en fælles Præst. Derved ville desuden ske et lille Skridt videre henimod Frigjørelse af Menigheden af Statens tusindaarige Baand, som Grundtvig saa klart har udviklet Ønskeligheden af.

Det var let forklarligt, at de »gamle Christne« ikke ret kunde være med til hele denne nyere Bevægelse, saavel de, der ere vakte i den første pietistiske Tid, som de, der først ere vakte i en ældre Alder og derfor mangle den Livsfriskhed og det udvidede Syn paa Forholdene, der maa til for at tage fat paa noget Nyt, men efterhaanden ere Indsigelserne mod Sagen mere og mere forstummede og Flere og Flere har ydet Deltagelse og Hjælp.

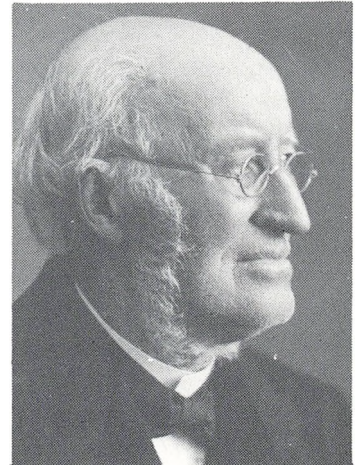
Kan der end klæbe sig mange Skrøbeligheder og Fristelser til denne Sag, som til enhver anden, saa har der ogsaa viist sig en forunderlig Kraft, Kjærlighed og Enighed til Værkets Fremme, saa at man tør haabe paa en lykkelig Fuldendelse og en velsignet Frugt».

Anders Dissing har som ung tømrer gjort et meget stort arbejde på kirkens bygning. I sine optegnelser om menigheden (der ikke er så kendt, som de fortjener), har han fortalt om småt og stort i de år. Han har været en mand, der kunne se lidt længere end de fleste, han røber en kritisk sans, der af og til isolerede ham lidt, men som også bevarede hans evne til at holde hovedet koldt, når andres blev lidt for varmt:

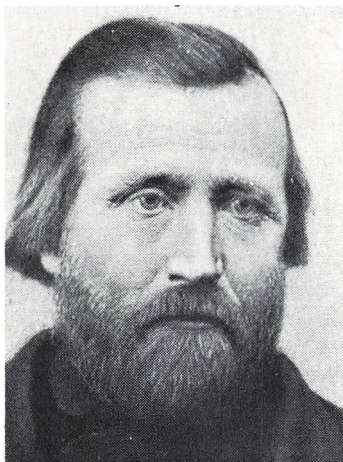
»Da hen på sommeren (1870) kirkemuren var kommen så langt op, at der skulde begyndes på at mure hvælvingerne, kom Povlsen Dal til mig og forlangte, om jeg ikke kunde komme i to dage og lave to skabeloner til at mure hvælvingerne over. Det lovede jeg. Men i stedet for to dage, blev jeg der i 6 uger, og i stedet for to skabeloner lavede jeg 53. Dette anføres for at vise, hvorledes overslaget og udførelsen svarede til hinanden, og det er så temmelig betegnende for gangen igennem det hele. Men dette her nævnte er jo meget langt fra at være enestående i Guds menigheds historie, det er snarere ved at være reglen.

Havde vi dengang været klar over, hvad det hele vilde koste, så var der næppe bleven begyndt. Jeg ved ikke, om jeg tør bruge de ord her, som man siger, at Luther brugte, »at Vorherre havde narret os ind i det«. Der var mange af den grundtvigske retning, som tog afstand foreløbig. Ikke fordi at de mente, det var noget galt, her var begyndt, men fordi de tvivlede om, at det kunde gennemføres. Og jeg skal ikke rose mig af mit mod i den henseende, men andre, hvis mod var stærkere, holdt mig oppe.

I de 6 uger, jeg lavede skabeloner ved kirken, selvfølgelig uden betaling, kom der tit folk, der var deltagere i sagen for at se til arbejdet, og de gav sig gerne i samtale med mig. Men hvor forskellig var dog tanken i dybeste forstand for disse mennesker, skønt de alle har været med i den kristelige

*Anders Dissing (1841-1935),
menighedens formand
1883-1900*

Peder Sørensen Krog, Øster Jølby (1827-1896)

vækkelse, der flere år før var gået over en del af Mors. Der kunne falde udtalelser, der måtte forstås således, at de af den grundtvigske retning, der ikke var med til at bygge kirken, var så godt som falden fra den levende menighed. Heldigvis var der ikke mange, der tænkte således, de allerfleste så sundt og godt på sagen. Det var forresten ikke sjældent, at jeg var mere ved at tabe modet, når jeg havde haft en samtale med folk, der vilde bruge dette, om vedkommende var med til at bygge kirken, som en skel-linie mellem tro og ikke-tro i kristelig henseende.

Jeg nævner dette her, da det ikke er min opgave at skrive en køn fortælling, men at skrive en tro beretning om, hvorledes det i virkeligheden var. Det kunde gøre inderlig godt og oprette det sunkne mod, når der så straks efter kom et menneske, som havde det dybere syn på forholdene og udtalte i ydmyghed, at vi håbede, at Gud kunde bruge dette arbejde i sin tjeneste, men at det var langt fra, at det satte skel mellem troende og ikke-troende. Den mand blandt mange, som jeg har haft mest støtte af, var Peder Krog».

Foruden Anders Dissings optegnelser, der er skrevet, mens han var en gammel mand, og med evt. udgivelse for øje, findes også i arkivet nedskrevet en del, som han har fortalt sin husbestyrerinde, Karen Bjerregaard, da hans syn begyndte at svigte i de sidste år. Her er han mere åbenhjertig, og kritikken kommer tydeligere frem; da det nu er så længe siden, kan det ikke skade at citere hende:

»Der er et Kapitel af Ansgarskirken Historie, der baade er spændende, farligt og sørgeligt, skønt det endte godt, saadan da, — der blev saa store Udgifter, at der maatte paalignes Menighedens Medlemmer Pengebidrag, og det skal jo nok ikke være rart. Det var da Kirken maatte restaureres, ja til Dels omlægges, da der var Fare for, at den skulde falde ned. (Dele af Muren er sat om i flere omgange, den største restaurering af muren var vist i 1923, det var tårnet. B.F.:

Denne Laursen, som tegnede og byggede Kirken, synes ikke at have været sin Opgave voksen. — Anders Dissing har gengivet flotte Udtalelser af Laursen om, at hans Bygninger aldrig blev som Tegningerne. Og at han, da Hvælvingerne var murede, kom til at læse i sin Bog, hvilken Tykkelse en saadan Mur skulde have, og opdagede, at den skulde have været tre Gange saa svær. »Jeg smed Bogen langt væk», sagde han. »Men det blev Hvælvingerne jo ikke bedre af», bemærkede Anders Dissing.

Og en Gang kom Povlsen Dal og sagde til Anders Dissing (det var vist i den Tid, han stod der vesten for Kirken og arbejdede på Stolestaderne), at Laursen var en modig Mand, nu var han i færd med at tage Støtterne væk ved Pillerne, som bærer Hvælvingerne og Taget. »Er han tosset», udbrød Anders Dissing og styrtede derop. Og han fik Laursen standset, han forklarede, at det hele kunde mase sammen, saa blødt som det endnu var. Og Støtterne fik Lov at staa hele Vinteren over ...

Det er umuligt at opgøre, hvad Kirken har kostet, siger Anders Dissing».

Sådan slutter Karen Bjerregaard, som var kendt for at være pålidelig og omhyggelig.

Heroverfor står J.P. Wammens ord: »Overslaget til kirken lød på 7000 Rdl., men den kom til at koste 14.000! »

Hvad skal man tro? Det blir aldrig besvaret. Det, som er sagt, må stå for deres regning, som har sagt det. Men kirken er, som alle kirker, bygget af mennesker, og hverken af helgener eller overmennesker.

Mens stilladset endnu stod, blev der holdt et møde i kirken, hvor pastor Buchvaldt, som man havde tænkt på som præst, talte. En af de gamle udbrød glad, da han så, hvor mange, der var kommet: »Naa, det fylder jo endda ret godt. Jeg var saa bange, at der var kun en bette Klat Folk i det ene Hjørne! »

Larsen Skræppenborg, der ellers havde været lidt betænkelig over for valgmenigheden her, kom på en rejse kørende fra Thy til Mors. Da han kom så nær, at han kunne se tårnet af den næsten færdige Ansgarskirke, rejste han sig op i vognen, svungede sin hat og råbte Hurra med sin vældige stemme.

Vinteren 1870-71 hvilede arbejdet nogle måneder. Anders Dissing var elev på Askov og oplevede der, at menigheden hjemme ligesom var »sunken lidt i kurs» i grundtvigske kredse, fordi de byggede kirke uden at have en præst. »Selv Grundtvig var for en kort tid betænkelig, det virker jo altid noget, når der bliver fortalt mange ufordelagtige historier». Og Ludvig Schrøder skosede i et foredrag Anders Dissing og hans menighed for det samme, men fortrød det senere, da A.D. bebrejdede ham det. »Schrøder kom siden til at stå i et meget godt forhold til kredsen på Mors, og han kaldte sig for menighedens advokat, og vi har ham og flere på Askov højskole meget at takke, ikke mindst da kredsen kom til at stå som frimenighed.

Grundtvig kom også ret snart til at se venlig på valgmenighedsdannelsen på Mors.»

I foråret 1871 tog man fat på det indvendige pudsearbejde i kirken og på »møbleringen». Oprindeligt havde kirken apsis og en tagrytter mod øst, og tårnet havde fire små pyramider. Taget er skifer, og vinduerne i støbejernsrammer. Af det oprindelige inventar er der nu, 100 år efter, kun prædikestolen og knæfaldet tilbage, resten er udskiftet.

Kirken var et længe ønsket sted til brug for menighed og havde ikke de store kostbarheder at fremvise. Til gengæld giver hele kirkens form, korsformen med de meget brede gange og det rummelige kor, et indtryk af gæstfrihed og rummelighed, som er en styrke for gudstjenesten. Vejen til nadverbordet er let og kort, og døbefontens plads midt i korsarmene stiller det lille dåbsbarn og dets familie bogstavelig talt lige midt i menigheden. Ingen, som er i kirken, er langt væk, hverken fra nådemidlerne eller fra hinanden. Og lydforholdene er gode, hvælvingerne giver en god akustik. Det er let at tale, let at høre og let at synge derinde. Alt dette betyder uendelig meget mere for gudstjenesten end inventarets værdi.

Døbefonten var af cement, antagelig tegnet af murer Laursen. Først var den sortmalet, men fra 1937 marmorert i gråt.

Prædikestolen, – den meget omdiskuterede! – var tegnet af Anders Dissing. Der er ingen tvivl om, at han har følt sig inspireret af ordene om markens liljer. Den er formet som en blåklokke og var i de første år malet i klokkeblomstens farve. Nu er den gråbrun.

Bænkene var tegnet af Anders Dissing og P. Østergaard og Jens Boll hjalp ham med udførelsen. Karen Bjerregaard fortæller: »Laursen lavede Tegning efter Tegning til Stolestaderne, og saa vilde A.D. ogsaa prøve, og omsider fik han en frem, som Laursen sagde var god. Formen til Sædet fik de ved, at A.D. satte sig i en Snedrive, og den derved fremstillede Model blev skaaret ud af Sneen, og man havde en »naturlig» Form, som Stolene saa blev lavet efter».

Lysekronerne var af messing.

Kakkelovnen var muret ind, omtrent hvor fyret nu er, med en rist ind mod kirken.

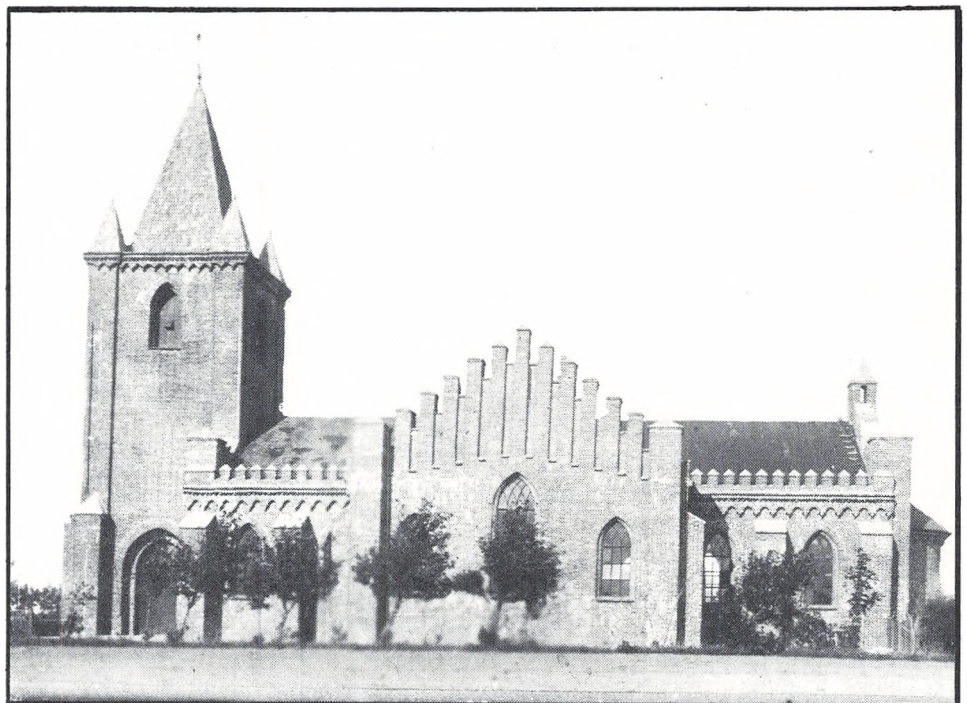
Klokken var en jernklokke, som havde en kraftig lyd og kunne høres meget langt væk i stille vejr, den havde ingen indskrift. Den var skænket af den gamle Peder Dal. Den dag, kirken skulle indvies, var klokken uheldigvis ikke færdig. Provsten ville ikke foretage kirkeindvielse uden klokkeringning. Hvad nu? Da fandt de på at låne en gammel madklokke ude på jernstøberiet, som de så ringede med den dag!

Med vilje er *nadverbordet* omtalt sidst. Det ser ud til, at det er det, de sidst har lavet. Da i 1968 det nye bord blev sat op i stedet, kom det gamle frem bag sit forhæng af rødt plys. Det var fremstillet af uhøvlede brædder, og på dem sad endnu kalk fra støbningen af kirken! Det har været afstivningsbrædderne, som man lige har kunnet bruge her, ikke af ligegyldighed, men sandsynligvis fordi alle penge og alle materialer var sluppet op. Men ved det bord er dog brød og vin blevet delt ud til alle, som ville tage imod, og det har stået her i sin simpelhed og talt om, at Vorherre kan bruge de mest underlige ting i sin tjeneste. De gamle kander på bordet var af sort-blåt glas, som man ofte har set det, med gyldne kors på. Den gamle dåbskande og fadet var af tin.

Over nadverbordet hang et stort, sort *kors* med en forgyldt kant.

Der var ikke noget orgel i den første tid. Da man endelig fik råd til kirkens første orgel, (det var kun et harmonium), stod det fremme i koret. Det pulpitur, som det nuværende orgel er bygget på, blev først lavet langt op i vort århundrede.

Hvis vi vil forestille os kirken i 1871, må vi også se for os, hvordan muren bagved alteret rundede sig ud i apsis, vi må se for os tagrytteren mod øst og de fire små pyramider på tårnet og udsmykningen af hele den øverste kant af kirkens mur.

Ansgarskirken i oprindelig skikkelse.

Men endnu inden man kunne se ende på kirkebyggeriet, gik et andet stort ønske i opfyldelse: Menigheden fandt sin præst. Det gik sådan til:

Der var en lille mand, de kaldte »Bette Wolle«, Ole Kristensen Overgaard, født 1839 i Flade. Han var krøbling, ikke større end et ni-års barn, med pukkelryg og næsten blind. Alligevel vandrede han i over 40 år det meste af Danmark rundt og bragte bud mellem de vakte kredse. Han var en klog original, meddelte sig bedst i samtale, eller når han fortalte for børnene.

Bette Wolle kendte fra sine ture i Vendsyssel også sognepræsten i Jetsmark, Rasmus Lund. Og han anbefalede forretningsudvalget omkring Ansgarskirken at tage op at snakke med ham om at komme og blive deres præst.

Allerede i 1867 havde Lund og hans kone været med ved det store møde i Hyldigs lade i Tødsø. I 1869 havde nogle fra kredsen besøgt ham i Jetsmark. I sommeren 1870 var Lund indbudt til at prædike i Frøslev kirke og bagefter tale ved et møde i præstegårdshaven. I et brev til Lomborg d. 23. juli skriver Povlsen Dal bl.a.:

»Hermed sender jeg 52 Rld. 5 mark, 6 Skilling, hvormed jeg beder Dig klarere min Veksel (til byggeriet), samt 30 Rdl. til Dækning af Dit Udlæg for Planker, og saa faar Du Tak for Dit gjorte Udlæg.

Vi havde så besøg af Pastor Lund fra Jetsmark, han talte for en Forsamling særlig af Frimenighedens Venner, og hans Tale og hele Færd gjorde et særdeles godt Indtryk paa – jeg tror næsten – os allesammen, saa vi tænker nu paa: mon det skulde være ham, der skal være vor Præst, hvorom der dog ikke blev talt med ham, men han blev sat ind i vore Forhold i det hele taget, og jeg tror nok, han var med. Vorherre styre nu den Sag til det Bedste».

Man kan ikke undgå at lægge mærke til, at Povlsen Dal, når han skriver privat som her, bruger ordet »frimenighed«, som han selv råder fra at bruge i offentlige breve!

Også Peder Dal kendte Lund ret godt. De havde truffet hinanden på en rejse.

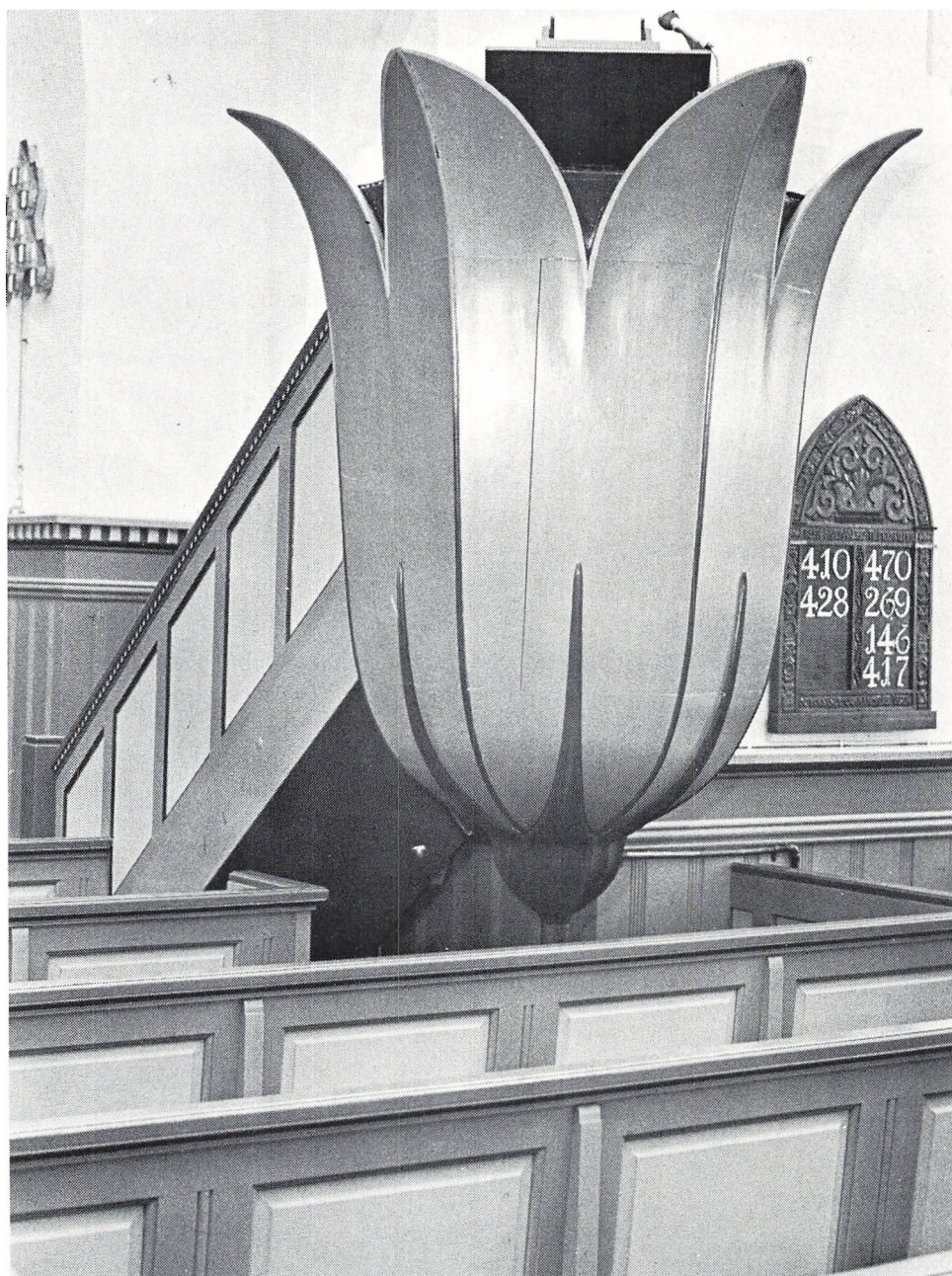
Det blev nu bestemt at sende en flok mænd op for at bede ham blive menighedens præst. Fog skriver:

»Povlsen Dal var Ordfører, og Bette Wolle var med. Deputationen havde en længere Samtale med Lund og hans Hustru, fik et særdeles godt Indtryk af dem, men ikke noget afgørende Svar. Lund svarede, at han »endnu ikke havde faaet Lov« – Et Svar, der var i høj Grad betegnende for Lund. Han kunde ikke selv afgøre Sagen, men maatte spørge efter Guds Vilje. Nu havde de boet i Jetsmark i 5-6 Aar og havde fundet Venner der, ... og Embedet var nu helt godt. Nu kunde det blive et Spørgsmaal, om han havde Lov til at opgive dette faste Embede for den uvisse Stilling paa Mors. Og hans Hustru svarede, at hun »ikke skulde lægge sin Mand et Halmstraa i Vejen«. Hun var rede til at følge ham».

Rasmus og Laura Lunds datter Marie, som senere blev gift med Søren Anker Møller, frimenighedspræsten i Klim, har skrevet nogle smukke erindringer om sin far, der læser man bl.a.: »Far kunde tit have meget ondt ved at tage en beslutning om de daglige ting og var tilbøjelig til med uro at se tilbage på, hvad der engang var udført, som det, der burde være gjort både anderledes og bedre. Jeg tror også, at denne uro og tilbageskuen gjorde sig gældende hos far overfor hans forkyndelse, men trøsten over det lidet, han der mente at yde, og bod for vånden fandt han i venners kærlighed og forståelse, som han slet ikke kunne undvære i sin gerning, men også fandt i rigt mål, Den fred og mildhed, der var udbredt over far og hele hans

Ole Kristensen Overgaard,
»Bette Wolle« (1839-1907)

Prædikestolen (formet af Anders Dissing) og nummertavle (skåret af Th. Balslev)

færd, var han ikke kommet helt let til. Vi, i den Lundske slægt er ikke rolige naturer, og såvidt jeg har forstået min far, måtte han tit gennem bøn og strid vinde frem til fred både over for Gud og i livets forskellige vanskeligheder; dette fremgår også af de småsange, der blev udgivet efter hans død».

Den 15. maj 1871 skriver Povlsen Dal igen til Lomborg, først om pengenød og store overvejelser i anledning af de grundlovsmøder, som thyboer og morsingboer plejer at holde i fællesskab, – hvis de ellers kan blive enige om, om det skal ske i Vildsund eller i Frøslev! Han fortsætter:

»Fra Pastor Lund har I jo nok faaet Besked saavel som jeg, der fik Brev i Dag. Paa Løverdag – d. 20de – kommer han til Mors, prædiker i Frøslev

Kirke Søndag Morgen Kl.7 (!), holder Forsamling i Frikirken Tirsdag Eftermiddag Kl. 3 og tager samme Aften til Thy, bliver der Onsdagen over og rejser saa til Øsløs om Formiddagen. Det bliver noget kort, men han kan ikke gjøre det længere denne Gang. Skulde ingen Thyboer komme herover, da vil jeg med det samme bemærke, at Thyboerne altsaa maa være belavet paa at hente ham og Familie ved Vildsund Tirsdag Aften og kjøre dem til Øsløs paa Torsdag. Men der kommer vel nok nogle herover, navnlig om Tirsdagen: vi vilde dog saa gerne samles med Venner fra Thy *første Gang* i vor dejlige Kirke. Ja, I skal se, hvor kjøn den nu allerede er indvendig, nu, den er aftrukken. Tal med Vennerne derom og sig, at vil en Del bestemme sig til at komme, da skal vi nok sende en Vogn eller to til Sundet før at hjælpe paa de svagbenede, blot vi faar at vide, hvad Tid I kommer. Muligen nogle af os kunde gjøre Lund Følgeskab til Thy. 2. Pinsedag indbyder vi til Vennemøde i Frikirken i Anledning af Jubilæet».

Det har været en alsidig bestilling at være formand for menigheden dengang. Det er det såmænd endnu!

24. november 1871 kunne »Dansk Folketidende» bringe en meddelelse om, at Valgmenigheden på Mors, som nu bestod af 60 familiefædre, havde søgt om kongelig stadfæstelse, efter at pastor Lund i Jetsmark, Hjørring amt, havde erklæret sig villig til at opgive sit faste embede for at overtage præstegerningen der, »og det uden, at han faar Pension af Statskassen eller nogen fast Løn af Menigheden; – tilvisse et smukt Vidnesbyrd om uegennyttig Kærlighed til sit præstelige Kald».

Det med lønnen er nu ikke rigtigt. Lund var blevet tilbudt 400 Rdl. årligt plus indtægterne ved gårdens avling, og det var han gået ind på.

Den 29. november 1871 forelå ministeriets skrivelse med valgmenighedens kongelige anerkendelse.

Den 5. december 1871 sendte Lund telegram til Povlsen Dal: »Kirkeindvielsen 17de Decbr. Flyttegodset med Banen til Skive imorgen. Afvent Brev derom og om vort Komme».

Det var nær gået i vasken. Først blev Lund syg. Og så blev det på flyttedagen en forrygende snestorm. Da familien Lund efter mange strabadser kom gennem Thy til Øster Jølby, var godset der ikke, og de måtte indkvarteres på højskolen. Samtidig med, at man byggede kirke, var den lille ejendom, som skulle være Lunds hjem, forbedret og udvidet. Murstenene købte man brugt og billigt fra den friskole, som Niels P. Jespersen få år tidligere havde opført, kort før han rejste til Vendsyssel. Men en del af den gamle mur blev stående mod øst. Da den i 1967 blev væltet, så man, hvordan mellemrummet var stoppet ud med tang!

3. søndag i advent, den 17. december 1871 blev kirken indviet.

Morsø Avis, som ingen ellers ville mistænke for sympati med valgmenighedstanken, – dens læsere var højrefolk – skrev to dage senere:

»Indvielsen af Valgmenighedskirken i Øster Jølby og Indsættelsen af dens Præst fandt Sted i Søndags. Kirken, som er bygget i Korsform med Taarn og Spir, maa kaldes meget smuk, og navnlig forekommer dette os, naar den sees fra syd eller nordost, hvor man samtidig overskuer Kirkens hele Længde fra dens anseelige Taarn til Choret Runddeel og dets smagfulde Gavl. Naar man træder ind i Kirken, forbauses man over det store Rum med Hvælvinger gennem hele Kirken, afstivet med smukke Piller, og de mange Vinduer i Spidsbuestil; Gangene ere brede baade i Skibet og Korset, og Choret er stort

og rummeligt. Prædikestolen er anbragt heldigt i Stolerækken ligefor begge Korsfløie, Knæfaldet om Alteret vil kunde rumme omtrent 20 Personer, Døbefonten er opstillet i Skibet ligefor Korsgangen, og over Alteret er reist et stort, sort Kors med en fiin, forgyldt Kant, der i sin Simpelhed tager sig overordentlig godt ud, og vist neppe bør erstattes uden af en Altertavle af kunstnerisk Værd.

Kl. 12 1/4, da Kirken var fyldt med saamange Mænd og Kvinder, som den kunne rumme, og hvis Antal vist neppe anslaaes for højt med 2000, medens en Deel maatte blive udenfor af Mangel paa Plads, indtraadte i Procession Provst Boethe (Karby), som paa Biskop Kierkegaards Vegne skulde foretage Indvielsen, da denne var forhindret i at møde, Sognepræst Mollerup fra Tæbring, som på Provstens Vegne skulde foretage Indsættelsen, Menighedens Præst, Lund, 6 Præster, alle i Ornat, bærende Kirkens hellige Kar, og endelig en Deel af Valgmenighedens Medlemmer, som nærmest havde havt med dens oprettelse at gjøre.

Efterat alle Præster havde taget Plads om Alteret, indlededes Høitideligheden med en kort Bøn af Pastor Lund, og efter Afsyngelsen af et Par Psalmer, foretog Provsten Indvielsen, hvorefter atter et Par Psalmer bleve afsungne, derpaa indsatte Pastor Mollerup Menighedens Præst, som efter Afsyngelsen af endnu en Psalme traadte paa Prædikestolen og talte over Dagens Evangelium (Johannes Døber i Fængslet). Efter Prædikenen fandt en Daab Sted. Indvielsehøitideligheden og Gudstjenesten sluttedes med Afsyngelsen af Psalmen: »Alt staar i Guds Faderhaand», hvorefter Udgangsbønnen læstes i Chordøren».

På 1. side i den første kirkebog står øverst: »Kristen Kristjansen, døbt i Kirken d. 17de Decb. 1871, Søn af Møller Kristjan Kristensen og Hustru Johanne Nielsdatter, af Ullerup Mølle». 12 år senere var den samme dreng med ved det afgørende møde om menighedens fremtid og sagde et afgørende ord.

Anders Povlsen Dal var blevet menighedens kirkesanger.

Man undres over, hvordan der kunne være 2000 mennesker i kirken, indtil man hører de gamle fortælle: Jo, på de rigtig store dage var der jo først dem, der fik »en sidd' ned», så var der dem, der sad oppe på ryglænet med benene om de andres hals, og så var der dem, der stod op foran dem, inde i stolene! Efter den dag taltes der mindre om, at kirken var bygget større end planlagt! Der var blandt kirkegængerne den dag, som mange gange senere, trods det ustadige vejr, en del folk fra Thy, Hanherred og Himmerland, ja selv fra Vendsyssel og Hardsyssel. Larsen Skræppenborg var også med til indvielsen.

Nu kunne de fejre en glædelig jul.

På første side i den første protokol står at læse: »Valgmenigheden paa Mors og i det nordlige Thy er anerkjendt ved Ministeriets Skrivelse af 29. November 1871. Kirken blev indviet 3de Søndag i Advent 1871.

Nogle Dage efter Kirkeindvielsen holdtes et Menighedsmøde, hvorved der valgtes en Bestyrelse for Menigheden.

Valgte blev for Aaret 1872:

for Morsø:

Gaardmand Kristen Dissing i Skallerup

Gaardmand Kristen Søndergaard i Dragstrup

Gaardmand Peder Krog i Øster Jølby

*Højskoleforstander Povlsen i Galtrup
Lærer Peder Mortensen i Erslev
Lærer Peter Jensen i Tødsø.*

Og for Thy:

*Fuldmægtig Lomborg i Thisted
Gaardmand Jens Støvring i Silstrup
Gaardmand Peder Kr. Rasmussen i Torsted.*

Af disse blev Peder Krog og Povlsen valgte til at være Kirkeværger, og Lomborg, Peder Krog og Peder Mortensen til at være Menighedens Repræsentanter i Henhold til Ministeriets Skrivelse af 2de Debr. 1871. Den samlede Bestyrelse udgjør Menighedsraadet med Povlsen som Formand.

Menigheden talte ved Aarets Begyndelse 73 Familier og Personer med egen Husstand paa Mors og 21 i Thy, i alt 93».

Nu skulle så menighed og præstefolk til at lære hinanden at kende.

Rasmus Lund var født 1827 i Brande, hvor hans far var præst. Faderen døde, da Rasmus var 17 år, og selv om moderen var fattig, blev både han og hans to brødre, Christian og Markus, færdige med deres studier og blev præster. Rasmus Lund blev 1853 huslærer på herregården Sorvad på Mols. Lærerinden samme sted hed Laura Pio. Hun var københavner og stammede ud fra en broget, fransk officersfamilie. Hun var et halvt år ældre end Rasmus Lund. 6 år senere blev de gift og blev præstefolk i Tyrstrup i Sønderjylland. I 1864 måtte de rejse derfra og kom til Jetsmark vest for Ålborg.

I Vartovbogen 1959 skriver pastor Balslev »Fra min præstetid på Mors». Han beskriver Lund sådan:

»Den rigtige præst fik de i Rasmus Lund, der vist ikke var nogen fremragende prædikant, men havde en enestående evne til at samle dem om gudstjenesten og nadverbordet og også i dagliglivet ved sin tro tjeneste fik dem til at føle sig som eet. Dermed hang det også sammen, at fattig og rig, husmænd og gårdmænd, denne forskel betød slet intet i menigheden, den var virkelig ikke dannet efter socialt skel».

Lund havde mødt grundtvigsk forkyndelse i Sønderjylland. Og Laura var i de år, hvor hun boede som lærerinde i Silkeborg, meget påvirket af Hostrup. Marie Anker Møller fortæller om sin mor, at hun var »i mange Retninger en meget evnerig Kvinde, hun var munter og livfuld, ejede megen baade kritisk og komisk Sans, et sundt og lyst Syn paa Livet og havde en selvstændig Mening paa mange Omraader».

Hun havde aldrig, som sin mand, kendt livet på landet, men hun havde viljen og evnerne til at sætte sig ind i alt, også slagtning, søbekogning, hjemmævning osv. »Det var Rasmus, der førte an, og Laura, der fulgte ham», sagde Markus Lund ved hendes begravelse, »selv om det kunde se modsat ud».

Mærkeligt må det have været for hende at vænne sig til Morsøs ventrebønder. Hun var faster til den kendte arbejdersocialist Louis Pio, hvis medarbejder var hans fætter Harald Brix.

I de samme dage, som Lund gik i Jetsmark og overvejede, om han turde gå ind i tjenesten som ordets forkynder i en fri kreds, udsendte Pio første nummer af »Socialisten» med flammende indlæg mod det eksisterende klassesamfund og dets uproduktive snyltere! Og kort efter at Laura Lund var

Laura Lund, født Pio

Rasmus Lund, menighedens præst 1871-1889

gået ind til sin ansete, men arbejdskrævende stilling som præstekone i valgmenigheden, sad Louis Pio med ledige hænder – i Vridsløselille! Det skal dog siges, at det ikke så meget var Laura som Louis Pio og hans fætter, der faldt langt fra stammen.

Laura Lund gik med god vilje og gode evner ved sin mands side. Anders Dissing karakteriserer dem i sin fortælling til Karen Bjerregaard: »Fru Lund havde været lærerinde, og det blev også ved at præge hende. ... Hun kunde »rende« så forskrækkeligt op, mens Lund sad ganske rolig uden at sige noget, og når hun havde fået sagt, hvad hun vilde, fulgte hun ham. Og det gjorde hun ret i. Han havde den dybe åndelige forståelse, som hun først opnåede i sine sidste år, trods alle sine kundskaber».

I de løjerlige beskrivelser, som dengang stod i folks pas, skrev de om Lund: »Han er liden af Vækst og maadelig af Bygning«. Det førte til, at morsingboerne i begyndelsen kaldte ham »Bette Lund«, – til forskel fra Lillelund, der var stor! .

Mens de byggede på kirken havde de jo også drøftet, hvad den skulle hedde. »Tabor« var foreslået – Forklarelsens Bjerg –, men det var ligesom for stort. Senere foreslog Lund: »Ansgarskirken«. Og på et menighedsmøde 2. februar 1872 enedes man om det.

Vi ved ikke, hvad Lund har tænkt ved det navn. Men det er sandsynligt, at han har kendt Grundtvigs digt fra 1826 om Ansgar: »Dronning over Danmark«. Det, som betog Grundtvig, da han i sin tid oversatte Ansgars levnedbeskrivelse fra latin, var, at Ansgar og Ødbert ikke, som kejserens sværmission syd for Ejderen, ville kristne med vold. Derfor var det, at de fik så sene resultater. Det er frivillighedens vilkår. »Ansgar bliver Grundtvigs skæbne med hensyn til forståelsen af den fri vekselvirken mellem det folkelige og det kristne, hans ledestjerne livet igennem», (citeret efter referat af biskop Høirups foredrag om Ansgar og Grundtvig). Ansgar pegede desuden på dåb og nadver, det kunne Grundtvig ikke lade være med at glæde sig over.

Måske har Lund ønsket, at ordene om de små resultater for en fri forkyndelse, som ikke vil øve vold mod nogen, – at de skulle stå som motto for menigheden:

*»Seen var Marken at besaae,
Sene-Græsset ondt at dæmpe,
seent maa Alt fra Haanden gaae,
Hvor alt godt maa skee med Læmpe:
Seent men sødt i Dane-Vang
Lyder Nattegalens Sang! ».*

Enten Lund lige netop har tænkt i de baner, eller ej, så er de så beslægtede både med hans og menighedens tankegang, at man uvilkårligt, med et lille smil, kommer til at tænke på Rasmus Lund selv, når man læser Grundtvigs ord om Ansgar:

*»Han var ingen mægtig Aand,
Mark-Evangelisten,
Dog et Redskab i Guds Haand,
Ret en Hjerte-Christen,
Sund i Troen, mild og øm,
I sin Daad og i sin Drøm
Barnlig, gudhengiven! »*

Ikke fordi nogen vil påstå, at Rasmus Lund kom til en flok hedninger. Han kom til en menighed, som havde kaldet ham. Men der var i ham noget af den samme natur, som skyer strid, så længe, som han kan....

Noget lignende må Larsen Skræppenborg have følt. Han fortæller selv, at da han hørte, hvilket navn, de havde givet kirken, fik han i en drøm den indskydelse at bede en af landets fornemste malere dengang, professor Christen Dalsgaard i Sorø, om at male *altertavlen* til Ansgarskirken.

Chr. Dalsgaard var broder til den pastor Dalsgaard, som samtidig var i Redsted. Han har i et brev til Anders Dissing fortalt om det: »Der har næppe været nogen, som med større Varme end Peder Larsen Skræppenborg har omfattet Menighedens Sag, da den først blev sat i Værk. Og det var vel ogsaa for i Gerning at vise sin Interesse herfor, at han gik til min Broder i Sorø og bestilte Billedet. Han erklærede for ham, at her stod vi i Grunden over for den første Valgmenighed. Ti den i Ryslinge støttedes dengang af Birkedals Pension. Men her havde man ingen uden Vorherre selv at stole paa. Og derfor udtalte han ogsaa sin Beundring for Rasmus Lund, der med sin Hustru ej tog i Betænkning at give Afkald paa et godt Embede for her at bygge en Gerning tilsyneladende paa det uvisse. ... Jeg erindrer ogsaa, at min Broder har fortalt om Peder Larsens Besøg hos sig, da Billedet med Rammen var blevet færdigt og nu skulde afleveres. Da min Broder førte ham ind i Malerstuen og stillede ham over for Billedet, foldede den gamle Mand Hænderne og hensank i stille Betragtning. Endelig udbød han: »Saa takker jeg Vorherre«, men tilføjede saa lidt efter: »Og ogsaa Dem, Dalsgaard!«. Disse ord især glædede min Broder meget, da han deri saa det bedste Vidnesbyrd om, at han havde naaet, hvad han vilde, at fremdrage et tiltalende Billede, der desuden ved ikke at være knyttet til de sædvanlige, traditionelle bibelske Motiver, havde en Friskhed og, jeg kan sige Frihed over sig, som gør det til det bedste af hans historiske Billeder«. Ordene er nu måske faldet, som en gammel morsingbo gengiver dem: »Nu skal Vorherre endda ha' Tak! – ja, det skal De da ogsaa, Dalsgaard!« (B.F.)

Altertavlen taler for sig selv og skal ikke gennemgås her. Den er beskrevet i Knud Søeborgs bog: »Christen Dalsgaard og hans kunst«. Den bedste forklaring står på træværket under billedet:

*»Over Daabens Pagt med Troens Ord
Helligaanden spredte Lys i Nord».*

Vi ved ikke, hvem der har skrevet det. Lund? Skræppenborg? Det er lige så kluntet, som det er sandt.

Billedet er et pinsedag, den første pinsedag på dansk grund. Ansgar døber det første danske barn. Ødbert står ved siden af. Billedet er så dansk som Grundtvigs pinsesalmer. Det lyser af stilhed og glæde, naturlig menneskelig taknemlighed. »I stilhed virker her Guds Ånd«. Men Ånden, som spreder lys over dåbens pagt, er blufærdigt usynlig. Kun dens ringe redskaber ses: Han som døber, hun som bærer, de som står hos, og barnet imellem dem. Vandet ser vi, ikke andet. Men troens ord har lydt ved dåben, som det lyder i dag.

Skræppenborg skal have sagt til Lund, da han ved indvielsen så det sorte kors over nadverbordet: »I skal dog hellere have en rigtig køn, lys Altertavle, der kan passe til det lyse Syn på Kristenlivet, Guds Naade har sendt os«. Det var det; han gav os. De gamle vil sige, at han betalte 2-3000 kroner for det. Det må han have gjort med glæde.

Altartavlen malet af Christen Dalsgaard i 1872.

Det gamle sorte kors fik sin plads nederst i kirken over udgangsdøren.

4. søndag i advent 1872 indviedes den nye altertavle. Skræppenborg kunne ikke være med. Den gamle mand havde vovet sig ud på en rejse til København; i januar 1873 døde han uden at have set tavlen på plads i den kirke, som han havde været så gavmild over for.

Da kirken var indviet, bestod menigheden af 233 voksne medlemmer. Bag i forhandlingsprotokollen har Povlsen Dal skrevet alle navne op på omhyggeligt førte lister, ordnet efter om de er »bosiddende» eller »ikke-bosiddende», dernæst efter, hvor de bor, og endelig efter, hvornår de er meldt ind. Børnene er ikke skrevet op.

Det fortæller noget om menigheden, hvis man stiller tallene op i et skema som nedenfor. Her er de også delt ind efter deres stilling, som Povlsen Dal har noteret. Dengang skelnede man mere nøjagtigt end i dag mellem samfundets klasser, så der er grund til at stole på angivelserne. Til gruppen »gårdmænd» hører to møllere, en mejeriforpagter, en boghandler, to murermestre, fuldmægtig Lomborg og redaktør Føg med koner, ellers er de alle gårdmænd og gårdmandskoner.

Til gruppen »husmænd og småhåndværkere» hører desuden indsiddere og boelsmænd.

»Ikke-bosiddende» er tjenestefolk, og Povlsen Dal har skrevet op, hvem de tjente hos, da de blev medlemmer. Det var næsten altid hos folk, der i forvejen var medlemmer.

Tilmeldelserne er sket på alle tider af året, ofte er 2-3 nabofamilier blevet enige om at melde sig samme dag. I anmærkningsrubrikken har Povlsen Dal anført, hvem der døde, blev gift, rejste til Amerika, eller hvad der ellers kunne ske med mennesker. Den sidst indførte blev medlem 9. januar 1883. Kort efter holdt Povlsen Dal selv op med at være medlem, og listen er ikke ført videre på samme måde.

Da var der i de 12 år tilmeldt 534 nye medlemmer. Lægger man dem sammen med de 233, som var der i forvejen, kommer man altså op på, at der i januar 1883 har været godt 700 voksne medlemmer, når man trækker dem fra, som i 12 år var døde, bortrejst eller gået fra af andre grunde.

I skemaet bliver det samlede medlemstal altså: 233 (plus 534) som i de 12 år. Det første tal er antallet af medlemmer ved kirkens indvielse. Tallet bagefter i parentes er ikke medlemstallet i 1883, men angiver hvor mange, der er *meldt ind* fra januar 1871 til januar 1883, nemlig 534. På samme måde skal alle tal i skemaet læses. (Se skemaet side 38).

Ordene »andre sogne i Thy» dækker over: Hundborg, Kallerup, Nors. Skinnerup, Skjoldborg, Skyum, Snedsted, Stagstrup, Vang, Vestervig, Villerslev, Øster- og Vester-Vandet. »Uden for Mors og Thy» blev der medlemmer i: Gjøttrup, Hjortdal, Jannum, Torslev og Øster Svendstrup, alle i Hanherred, samt Stadil helt nede ved Ringkøbing! (Maleren P. Krogh Damgaard's forældre). 11 kirkesogne på Mors er ikke nævnt, fordi her aldrig kom medlemmer i valgmenighedens tid.

Det har været naturligt at inddеле sognene på Mors i tre grupper:

A omfatter de 5 sogne som har været de bærende i de år, da kirken blev bygget: Erslev, Øster Jølby, Galtrup, Tødsø og Skallerup.

B er de 5 sogne som kun havde ganske få medlemmer, da kirken blev bygget, men hvor medlemstallet steg med eksplosionsagtig hast i de næste 12 år.

Sogn:	Gårdmænd med koner:	Husmænd og småhåndværkere med koner:	Tjeneste- folk:	Lærere med koner:	I alt:
A:					
Erslev	10 (+ 11)	28 (+ 15)	12 (+ 7)	0 (+ 1)	50 (+ 34)
Øster Jølby	9 (+ 4)	16 (+ 27)	10 (+ 6)	2 (+ 0)	37 (+ 37)
Galtrup	6 (+ 16)	19 (+ 21)	8 (+ 28)	2 (+ 6)	35 (+ 71)
Tødsø	4 (+ 0)	12 (+ 3)	0 (+ 2)	0 (+ 0)	16 (+ 5)
Skallerup	2 (+ 6)	11 (+ 10)	1 (+ 4)	0 (+ 0)	14 (+ 20)
B:					
Dragstrup	2 (+ 8)	3 (+ 11)	1 (+ 6)	2 (+ 0)	8 (+ 25)
Solbjerg	0 (+ 18)	3 (+ 14)	2 (+ 18)	0 (+ 0)	5 (+ 50)
Bjergby	0 (+ 10)	0 (+ 11)	3 (+ 8)	0 (+ 3)	3 (+ 32)
Flade	0 (+ 6)	0 (+ 4)	1 (+ 1)	0 (+ 0)	1 (+ 11)
Sundby	0 (+ 7)	0 (+ 10)	0 (+ 6)	0 (+ 0)	0 (+ 23)
C:					
Møllerup	0 (+ 0)	2 (+ 6)	0 (+ 1)	0 (+ 0)	2 (+ 7)
Outrup	0 (+ 3)	2 (+ 2)	0 (+ 1)	0 (+ 0)	2 (+ 6)
Nykb. med landsogne	0 (+ 5)	0 (+ 4)	0 (+ 0)	0 (+ 1)	0 (+ 9)
Frøslev	0 (+ 4)	0 (+ 3)	0 (+ 0)	0 (+ 0)	0 (+ 7)
Vejerslev	0 (+ 0)	0 (+ 4)	0 (+ 2)	0 (+ 0)	0 (+ 6)
Redsted	0 (+ 2)	0 (+ 4)	0 (+ 0)	0 (+ 0)	0 (+ 6)
Hvidbjerg	0 (+ 0)	0 (+ 0)	0 (+ 3)	0 (+ 0)	0 (+ 3)
Karby	0 (+ 0)	0 (+ 0)	0 (+ 1)	0 (+ 0)	0 (+ 1)
Alsted	0 (+ 0)	0 (+ 0)	0 (+ 1)	0 (+ 0)	0 (+ 1)
D:					
Thisted, Tilsted, Silstrup	11 (+ 11)	11 (+ 17)	8 (+ 20)	0 (+ 2)	32 (+ 50)
Thorsted og Sjørring	5 (+ 9)	7 (+ 20)	7 (+ 16)	0 (+ 4)	19 (+ 49)
Andre sogne i Thy	2 (+ 10)	4 (+ 20)	5 (+ 21)	0 (+ 2)	11 (+ 53)
E:					
Uden for Mors og Thy	0 (+ 16)	0 (+ 6)	0 (+ 5)	0 (+ 0)	0 (+ 27)
I alt:	51 (+146)	118(+212)	58 (+157)	6 (+ 19)	233(+534)

C er de 9 sogne hvor menigheden ikke fik nogen større udbredelse. Det er sagt før, men skal nævnes igen, at foruden de mennesker, som er optegnet på medlemslisterne her, ser det ud til, at mange andre har hjulpet med at bygge kirke. Men deres navne er glemt.

Det er blevet sagt af kritikere, at menigheden her er en menighed for »dem stuer» eller dem, der tror at være det. Hvis man med det udtryk gransker i menneskers hjerter og nyrer, moral og tro og andre indvendige dele, så er det en sag, som vanskeligt kan diskuteres. Som diskuteres alligevel, og i reglen temmelig resultatløst. Det bliver en sag om personlig overbevisning, og her må enhver have frihed til at mene, hvad han vil. Beskyldningen og faren lurer på enhver fri kreds.

Hvis man derimod med udtrykket mener, at Morsø Frimenighed er en »gårdmandsbevægelse», som det også er sagt, kan forhåbentlig de tørre tal overbevise om noget andet.

Menighedens stilling i dag, socialt set, kunne være et morsomt emne for en undersøgelse. Stadig er det i hvert fald en kendsgerning, at det ville være hyggeligt med en enkelt millionær. Og at der ingen er.

I 1871 var kredsen ikke nogen klub af velhavere. Vist var der gårdmænd med. Regner man gårdmænd og lærere med familie sammen, udgjorde de 24,5% af medlemmerne. Tjenestefolk udgjorde 24,9%. Resten 50,6% var husmænd og småhåndværkere.

Allerede i 1883 var »velhavernes» (gårdmændene og lærernes) tal steget til godt 28%, og det er muligvis steget mere siden. Men det var ikke gårdmændene, der gik i spidsen, da der skulle ofres mest. Da kirken skulle bygges.

Endelig er der det at sige, at det lyder så flot at være gårdejer. Men det er ikke sikkert, at det var lige så fedt at være gårdejer i Nordvest-Jylland som længere øster på i landet.

Det er pudsigt at se, hvordan gårdmændene er forholdsvis stærkt repræsenteret i Hanherred. Jo længere man havde til kirken, jo mere måtte man have råd til for at magte at holde forbindelsen.

Det højeste årsbidrag i 1873 var 5 Rdl., som kun Povlsen Dal og Kristen Dissing kom op på. Det laveste var 1 Mark. Det var meget almindeligt, at gifte folk gav 1 eller 1/2 Rdl. og tjenestefolk 1 Mark 8 Skilling.

Lillelund skriver om de første år: »Det viste sig snart, at Ansgarskirken blev et fælles Samlingssted for grundtvigske Præster og lægfolk ikke blot fra Mors og Thy, men også fra fjernere Egne af Landet, og i Forening med snart en eller flere af ovennævnte Præster, snart med Præster fra andre Egne af Landet, holdt Lund ofte fælles Gudstjeneste i Ansgarskirken».

Menighedsrådsprotokollen giver et billede af forholdene i de første år:

Sommeren 1872: Vedtaget på menighedsmøde, at man som salmebog ville bruge Grundtvigs Festsalmer, men med et tillæg, som skulle udarbejdes af Lund og pastor Hagen i Kerteminde (Ryslinge ville ikke være med). Det blev færdigt sommeren 73.

26. januar 1873: »Angående de saakaldte kirkelige Løsgjængere var man enige om, at den hidtilværende Frihed for disse skulle vedblive indtil videre». Det vil sige mennesker, som gerne vilde »have Deel i Kirkens Goder», men som foreløbig ikke kunne bestemme sig til at løse sognebånd til Lund.

»Det blev vedtaget paa Forslag af Pastor Lund, at Valgret til Valg af Menighedsraadet først kan udøves ved det 18de Aar, men at Forpligtelsen til at tegne sig paa Bidragslisten til Menigheden ogsaa først indtræder ved samme Alder. – Et Forslag af Christen Nielsen om at udelukke Kvinderne fra Valget fandt ingen Tilslutning».

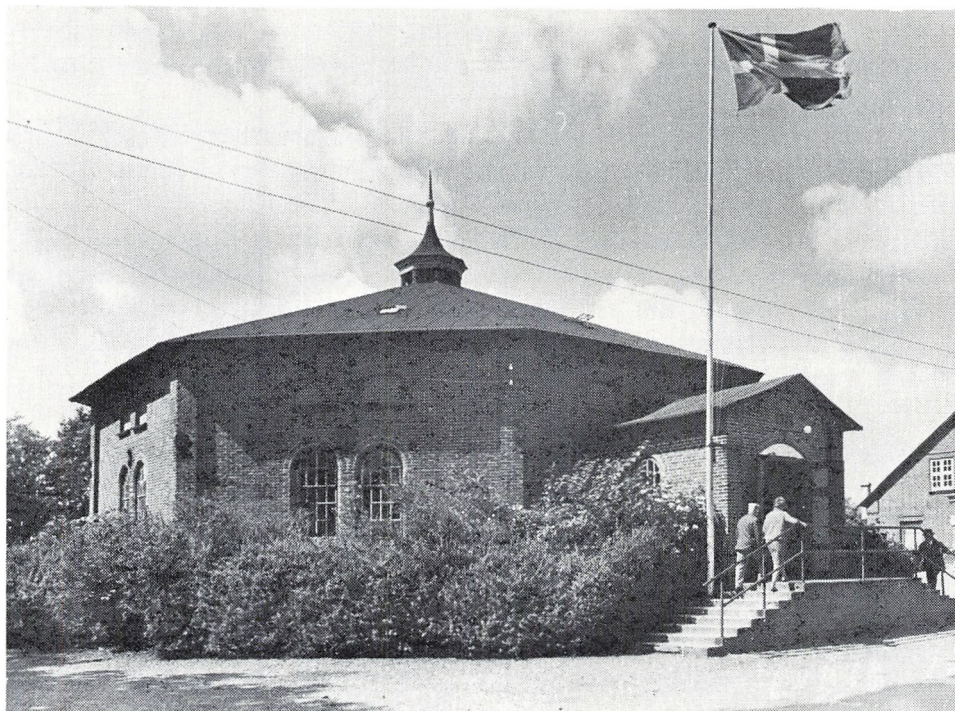
1874: Køberne af menighedens ejendom underskriver en erklæring om at »vi og Ejendommens efterkommende Ejere ere forpligtede til al Tid at opretholde Kirkegaardens Fred og vedligeholde forsvarligt Hegn og Lukke for samme, der aldrig maa anvendes til noget andet Øjemed».

»Onsdag den 4. Marts 1874 indviede Provst Boethe den ny Kirkegaard, der er anlagt omkring Ansgarskirken, og med det samme jordedes der de tvende første Lig, nemlig Kristian Lyndrups og Lars Vads smaa afdøde Børn».

1875: »Pastor Lund henleder gjentagende Gange Opmærksomheden paa den Uskik, at mange under Gudstjenesten forlader Kirken under Daabs- eller Nadverhandlingen i stedet for at gaa ud under Salmesangen». Det indskærpes, at man tager sig af menighedens trængende. Denne privat organiserede fattighjælp, var ikke noget specielt for valgmenigheden. Rundt om i sognene havde man klogeligt indset, at det var billigere, hvis de bedst stillede hjælp dem, der trængte, end hvis man skulle bygge fattiggårde. De sociale forskelle var ikke store på Mors, og tiggeri var så godt som ukendt.

Det var rige og lykkelige år, de første efter kirkens indvielse. Det gode forhold til Galtrup Højskole stod som et billede på den nære sammenhæng mellem kristenliv og folkeliv. Det var naturligt, at vågne mennesker dengang var lige optaget af kirkelige og folkelige spørgsmål. Det var to sider af tilværelsen, som ikke kunne skilles.

Den *politiske interesse* voksede, og hertil bidrog de store møder på højskolen.

Galtrup Forsamlingshus

16.-18. september 1874 var der offentlige foredrag, og 20. september skulle Schrøder fra Askov tale, men da kom der så mange mennesker, at de ikke kunne være på skolen, men måtte gå ned i grusgraven ved Præstbro. Det blev begyndelsen til efterårsmøderne og »Morslands danske Samfund«. Adgangspengene ved møderne gik til bygningen af det store 8-kantede forsamlingshus i Galtrup, som blev indviet 8. september 1876. Det sagdes at rumme 800-1000 mennesker, og i kælderen var der hestestald. Fog fortæller, at ved indvielsen talte Povlsen Dal, Lund, Fr. Nygaard, Ole Jakobsen, Lillelund, Søren Olesen og Chr. Nielsen.

I Thy sad to præster, som var fætre, Peter Rønne og Falk Rønne. De havde en del sognebåndsløsere, som senere sluttede sig til Lund, da de to fætre rejste andet steds hen. Lund holdt da som regel gudstjeneste hver 3. søndag i Thorsted eller Tilsted sognekirke.

Lillelund anfører, at Lund har haft sognebåndsløsere helt fra Salling, Himmerland og egnen ved Holstebro og Lemvig. »Idelig var han paa Færde, utrættelig i ydmygt at tjene og hjælpe, hvor han kunde, snart nær snart fjern. Ansgarskirkens Døre aabnedes gæstfrit for alle, og Adgangen til dens Nadverbord stod i Reglen aaben for enhver, der bad derom».

Hvad dette »i Reglen« dækker over, melder historien ikke noget om.

Lund var ivrig venstremand og med i bevælsen for større kirkelig frihed. Da Cornelius Appel i 1874 i Askov blev ordineret til dansk frimenighedspræst i Sønderjylland, var Lund og Lillelund med i ornat ved håndspålæggelsen, ja Lund holdt skriftetalen før altergangen. Alle 12 deltagende præster blev ved en provsteret dømt for misbrug af deres embedsstilling til at betale hver 200 kr. Men danske mænd og kvinder samlede ind for at betale bøden for dem.

Bruddet III

I årene omkring 1880 er det modsætningsforholdet til de kirkelige myndigheder, der står i forgrunden. Man kan få det indtryk, at hvad der her fortælleres, er noget helt særligt for »menigheden på Mors og i Thy».

Men de samme brydninger har vist sig mange steder i landet i de samme år. Nok indførte grundloven af 1849 religionsfrihed, på papiret. Men mange bestemmelser om kirkelige forhold blev ved at være gældende i mange år endnu og følte efterhånden utålelige. Den kirkelige lovgivning her til lands har altid haltet bagefter; de gamle love er først blevet fornyet, efterhånden som de blev brudt med tilstrækkelig stor kraft. Og sådan må det vel være.

Det er baggrunden for den kamp for kirkelig frihed, som opstod inden for den grundtvigske retning. Ikke alle inden for bevægelsen var lige ivrige for den kamp. Dels var der en vis modsætning mellem lægfolk og præster, dels var der inden for begge grupper både en konservativ fløj, en moderat og en yderliggående fløj. De moderate ville arbejde for at opnå større frihed for præst og menighed inden for folkekirkens rammer, altså styret af rigsdagen. De radikale ønskede en kirkeforfatning, hvorved kirken blev løst fra staten, styret af en synode, en slags kirkelig rigsdag. Præsterne var i almindelighed imod en kirkeforfatning, fordi den ville give lægfolk for stor indflydelse.

Den moderate fløj af præster var bange for, at de mest yderliggående en dag ville blive så utilfredse, at de ville træde ud af folkekirken i stor flok og danne en frikirke. Truslen var fremsat, og det var ikke til at vide, hvor tom den var. Derved opstod tanken om et stort møde, og det blev holdt på Askov 1881. Frederik Nygaard har udgivet en »Offentlig Redegjørelse for det kirkelige Vennemøde i Askov den 2.-4. Avgust 1881«. Her står bl.a.: »Det var nu paa høje Tid at gjøre et alvorligt Skridt for at faa den nødvendige kirkelige Frihed skaffet til Veje, dersom ikke en stor Del af de kristne skulle nødes til at træde ud af den gamle danske Folkekirke..... Denne Tanke greb Præsten Fr. Nygaard i Frøslev, og han tilligemed Valgmenighedspræsten R. Lund henvendte sig da derom til Højskoleforstander L. Schrøder fra Askov, som just i dagene fra 30. Septbr. til 2. Oktober 1880 holdt sit Efteraarsmøde paa Mors. L. Schrøder gik gjæsteventligt ind paa Ønsket om at sammenkalde et større Vennemøde paa Askov Højskole.

De to morslandske Præster, fra hvem Tanken om Mødet var kommen, skulde sørge for Ordningen og Gangen af selve Mødet. Til 3 à 400 Gjæster vilde der nok kunde skaffes Kvarter. Men da en offentlig Indbydelse rimeligvis vilde hidkalde et langt større Antal Deltagere, bestemtes det af Hensyn til den begrænsede Plads først at henvende sig med en privat Indbydelse til kirkelige Venner blandt Præster og Lægfolk i Jylland, og endvidere at sætte Mødet til de første Dage af Avgust 1881, da det maatte antages, at i den travle Høsttid vilde kun de Landboere deltage i et saadant Møde, hvem det kirkelige Frihedsspørgsmaal var mest paatrængende for. Dog blev det besluttet samtidigt med den private Indbydelse til Venner i Jylland at sende en lignende til saadanne enkelte Venner blandt Præster og Lægfolk paa Øerne....».

Der var 20 medunderskrivere på indbydelsen, bl.a. Povlsen Dal og gårdejer Jens Støvring, Silstrup. Blandt dem, der fik særlig indbydelse, var Grundtvigs enke. I menighedens arkiv ligger hendes svarbrev:

Kjære Pastor Lund!

For Deres venlige Brev med særligt Ønske om, ogsaa min Nærværelse ved Mødet i Askov den 1ste August, takker jeg Dem hjertelig, og jeg svarer Dem af mit fulde Hjærte Ja dertil, jeg skal med Fornøielse komme, naar Intet kommer i Veien derfor... Vil De hilse Deres Kone saa meget fra mig. Asta og Fillipine hilser saa meget. Lev nu vel, kjære Pastor Lund, hils gode Venner derovre.

Deres hengivne
Asta Grundtvig».

Der meldte sig langt flere, end man kunne skaffe plads til. I alt deltog ca. 700 mennesker, heraf omtrent 120 præster og 200-300 kvinder.

Hovedemnet var kravet om præstefrihed. Det var ikke nok, at menigheden fik frihed, det måtte præsterne ogsaa have, forkyndelsesfrihed og ritualfrihed, men ogsaa frihed til at »betjene hvem de vil», som Andreas Leth udtrykte sig i mødets første foredrag.

Rasmus Lund skulle tale om et af de mindre betydningsfulde emner: »Konfirmationssagen». Men for at forstå hans indlæg må vi vide, hvordan han allerede da i nogle år havde haft et spændt forhold til de kirkelige myndigheder hjemme.

Redaktør Fog, Morsø Folkeblad, der selv var ivrigt medlem af menigheden, hvad ogsaa tydeligt læses i hans avis, har i sit private manuskript til menighedens historie fortalt følgende:

»Ansgarskirkens Præstegaard blev snart Samlingssted for de grundtvigske Præster paa Øen... Her fik de deres eget Konvent, medens Provsten havde sit. Men Provstens var det mindste. Dette Forhold medførte, at Provsten ikke altid saa med milde Øjne til Ansgarskirken... Morsø fik i Slutningen af Halvfjerdserne (1878) en ny Provst af adelig Byrd. Hans Navn var Cederfeld de Simonsen, og han var en Mand, for hvem Former og Vedtægter spillede en langt betydeligere Rolle end Livet. Og denne Provst vilde gærne bruge sin Myndighed.

Valgmenigheden modtog nu en Meddelelse om, at Provsten vilde afholde Kirkesyn over Ansgarskirken, og at Menigheden skulde betale Udgifterne ved Synet..... Menighedsraadet fandt, at det maatte være Menighedens egen Sag at holde sin Kirke i forsvarlig Stand. Man kunde jo aldrig vide, hvad Synet kunde finde paa at forlange. Raadet svarede (marts 1874) tilbage, at Raadet og Synsmændene skulde være velkomne, hvis de ønskede at se Kirken, men man vilde ikke modtage noget Paalæg og fandt ingen Grund til at deltage i Udgifterne ved Kirkesynet.

Provsten blev vred over dette Svar, ti han ansaa det for sin Pligt at holde Kirkesyn. Han sendte en Klage derover til Ministeriet, men modtog intet Svar derfra. Han gentog Klagen, men heller ikke denne Gang fik han Svar. Dette gjorde ham bitter. Der er stærk Grund til at mene, at, hvis Menigheden havde givet ham Lov til at holde Kirkesyn, han da vilde være bleven mildere stemt imod den og dens Præst. Nu ventede han paa en Lejlighed til at skride ind og hævde sin Myndighed.

En sådan Lejlighed kom».

Over for denne omtale af provsten skal det nu alligevel nævnes, at hans efterfølger, provst Vilhelm Hansen, som var en ualmindelig klog og retfærdig mand, hvis ord alle stolede på »stod i det bedste Forhold til Cederfeld de

Simonsen, hvis Hæderlighed og Hjærtensgodhed han berømmer, skønt han var aandeligt langt nærmere knyttet til Rasmus Lund, i hvis Menighed han ogsaa søgte sin Altergang». (Fortalt af Balslev i heftet om Vilhelm Hansen 1936).

Sagen om kirkesyn var nu egentlig begyndt før Cederfeld de Simonsens tid. Men der kom flere »sager».

Pontoppidan Thyssen skriver i sin doktordisputats »Den nygrundtvigske Bevægelse»: »I Kampen for kirkelig Frihed ... var de egentlige Drivkræfter ... det grundtvigske Lægfolk, ... ja den var utvivlsomt bestemt af den politiske Situation.

I 1870'erne var det jo især Politikken – eller rettere: en Forening af Grundtvigianisme og Politik – der, havde optaget Bønderne i de grundtvigske Egne. Men paa denne Tid var den politiske Interesse dalende som Følge af Venstres Splittelse og tilsyneladende haabløse Stilling. Derimod havde Grundtvigianismens kirkelige Indflydelse naaet et Højdepunkt. Valgmenighederne og de frie Kredse af Sognebaandsløserne blomstrede rundt om, især rekruteret af Højskolens »opvakte» Ungdom og af energiske Venstremænd. Og disse Kredse kom ofte i Konflikt med Folkekirkens faste Rammer, for her herskede Enevældens Styreform endnu.....

Det gærede alle Vegne, men Valgmenigheden paa Mors gik i Spidsen. Det var Grundtvigianismens nordvestlige Brændpunkt. Rasmus Lund var ellers en jævn og stilfærdig Mand uden store Talegaver, men passede godt i denne Kreds, som ikke var samlet for Præstens, men for Nadverfællesskabets og Samfundslivets Skyld. Derimod talte Menigheden adskillige selvstændige og fremtrædende Lægmand. Den mest betydende var Højskoleforstander A. Kr. Povlsen Dal i Galtrup, der i en Aarrække havde været Kolds Medarbejder. Overhovedet dominerede »de frie», som Valgmenighedsfolkene kaldtes, ganske Øen: deres rummelige Kirke og Forsamlingshus, som laa nær ved Højskolen, var Midtpunktet, deres Friskoler laa spredt over det meste af Mors, de havde endog deres egen »Frimøller», »Fridoktor» og »Frijordemoder». Og politisk havde de den afgørende Indflydelse, udprægede Venstremænd, som de var, overvejende Bergianere.

Ogsaa i religiøse Anliggender herskede der en udpræget Selvstændigheds-aand. Lige fra Begyndelsen i 1871 havde man afvist Provstens Kirkesyn og Sognepræstens Overhøring i den Friskole, der laa nærmest ved Frimenighedskirken. Og da det i 1876 blev forbudt Lunds nære Ven og Nabopræst, Fr. Nygaard, at holde Konfirmation og Konfirmandaltergang ved samme Gudstjeneste, optog Lund Skikken, der stemte med den grundtvigske Opfattelse af Konfirmationen som en Indledning til den første Altergang. Dette blev Udgangspunktet for en vidtløftig Strid (med) ... Provst Cederfeld de Simonsen, som langt overgik Formanden i embedsmæssig Nidkærhed. Han saa det som sin Opgave at gøre Ende på Valgmenighedens Emancipationslyster og anlagde derfor straks – med hans eget Udtryk – »en Jernhånd i en Fløjlshandske».

En lille ukorrektthed i Pontoppidan Thyssens fremstilling skal lige rettes:

1871 kunne man af gode grunde ikke nå at afholde syn over kirken, men 1872 afholdtes ifølge menighedsrådsprotokollen kirkesyn »hvor Synet gav en for Bygningens Soliditet anerkjendende Erklæring». Sommeren 1873 er igen afholdt »et ordentlig Syn», men det er ogsaa sidste gang.

Striden er ikke en strid mellem provsten og Rasmus Lund. Den er en årelang kamp mellem de kirkelige myndigheder og menigheden. Den belyses allerbedst af de mange embedsskrivelser, som er gået frem og tilbage, og som nu ligger i menighedens arkiv. De vigtigste har Lund selv fået trykt i 1883 i den lille bog: »Min Afsked». Herfra skal nævnes nogle uddrag:

10.-9.1879: Brev fra provsten til Lund:

»Kjære Hr. Pastor Lund!

Da det er blevet mig meddelt, at De ved den sidst afholdte Konfirmationshandling i Ansgarskirken afvigte Foraar skulde have taget Konfirmanderne til Alters samme Dag, som de blev konfirmerede, tillader jeg mig herved at udbede mig Deres Erklæring om, hvorvidt denne Meddelelse er stemmende med Sandheden».

23.-9.1879: Provsten rykker Lund for Svar.

26.-9.1879: Lund svarer i et lille brev, at han »i Øjeblikket mangler fornøden Ro til at sende den begærede Oplysning».

9.-10.1879: Lund svarer provsten: Hovedsagen for ham ved konfirmationen er »Tilegnelsen af Daabens Naade og Modtagelsen af Vorherres Kjærligheds-gave ved Nadveren». Konfirmationen må ikke blive noget i sig selv. Desuden er det praktiske grunde, der har fået ham til nu i flere år at tage børnene til alters samme dag. Nogle af dem har både 10 og 20 mil til kirke, og det er nærmest ugørligt for forældrene at komme to søndage i træk.

13.-3.1880: Lund rejser direkte til biskop Lind i Aalborg (og går derved uden om provsten) med en skrivelse, hvori der bl.a. står: »Det har været sagt mig, at det kunde befrygtes, at Konfirmationens Karakter som selvstændig Handling kunde lide ved ... den hos os brugte Fremgangsmaade». Men Lund har ved at slå konfirmationen og den første altergang sammen villet våge over »at Konfirmationen ikke fik en saadan Selvstændighed, der vilde stille Herrens Naadegjerning i Daaben og Nadveren i Skygge».

Lund gør opmærksom på, at de gamle bestemmelser fra 1736 og 1759 ikke er givet for at forhindre, at konfirmandaltergangen sker en uge for tidligt, men snarere for at forhindre, at den blev udsat eller aldrig foretaget. Og at bestemmelsen stammer fra enevældens tid, da kirkestyrelsen forlangte, at børn skulle både døbes og konfirmeres inden en bestemt tidsfrist, hvilket jo ikke sker mere, efter at grundloven har sikret religionsfriheden. Biskoppen svarede korrekt og køligt gennem provsten og udbad sig nærmere oplysninger.

Da Lund næste gang svarer provsten, er tonen blevet en anden: »Højærværdige Hr. Provst Cederfeld de Simonsen!» imod det før fortrolige »Kjære Hr. Provst!» Det er sjældent gode tegn, når folk blir så korrekte.

Hele sagen giver et meget godt billede af, hvor stift det kirkelige maskineri arbejdede i de tider. I dag ville en god biskop vel have sat sig i sin bil og forsøgt ved en personlig samtale at rydde i hvert fald misforståelserne af vejen. Men Lind, som omtales som en fredelig biskop, der ikke gjorde andet, end hvad han skulle, sendte sagen videre til ministeriet uden at have sat sig grundigt ind i dens enkeltheder.

Foruden spørgsmålet om, hvor lang tid, der skulle gå mellem konfirmation og altergang, drejede sagen sig også om, at Lund havde undladt tilsigelsen af syndernes forladelse under håndspålæggelse (den såkaldte absolution). Lund mente, at »den sædvanlige Bekræftelsesbøn efter deres »Ja» (ved konfirmationen) maatte indeholde fuld Forsikring om Syndsforladelsen ved Daaben», og han ømmede sig derfor ved umiddelbart efter at gentage det samme med

andre ord. I spørgsmålet om absolutionen til de unge gav Lund og menigheden sig, efter at han 16.-10. 1880 var blevet truet med afsked. Men hvad angår forbindelsen mellem konfirmation og altergang tilbød biskop Lind, at man måtte holde de to handlinger samme søndag, dog skulle der gå en time, fra konfirmationen sluttede, og til man igen måtte gå ind i kirken og holde altergang!

Hvad man skulle fordrive tiden med så længe, har biskoppen ingen ide om. Der var ca. 40 konfirmander, heraf havde det år de 12 over 15 km til kirke, flere af dem havde over 70 km's kirkevej. Lund skriver meget praktisk og jordnært: »Da Børnene efter vore Forhold ej kan komme hjem, frygter vi for, at den mellemliggende Time ikke vilde kunne blive en god Indledning til Nadverens Højtidsstund. Og at forlænge Tjenesten i Kirken med den nævnte Time, vilde vel endnu mindre gaa an».

Det var skik, at børnene længst væk fra havde plads hos menighedsmedlemmer nær kirken eller gik på drengeskolen på Galtrup Højskole, den vinter de gik til præst. Men deres forældre kunne dårligt rejse til Øster Jølby to søndage i træk.

Det er altså to ting, der ligger bag striden: Dels et rent praktisk hensyn, dels den kendsgerning, at Lund (og de fleste grundtvigianere) havde et andet syn på konfirmationen end provsten (og de fleste præster af den gamle skole). Men loven var på provstens side. Lov er lov, og lov skal holdes, selv om Lund kunne påvise, at den også blev brudt adskillige andre steder.

Den sommer, sagen lå i ministeriet, talte Lund på Askovmødet om kinfirmeringen. Han sagde bl.a.:

»Konfirmationen ... tør vel nok kaldes en selvgjort Kirkeskik, der støtter sig til et vistnok velment Kongebud fra 1736. De unge må for det første løses fra den bestemte Aldersgrænse, der også er helt vilkaarlig – Det er efter mit Skøn lige saa nødvendigt, at Vedkjendelsen af Daabspagten løses fra de bestemte Søndage. – Selve Konfirmationens Form kunde blive en jævn Vedkjendelse af Pagten med paafølgende Bekræftelse uden at skjules i det store Svøb, som nu følger med.»

Tanken om konfirmation »spredt» på forskellige søndage året rundt efter forældrenes ønske var meget fremme på Askovmødet.

Hidtil havde det stået fast i den almindelige bevidsthed, at for at »træde ind i de voksnes rækker» måtte man tre ting: 1) ud af skolen, 2) konfirmeres, 3) til alters for første gang. Så først var man en karl, som havde lov at smøge tobak og have sig en kæreste. Det sås tydeligt i skudsmålsbogen, som man skulle have med sig i plads med husbonds og præstens påtegning, hvordan de tre ting fik praktisk betydning for ens borgerlige liv. F.ex. denne: »Anders Sørensen Dissing, søn af ... osv. er født d. 27de Juli 1841. – Han udskreves af Skolen med meget gode Kundskaber ved Foraarsexamen 1856 og Vidnesbyrd om meget sædeligt Forhold, hvorefter han confirmeredes i sin Daabspagt d. 30te Marts s.aa. og var paafølgende Søndag Gjæst ved Herrens Bord i Forbindelse med Menigheden.

Vester Jølby 20.-4.-56
Jansen.» (sognepræst)

Der var nok religionsfrihed i Danmark, men det var nu rart og praktisk, når man gerne ville have en plads, at være som alle andre, også med hensyn til at gå til alters! Dette uændelige syn på altergangen måtte naturligvis være en torn i øjet på grundtvigianerne.

Det er pudsigt, at den form for konfirmation, som man på Askovmødet fandt frem til som den ideelle: så jævn som mulig, løst fra enhver bestemmelse om alderstrin og årstid, og med den første altergang umiddelbart efter – det er den, Morsø Frimenighed indførte med det samme, den blev frimenighed, og som bruges her den dag i dag, ogsom, såvidt vides, ikke kendes noget andet sted i landet.

Askovmødet sluttede med, at man sendte en adresse til rigsdagen med bøn om, at følgende 8 punkter »maa blive overvejede og fremkalde de nødvendige dertil svarende Lovforslag»:

Præsteløftet lempes og fornyes.

Sognemenighederne får ret til at vælge deres præster.

Frihed for præst og menighed m.h.t. valg af salmebog og alterbog.

Frihed for præster til at tage mindre børn til alters samt til »at foretage den almindelige saakaldte Konfirmation uden hensyn til Alder, Udskrivning af skolen og bestemte Søndage i Kirkeåret».

Udvidet frihed for bisperne til at ordinere ikke-teologer til præster.

Adgang for lægmænd over 30 år til at underkaste sig en særlig teologisk prøve.

Tvungent borgerligt ægteskab for alle.

Udvidet ret for valgmenigheder og sognebåndsløsere til at benytte sognekirkerne.

»Den store Askovadresse» fik ca. 200 underskrifter. Kvinderne og en del sønderjyder kunne ikke skrive under.

Det væsentlige i Askovadressen var præstefrihed. F.ex. var tanken med ændringen i bestemmelsen om konfirmationen ikke, at nu skulle præsterne til at skalte og valte med folks børn og tidspunktet for deres konfirmation. Tanken var, at præsten skulle have frihed til at gøre undtagelser fra reglen om alder, *når* forældrene ønskede det.

På samme måde med hensyn til kravet om »udvidet Frihed for Præsterne til at stede Børn til Herrens Bord i en tidligere Alder end nu». Det var ikke meningen, at man ville arbejde for, at børnealtergang skulle blive almindelig. Det er først en senere tid, der har tænkt på det. Meningen var kun, at præsterne skulle have frihed til at gøre undtagelser fra reglen om alder, når forældrene og børnene ønskede det.

Desuden indsendte 45 deltagere, mest ældre præster, »Den lille Askovadresse», som kun medtog de mere beskedne punkter.

Askovmødet var tænkt som et vennemøde af privat karakter. Men »Dansk Kirketidende» og »Højskolebladet» bragte referat af det, som af alt, hvad der angik kampen for kirkelig frihed i de år (også Morsmenighedens vanskeligheder med myndighederne). Der rejste sig en storm af kritik, der blev skrevet for og imod i alle slags blade, ja hele bøger blev forfattet om spørgsmålene. Kultusminister Scavenius kunne jo ikke ramme alle de 200 underskrivere af »Den store Askovadresse» med sin vrede. Men der var ca. 40 præster imellem, mest yngre præster og valgmenighedspræster. De fik alle en »næse» og blev dømt ved provsteret, men blev senere frifundet ved højesteret. Deres forseelse var, at de havde sendt adressen direkte til rigsdagen i stedet for gennem provst og biskop til kirkeministeriet. Det er så et spørgsmål, om det ville have fremmet deres sag?

Rigsdagen derimod tog venligt mod adresserne. Deres krav lå jo i det store og hele på linje med Venstres kirkepolitik.

Kort efter at Lund var hjemme igen fra Askovmødet, kom svaret fra kirkeministeriet. Det var et nej til at holde konfirmandaltergang straks efter konfirmationen for de børn, der boede længst væk. Lund og menighedsrådet søgte igen.

Endelig 2 1/2 år efter at striden var begyndt, afsluttedes den med en skrivelse fra kirkeministeriet gennem biskoppen til provsten: .. at det »for de Børns Skyld, der bor langt fra Valgmenighedskirken, og hvis Forældre ønsker det, tillades Valgmenighedspræst Lund, efter at have gjort et Ophold ved Konfirmationshandlingens Slutning, at tage dem til Alters efter forudgaaende Skriftetale og Tilsigelse af Syndernes Forladelse under Haandspaalæggelse..... Det overlades til Dem i fornødent Fald at meddele Valgmenighedspræst Lund nærmere Vejledning med Hensyn til den Maade, hvorpaa, efter det foreslaaede Ophold, Overgangen fra Konfirmationen skal foregaa til Altergangen». Nu skulle saa provsten til at undervise Lund i, hvordan valgmenighedens gudstjeneste skulle gå for sig!

Hvor forskellige de to mænd og deres måde at holde gudstjeneste var, ser man af en lille ting, nemlig det sprog, de bruger, når de taler om altergangen: Når Lund siger, at han »uddeler nådemidlerne», så siger Cederfeld de Simonsen, at han »distribuerer nadverelementerne». Finere kan det vist ikke være!

Nu gik der en måneds tid. Så var det galt igen. Den 5. april 1882 indberettede Lund selv direkte til biskoppen, at han i flere tilfælde havde taget mennesker til alters uden absolutionen. Første gang var i hjemmet hos en meget syg mand, som »under et meget bevæget liv var kommet til at nære Betæneligheder ved enkelte Skikke ved Nadverens Uddeling».

Senere var det sket under gudstjenesten, både i Ansgarskirken, og når Lund havde lånt Tilsted og Thorsted kirker. Der var nogen, der blev siddende nede i kirken indtil skriftemålet var overstået. Han havde holdt skriftetale som sædvanlig »og derefter meddelt den særlige Tilsigelse af Syndsforladelsen til dem, der for den Sags Skyld samledes oppe ved Alterbordet», inden han delte brød og vin ud til alle nadvergæsterne.

Lund understregede i sine skrivelser til myndighederne, at han selv helst ville holde på de bestående skikke, men ikke ville tvinge nogen i denne sag: »Baade jeg og mine Venner ved, at de sidste Tidets Skik, at paabyde alle kristne, at modtage Tilsigelsen af Syndsforladelse under Haandspaalæggelse, og det endda som bestemt Betingelse for Nadverens Nydelse, er uden ældre kristelig Hjemmel, og det er dertil klart, at den Ordning, der i dette Stykke i Folkekirken er truffet ved Ritualen, aldeles ikke mere kan bruges».

Ser vi tilbage paa skriftemålets historie, forstår vi bedre hans argumenter. Vi kender de gamle skriftestole fra 1500-tallet, som endnu er bevarede i nogle kirker. »Det er et skab med indgangsdør for præsten og i siderne gitter med indvendigt forhæng, som trækkes til side, når præsten påhører skrifte. Når kirken udnyttede sit kendskab til menneskers intimeste liv, opstod der et misbrug, som reformatorerne skarpt fordømte og vendte sig imod, – men man beholdt skriftemålet efter reformationen. Det skal dog ikke være en tvang, men en åndelig hjælp, opregning af overtrædelserne er umulig – men forud for en altergang må man stille til skrifte, dagen før eller umiddelbart før der holdes altergang. Det er den skik, der endte med at blive en indtegning til altergangen, så præst og degn kunne vide, hvor mange, der kom. Mærkeligt nok var det pietisterne i 1700-tallet, der ville have

skriftemålet afskaffet – fordi de pietistiske præster ikke mente med deres samvittighed at kunne tilsige syndsforladelse uden videre. Så indskrænkedes skriftemålet efterhånden til en af præsten kort holdt skriftetale eller skriftebøn i forbindelse med altergangen – hvorefter syndsforladelsen tilsiges nadvergæsterne. Nu er skriftestolene forsvundet af danske kirker – eller omdannet til degnestole». (Den udmærkede lille forklaring findes såmænd i en håndbog for kirketurister af Børge Mosumgaard: »Kig på Kirker» 1966).

Det er det samme, Lund tænkte på, da han skrev til biskop Lind: »Bestemmelserne i vor Folkekirke (Ritualet) omfatter den hele Skriftemaals-handling. Men nu er dens ene Del, det private Skriftemaal, der er Forudsætning for den særlige Tilsigelse af Syndernes Forladelse, som bekjendt bortfaldet. Og det kan derfor vist ikke enten være Meningen eller være muligt at paanøde ej blot Præsterne men alle Menighedens Medlemmer den tilbageblevne Del (Absolutionen), som Betingelse for Deltagelse i Nadveren».

»Jeg vil derfor aabent udtale overfor Biskoppen, at jeg ingenlunde turde nægte et kristent Menneske, der ej havde modtaget den saakaldte Absolution, Adgang til Nadverbordet».

»Jeg véd ikke bestemt, om jeg vilde have følt mig dreven til at give Dem denne Meddelelse, naar jeg ikke var stillet Berøvelse af den kongelige Anerkjendelse i Udsigt for en Afvigelse fra det sædvanlige med Hensyn til Skriftemaalet. Jeg skal til Slutning kun i al Ærbødighed og Alvor udtale for Dem, at det vilde være mig meget lettere og spare mig mange svære Overvejelser, naar jeg turde opgive Anerkjendelsen og da foretage, hvad jeg for min Samvittighed ikke tør undlade. Men da jeg ingenlunde, for Menighedens Skyld, som jeg tjener, og Folkekirken Skyld, jeg tilhører, tør gjøre et saadant Skridt, har jeg ingen anden Udvej, end at give Meddelelse om, hvad der er foregaaet og dermed ærbødigt henstille Sagen til mine foresatte».

Efter en del skriverier frem og tilbage, sendte de 23 menighedsmedlemmer i Thy, som sagen drejede sig om, selv ansøgning til ministeriet 10. august 1882 om at måtte nyde nadveren uden absolutionen først. Deres begrundelse, som de måtte forandre og uddybe flere gange, før ministeriet var tilfreds, var, kort fortalt, at »Vorherre Jesus i sin Menighed ikke har sat andet Vilkaar for Adgangen til sit Nadverbord end Tilegnelsen af Daabens Naade og Vilkaar».

Egentlig er det samme tanke, der ligger bag, som i synet på konfirmationen: Ingen af de to »skikke» må tage noget fra eller lægge noget til sakramenterne, dåb og nadver.

Linds holdning var, at han kaldte Lunds fremgangsmåde »aldeles utilstedelig», men ellers ikke turde påtage sig noget ansvar og sendte sagen videre til ministeriet, dog efter flere personlige samtaler med Lund, hvor han havde forsøgt at sætte sig ind i enkelthederne.

Ønsket om at undgå absolutionen har været kendt også uden for Thy og Mors. Allerede i 1859 skrev Skræppenborg i »Dansk Kirketidende» nr. 16, at han ikke var stemt for en udtrædelse af folkekirken, men derimod for en lovfæstelse af præstefriheden, som i virkeligheden allerede praktiseredes (ulovligt) mange steder. Bl. a. ville han, hvis den blev gennemført, undertiden gå til alters uden absolution, hvortil han »flere Gange i sit liv har været Trængt».

Måske er det alligevel ikke tilfældigt, at kravet kom så stærkt netop fra Thy.

Thy har sin egen kirkehistorie, forskellig fra Mors. Havde der været plads, skulle der her have været gjort grundigere rede for den. Herrnhutismen har spillet større rolle i Thy, ligesom også senere sekter og frikirker.

I 1700-tallet var der omkring Vust og Klim en del herrnhutiske præster, som efterhånden blev mere præget af pietismen. Deres prædiken satte voldsomt skel mellem »omvendte» og »uomvendte» (som der var flest af!). 1747 afviste præsten i Vust 100 Vust-boere, som gerne ville skrifte før altergangen. Når de ikke var omvendte, ville de ikke have nogen nytte af det. Det skabte voldsomt røre og diskussion om skriftemålet, som blev opfattet som en del af omvendelsen og en betingelse for, at man kunne modtage nadverens nåde ret.

Vækkelsen holdt sig i flere menneskealdre og kan godt være skyld i, at thyboerne har haft svært ved at være med ved skriftemålet, mens andre i valgmenigheden ikke har skænket det en tanke, at der skulle være noget underligt i det. I hvert fald har der været delte meninger, også inden for menigheden. Anders Dissing skriver: »(Nu) skulde vi jo prøve, hvorledes vi på bedste måde kunde ordne den sag indenfor menigheden. Der blev hævdet af folk med autoritet i menigheden, at der skulde være orden, også hvad nadveren angår, at enten skulde skriftemålet fuldstændig afskaffes, eller også skulde alle deltage deri, ens skulde det være. Det var umuligt at gennemføre ensheden, da nogle vilde deltage i skriftemålet og andre ikke, og hver af de to partier krævede frihed hver for sig til at handle efter bedste overbevisning, og man må vel sige – med rette. Sagen ordnedes da således til alles tilfredshed, at skriftemålet lagdes hen til efter prædiken umiddelbart før nadveren. Nu skulde det så vise sig, om vi selv i virkeligheden var så frisindede, som vi tit talte om, og som det er så let at kræve af andre, så vi i al vort samvær kunde lade hverandre i fred, skønt vi her brugte forskjellig skik. Tiden har vist, at det kan gå meget godt med at unde hverandre personlig frihed, og det er vist den eneste ordening, der duer».

Lund skriver selv i »Min Afsked»:

»Vi tænkte, som det vil ses, slet ikke på at afskaffe den særlige Tilsigelse af Syndernes Forladelse. Spørgsmaalet var kun, om det paa nogen Maade gaar an, at paalægge alle at modtage den, dersom de vil gaa til Alters. Sagen blev ikke afgjort. Men skal Herrens Menighed endnu en Stund kunne bo i den danske Folkekirke til fælles Gavn for Folket og den selv, da vil den og dens Tjenere sikkert snart blive frit stillet til Herrens Naademidler efter hans egen Indstiftelse».

Da valgmenigheden blev frimenighed og fik lejlighed til at indrette sig, som den ville, bevaredes absolutionen før altergangen, men den enkelte kunne frit tage imod den eller lade være. (Der var vel ingen, som ønskede den helt afskaffet). Der har siden ofte været altergæster, som først kom op i koret lige før uddelingen. Først i 1968 blev den afskaffet.

Når sagen ikke blev afsluttet, så var det, fordi i mellemtiden en anden »sag» kom til at gribe afgørende ind. Det kunne ellers have været spændende at se, hvad det var endt med. For ingen af parterne ville give sig. Med den holdning, Lund indtog, kunne han akkurat lige så godt være blevet smidt ud af

Folkekirken på spørgsmålet om absolutionen. Nu blev det tilfældigvis på et andet. Men det ville før eller senere være endt på den måde.

Lund var ingen mægtig mand i verdens øjne. Hans breve er ikke blændende skrivekunst. De er tilforladelige, men lidt rodede i fremstillingen. Og hans utrolige langsomhed til at svare må have irriteret grænseløst. Rævestreger og diplomati har han ikke haft store evner for, og der er ikke noget, der tyder på, at han har haft nogen til at hjælpe sig med at skrive. Strid har ikke været hans stærke side, og den har slidt på ham. Han var ikke nogen professionel stridsmand, han var og blev amatør.

Men han var ægte. Og fast, når han endelig havde famlet sig frem til et standpunkt. Selv i de tilfælde, hvor han ikke delte synspunkt med »oprørerne«, undte han dem frihed til at tænke anderledes, ja var villig til at slås for deres ret til at mene noget andet end han selv.

Det kan man kalde frisind.

Kanhænde at der var provoer i menigheden. Og at han burde have stået mere afvisende over for enkelte. Det er så let at se, – bagefter.

I 1881 blev man enige om, at der kun skulle være 7 medlemmer i menighedsrådet. (Samtidig indførte man tillidsmandsordningen). De hidtilværende 9 gik da alle af, og kun to blev genvalgt, nemlig Peder Krog og Povlsen Dal. De 5 nyvalgte var: Christen Nielsen i Dalen, Anders Dissing, Peder Dalgaard (der var med til at lave kirkestolene), Kristen Pedersen (lærer i Bjergby, medlem fra 1877) og P. Kr. Bjerregaard, hvis lille datter Kristjane vi senere skal høre om. Det var altså de 7, der sammen med Lund havde hovedansvaret for udviklingen i 1882-83. Og med dem havde menighedsrådet fået overvægt af den fløj, som var stærkt kritisk over for myndighederne.

Rundt i landet drøftede man det, som skete på Mors, og kirkens forhold i det hele taget. Også på Mors blev der holdt et møde i 4 dage i juni 1882, med deltagere fra hele landet. En eftermiddag var samlet 3000 mennesker i Præstbro, ledet af Povlsen Dal. Dagen efter indledte Karl Rønne i det runde forsamlingshus for 1000 deltagere en forhandling om »Kristi Menigheds Stilling i Folkekirken«. Af deltagerne kan nævnes: Redaktør Fernando Linderberg, præsterne Niels Lindberg, V. J. Hoff, Teilmann, Valdemar Brückner, Fr. Nygård og Rasmus Lund, højskoleforstander Jens Lund og lærer Søren Olesen. Bølgerne gik højt, fra lægfolk blev udøst en strøm af kritik imod præsterne. Endnu hårdere gik det til ved efterårsmødet samme år, hvor nogle lægfolk tog ordet fra præsterne.

Ligesom det i sin tid var nadverspørgsmålet, der førte til menighedens dannelse, sådan blev det også det, der blev den ydre anledning til menighedens overgang til frimenighed.

Allerede da Lund talte på Askovmødet, nævnte han i sit foredrag »en lille syg, klarøjet Pige i min Hjemstavn, der har talt med sine Forældre om at nyde Nadveren, og hvis Begjæring, om den kom bestemt frem, ej vilde kunne afvises«.

Det var *Kristjane Bjerregaard*, født i Sindbjerg den 13.-8. 1873. Hendes far, Peder Christian Bjerregaard, havde først boelsstedet øst for gården Bjerregård i Sindbjerg, men købte 1880 i stedet »Erslev Mølle« og byggede 1882 »Erslev Maltgørieri«.

27. september 1881 skrev Lund til biskop Lind bl. a.: »Jeg skal tillade mig at meddele Deres Højærværdighed, at jeg har givet en lille Pige her af

Menighedskredsen Nadveren, uagtet hun først gaar i sit niende Aar.Det er meget langt fra, at jeg, selv om jeg magtede det, kunde ønske en almindelig Børnealtergang. Jeg tror endog, at det under Menighedens nuværende Livsvilkaar hos os vil høre til de sjældnere Tilfælde, at Børnene i en meget yngre Alder end den nu sædvanlige, jævnt og naturligt, vil kunne begjære at delagtiggjøres i Nadveren.

Lille Kristjane har haft den Lykke at færdes i et Hjem, hvor Kristenlivet leves alvorligt, men ogsaa jævnt og sundt, saa hendes Forældre paa ingen Maade har drevet hende fremad til det Ønske, der kom saa stærkt op hos hende. Men hun har fra helt liile af været et livligt og fremmeligt Barn og har nu i lang Tid, vel 4-5 år, lidt af Kirtelsygdom, der legemlig har gjort hende til en Stakkel. Hun ligger nu gjerne den halve Dag i ulidelig Smerte, og det kan ej andet end haabes, at hendes Udgang snart maa være for Haanden. Men det er skjønt at se, hvorledes hun har udviklet sig under Trængselen, og hvordan Vorherre har lagt sin Pris paa hendes Barnelæber....

Ønsket om med sine Forældre at faa Del i Vorherres Gave paa Nadverbordet, var ikke just nyt hos hende. Men da hendes Forældre omgikkes hende varligt i det Stykke, var det i længere Tid ikke kommet til Orde. For faa dage siden sagde hun imidlertid til sin Fader, at hun ønskede hver Dag at komme til Vorherres Bord.....

Det blev ogsaa en underlig velsignet Stund, da jeg efter at have talt med hende og bekjendt Troen sammen med hende og hendes Forældre, som sædvanlig under Haandspaalæggelse forsikrede dem om Guds Naade og derpaa meddelte dem Nadveren. Hun var meget bevæget, og Kræfterne havde ondt ved at slaa til, men hun sagde os, at hun var rigtig glad..... Jeg vil bede Dem om at bevare baade min lille Veninde og mig selv og min Gjerning i et kjærligt Hjerter....»

Kristjane døde kort efter, den 6. november 1881. På hendes gravsten i kirkegårdens sydvestlige hjørne står: »Menighedens første Barn ved Nadverbordet».

»Da Biskoppen havde læst Pastor Lunds Redegørelse for Sagen, fandt han intet at bebrejde Lund, men hans Amanuensis skrev et kønt, hjerteligt, forstaaende Brev til Pastor Lund i den Anledning» (Fog).

Den samme sommer havde Biskop Lind forøvrigt holdt visitats hos Lund.

Det næste barn, som blev taget til alters af Lund, var Jakob.

I Kettrup sogns Kirkelag kan læses, at *Jakob Jakobsen af Lildal* i Hjortdal sogn, Vest Hanherred, var født d. 3. januar 1870, som søn af gårdmand Jakob Justesen og hustru Anne Kathrine Jakobsen af Lildal.

Ved en tilfældighed er en beretning om hans mærkelige liv, skrevet af hans søster Else, blevet fundet, og den er trykt i »Dansk Missionsblad» november 1970. Her står bl. a.: »Som Barn var Jakob meget stille og tankefuld, sjælden deltog han med interesse i nogen leg. En modsætning til den tungsindige Jakob var den tre år yngre, lyse og glade Frederik, der altid var frejdig og fornøjet. De to drenge var altid sammen. Næsten komisk var det at iagttage, hvorledes den livlige Frederik altid følte sig forpligtet til at tage sig af og være sin ældre, tungsindige broder til trøst og opmuntring. Det var derfor en stor sorg for Jakob, da Frederik en morgenstund, midt under morgenandagten, rolig og smilende sov ind.

Frederiks død var en overvældende sorg for Jakob. Tung og tavs gik han om uden at ænse, hvad der foregik om ham. Jakob havde flere gange før den

tid, ofte i vågne nætter, fremkommet med spørgsmål om, hvornår han måtte gå til alters, og fået afvisende svar herpå. Ved Frederiks død, hvorved tankerne endnu mere kom til at beskæftige sig med det evige liv, kom trangen til at gå til Vorherres bord også mere frem hos ham. Hans spørgsmål herom blev dybere og mere indtrængende, så at vore forældre, der anså hans trang for sand og berettiget, ikke længere turde overhøre hans bøn. De rådførte sig med valgmenighedspræst Rasmus Lund på Mors, som den gang, trods den lange afstand, var vores præst. Lund talte derpå først med drengen og spurgte ham, hvorfor han så meget ønskede nadveren, og fik til svar: »Fordi jeg derved synes, jeg kan komme Gud nærmere».

Sommeren 1881 skrev drengens mor til Lund:

»Kjære venner.

Jeg har hørt tale om Eders Komme herved (til Hanherred. B.F.), det glæder mig, da jeg har længtes efter at tale lidt med eder. Jeg ved endnu ikke, om i får tid den gang, men så kan jeg nok også vente.Men hvad siger I til os med vor lille Jacob, han har den sidste tid ønsket at gå med os til alters. Jeg har ikke sagt, han kan ikke komme med, for jeg synes, det vilde slå ham så hårdt, men jeg sagde, nu kunde han komme med os i kirke, når Lund eller Møller kom. Han har så tit sagt, når må jeg komme med til Mors, det har så brudt ud, det var det han vilde. Vil i være så god og hilse gode venner heroppe, og bede dem om at tænke ved os hernede. («hernede» betyder i Ane Lildals mund: i Hanherred, »heroppe»: på Mors! B. F.) Det var en god dag, da Povlsen var hernede, den vil blive til velsignelse, han har vist rakt mangen en hånd den dag. Vil i hilse og takke, og selv være i hilset på det kjærligste, Gud i vold.

Jakob og Ane Lildal».

Den 30. september 1881 skrev hun igen til Lunds, bl. a. :

»Kjære venner».

Det har nu trykket mig noget siden sidst, vi var sammen, jeg kom til at sige angående den lille Jakob, at det var mere stille ved ham med at komme til alters. Jeg tror nok, det var mig, det var stille hos; nu var jeg forsynet, men han er den samme og vil så gjerne med. Jeg har tænkt så meget ved det, og jeg kan ikke forstå andet, end at det er ærligt for drengen. Vil i ikke være så god at overveie sagen med os, jeg vil så gjerne, det skulde være sandt, jeg vil så nødig komme, om det ikke kunde være i sandhed. Sidst vi gik til alters, det var i Gjøttrup hos Møller, da var han også med (i kirke B.F.). og så havde vi det så skjønt om andendagen, og jeg kom til at sige til ham, til næste gang, vi kommer til alters, skal du ha lov at være med. Jeg syntes bestemt, jeg måtte sige det. Han så smilende om til mig, og så har vi ikke talt om det siden, før nu vi venter Dem, jeg kan nok forstå, han holder på, hvad jeg har lovet. Der var en tid, han ligesom fordrede i hvert godnat, at jeg skulde sørge for ham, indtil det gik op for mig, jeg måtte love ham det. Jeg glæder mig til, i deler det med os.

Nu kan jeg ikke sige, om vi kommer til møde. Vi har nok ment det i sommer, men Jakob har travlt, og jeg er så lidt rask til så lang en reise; men jeg synes næsten ikke, det kan være andet, end jeg skal være med. Det vil jo være så godt at stå imod vinteren med, den vil jo gjerne blive noget tung. Det har så tit været så underligt for mig i sommer, jeg var så bange for, at folk ikke kunde være glad ved mig, og jeg synes, jeg trængte så hårdt, skjøndt folk har besøgt os i sommer som ikke før, siden vi løste sognebånd».

Lund var jo sendrægtig med svar i alvorlige sager. Den 22. december 1881 skrev Ane igen bl.a.:

»Kjære Venner på Mors og i Thy.

Hvad siger i til os angående den sag med vor lille Jakob, som bliver ved og holder ud med os om at komme til alters. Forleden Møller var hernede (i Gjøttrup? B.F.) og vi gik til alters, græd han så modig, da vi rejste (kørte til kirke B.F.) Jeg spurgte ham, hvad der var i veien, om han var syg, eller han var kjed af, de skulde være ene. Nei, ingen af delene; men han vilde så gjerne med til alters. Ja kjære, det er ikke nogen sorg, men det er jo alligevel noget, som fordrer rigtig alvor af forældre. Da du, vor kjære Lund, havde talt med ham, var han så godt tilpas en tid, han mente nok, det skulde snart blive. Vi var så stille over for ham med den sag og lod ham ikke mærke, vi tænkte ved noget; men jeg kunne nok forstå, der var noget, der ikke vilde være stille, men vilde frem. Vil i ikke være så god og skrive et par ord til os. Så en kjærlig hilsen fra eders venner på Lildal, glædelig jul!

Jakob Lildal og kone.»

Brevene ligger i menighedens arkiv.

Den 17. januar 1882 skrev Lund et langt brev til biskoppen, hvor han fortalte udførligt om Jakob og hans familie, at der var tre større søskende, at moderen selv som barn havde følt stærk længsel efter at komme til alters, og at hun nu efter svære anfægtelser var kommet til fred i troen. Allerede nu skrev Lund: »Det vil ikke kunde forsvares at afslaa hans Begjæring. Da Barnet imidlertid ikke er sygt, har jeg ikke kunnet opfylde den uden i Forvejen at fremstille Sagen for Biskoppen og høre Deres Mening».

28. januar skrev biskoppen kort og godt:

»Deres Brev af 17. januar modtog jeg først i Gaar. Hvad Indholdet angaar, at De taler om at tage et Barn paa 11 Aar, der ikke er sygt, til Alters, da kan De vel vide, hvad jeg maa sige dertil. Mit Svar er, at jeg ikke er bemyndiget til at give Tilladelse dertil, og at De, dersom De tager Barnet til Alters, forser Dem mod Kirkens Lov.»

Herefter må Lund på en eller anden måde have sendt bud til Lildals eller selv have talt med dem. Det ses af Ane Lildals brev den 13. februar 1882:

»Kjære venner.

Vi har så tænkt – om Gud vil og i andre gode venner heroppe – at komme herop til første søndag i fasten. Men vil i nu ikke skrive et par ord til os om det. Den lille Jakob har fået et helt nyt udseende, siden han fik at vide, hvad Lund vilde tale med sognebåndsløserne om. Han kom med stor Begjærlighed og spurgte, hvad Lund ville. Jeg sagde så lidt derom: men der blev et helt andet træk i hans ansigt, og han har været så godt tilpas siden. Det var jo ved at blive noget tungt, men Guds ånd ved at komme i rette tid... Ja, døren er gået op, og vi må komme med vor lille dreng, som har længtes så længe; men jeg må rigtignok sige, jeg føler det så dybt, at jeg trænger så hårdt til, at gode venner vil stå nær til os, jeg trænger til den allermindste. Vær nu kjærlig hilset fra Eders venner på Lildal. Den lille Jakob beder mig at hilse Lund. Så kommer vi i herrens navn og på herrens ord og troer, at herren selv svarer til sit eget arbejde. Gud med os alle.

Jakob og Ane Katrine Lildal.»

Det ses af brevet, at når Lund havde været så længe om at bestemme sig, så var det også, fordi han her som i enhver sag måtte »tale med sognebåndsløserne». Det må være menighedens medlemmer, der menes. Hans

sammenhold med menigheden var på en gang hans svaghed og hans styrke. Da familien Lildal kom til Mors, tog Lund imod dem i sit hjem og talte med forældrene og drengen. Derefter gik de i kirke sammen med menigheden, og Lund tog Jakob til alters efter at have konfirmeret ham. Det må have været den 26. februar, det var 1. søndag i fasten i 1882.

Jakobs søster fortæller videre: »Efter altergangen kom der mere ro og ligevægt i Jakobs sind. Hans tanker dvælede nu stadig ved, hvad livsstilling han skulde vælge. Landvæsenet tiltalte ham ikke. Længe syslede hans tanker mellem teologien og musikken, indtil han en dag på sin bestemte måde siger: »Jeg tror, jeg skal være bager! » Og således blev det... (Da han var 22 år) var han en vinter hjemme for at gå til konfirmationsforberedelse. Jakob kunne nemlig ikke efter den måde, hvorpå pastor Lund tog ham til alters, få noget gyldigt konfirmationsbevis, hvilket var nødvendigt for ham, når han ville søge altergang uden for valgmenigheden».

Jakob blev konfirmeret for anden gang den 20. marts 1892 af pastor Ammentorp i Kettrup kirke, da der på det tidspunkt ingen præst var i Hjortdal. Der var kun den ene konfirmand i kirken den dag.

Hans senere levnedsløb er lige så ualmindeligt. Han blev i 1895 missionær blandt kafferne i Bulevaye nær Kapstaden, men døde der af malaria den 23. marts 1899.

En måned efter Jakobs altergang skrev Lund selv om den til biskoppen: det havde været en utålelig samvittighedsbyrde at afslå hans ønske, selv om han også risikerede at miste anerkendelsen. Men han understregede: »Det var ikke en Fordring, der mødte mig, som vilde lægge et Tryk paa nogen, men en klar og inderlig Begjæring fra deres Side om at faa Lov at mødes med deres Barn ved Herrens Bord.» Provsten var skuffet, så meget mere som Lund ved en personlig samtale med ham havde lovet at se tiden an, indtil lovforslaget om konfirmationen var behandlet i rigsdagen.

P.G. Lindhardt skriver i sin bog »Fem Aalborg-Bisper»:

»Lind blev meget stødt... Ministeriet forklarede han (3.-5.-82), at Lund utvivlsomt havde overtrådt kirkens regler – og så at sige foregrebet den kirkelige lovgivning! – men man måtte have ham undskyldt, for han var under stærkt pres af sin menighed, (især uden for Mors), og forseelsen var ikke stor nok til at lade ham miste anerkendelsen; derfor foreslog han en mulkt eller – om Lund ikke ville betale – en provsteret.

... Ministeriet fulgte bispens indstilling og gav (2.-6.-82) Lund valget mellem en bøde på 100 kr. eller tiltale ved en provsteret; efter lange forhandlinger i menigheden og et par utålmodige påmindelser fra Lind besluttede Lund sig omsider til at betale bøden for ikke at skade barnet ved en retssag, – en afgørelse, der i mange grundtvigske kredse opfattedes som en svaghed, han ikke burde have vist. Det var næppe rigtigt, for overfor ministeriet fastholdt Lund bestemt, at han i påkommende tilfælde vilde handle ligesådan og tage »en Skilsmisse fra det folkekirkelige Tilsyn» som en konsekvens deraf, selv om han ikke personlig ønskede det. Ministeriet nøjedes med knurrende at tage forbehold over for denne udtalelse. Siden – efter bruddet – betonedede Lund, at almindelig børnealtergang ikke var hans eller menighedens ønske.

Et tredje tilfælde dukkede op, da Lund (28.-10.-82) meddelte til Aalborg, at en pige, som var næsten 14 år, havde ønsket at komme til alters, og at han havde lovet at efterkomme ønsket, selv om det skulle koste anerkendelsen;

han vilde ikke søge tilladelse, da han vilde tage pigen til alters, selv om han fik afslag.

Også i dette tilfælde var Lund hårdt presset af barnets forældre, og skønt den *demonstrative tendens* var så åbenbar, og de førende kredse i menigheden nu åbenlyst sigtede på at få myndighederne gjort ansvarlige for et brud, erklærede Lind (1.-11.-82), at han ikke selv kunde dispensere, men vilde søge tilladelse i ministeriet, hvis Lund vilde love at udsætte pigens altergang, til dets afgørelse forelå. Lund gav imidlertid ministeriet samme besked, som bispen havde fået (14.-11.-82), og endnu engang søgte Lind at få ham til at vente, fordi sakramenterne må forvaltes ens i hele Folkekirken: de enkelte biser kan ikke dispensere, alle biser må høres og ministeriet godkende deres fælles beslutning (20.-11.-82); men da havde Lund allerede dagen før taget pigen til alters».

Pigen, som her er tale om, var *Else Østergaard*, som var født 16.-2:1869 i Erslev. Hendes forældre, husejer Anders Mortensen Østergaard og hustru Maren, f. Jensen, var medlemmer af menigheden fra dens begyndelse.

I efteråret 1882, da Else begyndte at gå til præst, var de flyttet til Erslev Kær, og hun gik i Erslev friskole hos Anders Dissing. Else blev konfirmeret og taget til alters før sine præstekammerater, allerede den 19. november 1882, de andre børn den 1. april 1883.

Ingen begivenhed i menighedens historie har vel været drøftet så grundigt, både da det skete og mange gange senere, både rundt i landet og rent lokalt, både skriftligt og mundtligt. Lader vi nu Anders Dissing, som var svoren frimenighedstilhænger, få ordet ved siden af Lindhardt for at fortælle historien på sin måde, så kan man i hvert fald sige, at sagen er søgt belyst fra vidt forskellig side!

»Senere kom så spørgsmålet om børns deltagelse i nadveren før den lovtilladelige tid, der jo var 14 års alderen. Det var jo noget, der så tit havde været talt og skrevet om, men sagen kommer en meget nærmere, når man skal til at tage en endelig bestemmelse for eller imod en afgørelse, der kan få vidtrækkende følger. Da dette ønske fra forældre om, at deres barn, der ikke var 14 år, måtte få lov til at deltage i nadveren, af Lund blev forelagt i menighedsrådet, blev der straks af en del spurgt, om barnet havde så stor en trang, at det ikke uden skade kunde vente, indtil det var fyldt 14 år. Et spørgsmål, som jo ikke noget menneske kan svare på, og som intet alvorligt kristent menneske, der kender lidt til sit eget indre, vil svare på, men desuagtet er det et spørgsmål, der raskvæk stilles. Det må blive forældrenes eller værgens sag at afgøre dette og bære ansvaret derfor over for både Gud og mennesker. Kan man have forældrene i menigheden og lade dem søge nadverbordet, når de ønsker det, uden at undersøge deres trang, så må vi også overlade til dem at tage deres børn med, når de finder det tjænligt. Altså der må være fuld frihed med personligt ansvar på dette som på så godt som alle åndelige og hjertelige områder. Men der kan begås misbrug, siger man, ja selvfølgelig kan og vil der blive begået misbrug, det er noget, enhver frihed er udsat for, men mon misbruget vil blive større for børnenes vedkommende, end den allerede er øvet fra de voksne.

Der blev så i menighedsrådet talt videre om trangen, og der blev spurgt om, hvem af de tilstedeværende, der kendte barnet. Hvortil Lund sagde, at han kendte det nogenlunde, og han kunde ikke se, at der var noget til hinder for, at tilladelsen blev given. Lund var forresten den eneste af menighedsrådet, som forældrene havde talt med om sagen. Da så en gjorde opmærksom

på, at barnet gik i min skole, så var der jo nogen, der mente, at jeg måtte kunne sige noget om, hvorvidt barnet havde trang til nadveren eller ikke. Jeg sagde, at barnets færd i alt, hvad jeg kunde iagttage, var således, at det ikke modbeviste, at trangen kunde være der, men det var også alt, hvad jeg kunde sige. Der var ikke tilfredshed hos alle med svaret, men da jeg vidste, at jeg ikke vidste mere, måtte jeg indskrænke mig til dette svar....

Ved den endelige afgørelse var der kun Søren Olesen, som vilde nægte at give tilladelsen, fordi at det vilde vække stort røre i landet, og mange kunde ikke forstå dette forhold, så det var synd mod det danske folk og den danske menighed at gøre det. Sagen blev så forelagt for menigheden, der vedtog tilladelsen. Jeg havde og har det endnu således, at når jeg læser om, at man i visse kirkesamfund lader selv meget små børn nyde nadveren, så er det min følelse imod, men man er vel bleven forskrækket ved at vokse op i et samfund, hvor fjortenårsalderen var grænsen. Lad alle aldersgrænser her blive ophævet.

I en skrivelse fra en overordnet til Lund var det tilbudt at søge ministeriet om tilladelse til, at barnet kunde tages til alters før 14 års alderen, men så skulde han love at vente, til svaret kom. Denne skrivelse blev læst op for menighedsrådet i kirken efter tjenesten, og Povlsen Dal, der var til stede og syntes, at barnet skulde have lov til at nyde nadveren, sagde til Lund, det måtte han endelig ikke love, da det kunde vare meget længe, før svaret kom. Lund svarede, at det tænkte han heller ikke på at gøre, og desuden havde han allerede lovet at tage barnet til alters inden en bestemt tid. Menighedsrådet gav Povlsen Dals udtalelse sin tilslutning. Lund tog så senere barnet til alters, hvad jo førte til, at hans anerkendelse som valgmenighedspræst blev tagen tilbage».

Peder Christian Bjerregaard, lille Kristjanes far, udtalte også i menighedsrådet, at han ville anbefale, at Else blev taget til alters.

Lund skrev senere (1883 i »Min Afsked): (En tilladelse fra ministeriet) »kunde jeg heller ikke frimodigt have imødeset, for jeg maatte frygte for at have faaet Tilladelse til en sædvanlig Konfirmation med efterfølgende Skriftemål, med Tilsigelse af Syndernes Forladelse førend Altergangen, og den havde jeg ikke turdet benytte. Jeg modtog derfor Barnet ved Nadverbordet, efter forud at have meddelet hende Bekræftelsen i hendes Daabspagt. Det er rigtignok blevet Skik at skrive, at jeg tager ukonfirmerede Børn til Alters. Det har jeg ikke gjort».

Lindhardt fremstiller, hvordan sagen endte: »Lind kunde (28.-11-82) kun fremstille hele sagen for ministeriet og råde til nu at drage den af Lund så ofte antydede konsekvens, idet man fratog ham anerkendelsensom»den, der på grov måde har brudt sit præsteløfte» ved ikke at overholde kirkens forskrifter. Sagen blev forelagt for Martensen, der var enig med Lind og tilrådede at lade Morsø-menigheden søge sit præsteideal udenfor Folkekirken, og 17.-1.1883 tog ministeriet anerkendelsen tilbage. I sin Dagbog noterede Lind (20.-1.): »Jeg vilde saa gerne have undgaaet det, men Lund nødte mig dertil. Denne Sag faar Følger».

Lund skrev, at Else var »allerede i den Alder, da Biskopperne plejer at meddele Alders Læmpelse til Konfirmander». Det er også rigtigt, at Lund lige siden 1872 – ligesom andre præster – jævnligt har søgt og fået tilladelse til at konfirmere børn, der manglede nogle måneder i 14 år. Men de er blevet

konfirmeret sammen med kammeraterne på holdet. Det drejer sig om børn, som bare var kommet lidt tidligt i skole og nu skulle ud af den.

Karen Bjerregaard (som jo var en søster til Kristjane) gengiver Anders Dissings fortælling om, hvordan Lund forelagde sagen om Else ved menighedsmødet, »hvor Tilladelsen til Else Østergaards Altergang jo blev givet, skønt der var mange, der tvivlede om, at den ægte Trang var tilstede».

Det samme indtryk får man i 1971, når man endnu kan træffe folk, der har kendt Else og hendes forældre. De har ikke været som folk er flest, men omtales som lidt sværmeriske.

Det kan se uheldigt ud, at de mennesker, som gav stødet til en så vidtstrakt diskussion (ført helt op i en spids kaldes den - fejlagtigt - diskussionen om frimenighedens berettigelse!), at de ikke i den almindelige bevidsthed er sådan nogle ug-mennesker.

Hvis de så havde været? Var deres barn så mere berettiget til nadveren? Et barn af respektable og vellidte mennesker, et barn, der kunne vidne om sin trang, så ingen tvivlede, ville man snarere have givet dispensation til sådan et barn? Der er noget tovligt i at ville sætte sig ind i andres trang. Selv om det er en kirkelig lovgivning, det drejer sig om her, gør det ikke noget, hvis man ikke helt har glemt, hvem det var, Han kom sammen med og sad til bords med, Han; som indstiftede nadveren. Kristjane var jo syg, det var så let at se. Havde man givet Jakob lov, så kunne man ikke sige nej til Else. Havde man i 1971 sendt Jakob til en skolepsykolog, ville han sikkert have fået en seddel med hjem, hvor der stod noget med »sygeligt religiøst behov», men det er jo en »sygdom», man skal leve med. De sygdomme, ministeriet bøjede sig for dengang, det var dem, man døde af. På den måde blev nadveren for børn allerhøjst noget til at dø på, ikke noget at leve af.

En del af uviljen mod familien Østergaard skyldes utvivlsomt, at de er flyttet rundt ustandseligt: Erslev, Møllerup, Fredsø, Erslev Kær, Solbjerg, Sundby, Nykøbing! »Bonde» betyder »boende». Man har en naturlig skepsis over for folk, som »har boet så mange forskellige steder». En anden del af uviljen har man fået bagefter; da man så, hvor stor ståhej, der kom ud af Elses altergang, sagde de ondeste tunger: »Det var bare sådan noget, de fandt på. Det ville de da også prøve». Hvor de onde tunger så kunne vide det fra?

Enten det nu er sådan eller sådan, enten Else nu var kommet til alters eller ej: Man har svært ved at forestille sig, at det ikke ville være kommet til et brud i alle tilfælde. Enten på spørgsmålet om børnealtergang eller på et andet. Der var nok af steder, hvor skoen trykkede.

Bagefter kan det synes underligt, at det aldrig faldt Rasmus Lund ind at afskaffe konfirmationen. Den kan virke som en spærrebom for børnenes adgang til nadveren. Men den tanke har først hans svigersøn, Søren Anker Møller, ført frem, da han blev frimenighedspræst i Klim og derved aflastede Lund, og senere igen hans tre sønner, der alle blev frimenighedspræster i Hanherred, Himmerland og Thy. Her har vi forklaringen på, at børnealtergang langt fra er almindelig på Mors nu, mens den er en selvfølgelig ting i de andre nordjyske frimenigheder.

I Kirkeministeriets skrivelse til Lund af 23. januar 1883 står bl.a.: »Valgmenighedspræst Lund har gjort sig skyldig i en saadan bevidst Overtrædelse af de for Folkekirken gjældende Forskrifter, at det ikke kan undgås, at den ham ved allerhøjeste Resolution af 29. november 1871 allermaadigst meddelte Stadfæstelse som Præst for den af en Del Beboere af

Mors og Thy i Aalborg Stift oprettede Valgmenighed i Henhold til Lov om Valgmenigheder af 15. Maj 1868. maa tilbagetages, saaledes, at som Følge deraf bemældte Menighed som saadan ikke længere erkjendes som særligt Led af Folkekirken».

Og så slutter provsten, der tjenstligt videresender skrivelsen, med at kalde den »forhenværende præst» for »Deres Velærværdighed! » Man kan sige, han blev fulgt til døren med et buk!

Til valgmenighedens medlemmer sendte biskoppen et hyrdebrev, dateret den 26. januar 1883. Heri gives meddelelse om tilbagetagelsen af Lunds anerkendelse som valgmenighedspræst, og biskoppen begrundet dette skridt og fortsætter:

»Det er da klart, at han har brudt sit Ordinations-Løfte, og at han ikke vil holde det. Hans Majestæt Kongen har derfor den 20. d.M.... frataget ham den Stilling, han selv for længe siden burde have opgivet, og han er ikke længere Præst i den danske Folkekirke. De præstelige Handlinger, han som afskediget maatte ville foretage, have i retslig Forstand ingen Gyldighed, han kan altsaa ikke konfirmere og ikke udføre Ægteskabs-Vielser. Det er min Skyldighed, hvor lidet end min stemme maatte høres, at formane Medlemmerne af Valgmenigheden paa Morsø og i Thy til at søge sig en anden Præst. Dersom de slutte sig til Hr. R. Lund som deres Præst, danne de med ham ikke længere et Led af Folkekirken, men et Parti udenfor Folkekirken, om hvis Anerkjendelse af Staten der for det første næppe vil blive Tale. Og Partiet kan blive til en Sekt, ensidig og hovmodig, vildfarende og fanatisk. Derfor bevare dem Kirkens Herre! Han give alle dem, der tro paa ham, at enes i Kjærlighed, paa lovlige Maade at tilstræbe de Forandringer i den kirkelige Lovgivning, vi maatte finde rigtige, og vente taalmodig, til de opnaaes. Det gaar langsomt dermed, fordi Grundlovens § 75 endnu ikke er opfyldt, men vi have Ordet og Sakramenterne, vi k u n n e vente».

Hvor bitter Lind var, fremgår bl.a. af, at han allerede 8. februar 1883 foreslog ministeriet at forbyde Lund at bære præstedragt. Det blev dog ikke til noget, men først 1912 blev det officielt tilladt præsterne ved de evangelisk-lutherske frimenigheder at bære folkekirkens ornat.

Endelig sendte biskoppen en skrivelse til præsterne. Lindhardt fortæller: »Til præsterne i Thy og på Mors skrev Lind (31.-1.), at Lunds dåb skulde indføres som hjemmedåb, at hans konfirmationsattester var ugyldige, at han ikke måtte foretage jordpåkastelse på kirkegårdene (men nok med sognepræstens tilladelse læse Fadervor og lade en salme synge), at ingen præst måtte prædike eller udføre kirkelige handlinger i Ansgarskirken, og ikke gå til alters hos Lund.

Henvendte noget medlem af den »opløste» valgmenighed sig til sin sognepræst om en kirkelig handling, skulde han betragtes som genindsat i Folkekirken, vilde han gå til en anden præst, måtte der løses sognebånd til ham. Også ministeriet understregede, at Lund ikke kunde foretage borgerligt gyldige vielser, hans dåb skulde end ikke anses for hjemmedåb, men blot indføres som navngivning i kirkebøgerne – valgmenighedens kirkebøger skulde udleveres til sognepræsten i Galtrup – og Lund kunde ikke mere få sognekirkerne overladt. Men nogen principiel klarhed skabte heller ikke denne skrivelse. Derfor kunde der, især da den ansete Niels Lindberg gjorde gældende, at Morsø-menigheden ikke var udenfor folkekirken, stadig være uklarhed om dens kirkeretlige stilling, og menighedens medlemmer vilde da heller aldrig anerkende at stå udenfor Folkekirken».

Frimenighed IV

Den 28. januar 83 var der ingen gudstjeneste i Ansgarskirken. Lund var i Thy den dag.

Den 30. januar stod følgende to annoncer at læse i »Morsø Folkeblad«:

*I Ansgarskirken
Altergang paa Søndag Kl. 10.*

*Menighedsmøde
i Galtrup Forsamlingshus Kl. 11. Kun
Valgmenighedens Medlemmer har Adgang.*

Fastelavnssøndag, den 4. februar 1883, holdtes den første gudstjeneste, efter at anerkendelsen var taget fra Lund. Den er refereret i »Morsø Folkeblad« dagen efter.

Men det bedste indtryk får man af et brev fra Laura Lund til »Bette Wolle« (9.-3.):

»Du maa undskylde, at vi saa længe har ladet dig vente paa Underretning herfra. Men du kan ikke forestille dig, hvordan Tiden gaar for os. Fremmede er her altid. Vore gode Venner nær og fjærn viser os saa megen Kærlighed og ønsker os til Lykke i vor »ny Stilling«. Ja kunde det føre til, at Menighederne i Folkekirken, som vi jo ogsaa hører til, det er jo kun Tilsynet, der er os berøvet, kunde faa større Frihed derinde, vilde meget være vundet i det hele (du læser vel Lindbergs Stykker i Morgenbladet), og vi faar Bod for Vaande; thi dette er ikke gaaet af uden haarde Anfægtelser og megen Uro, men det har Gud Fader ogsaa gjort godt.

Du ved nok, at Lunds Anerkendelse, som det hedder, blev ham frataget den 20de Januar, og fra den Tid indtil Fastelavnssøndag gik det med Forsamlinger baade her og rundt om hos vore Venner; og Gud Fader ske Tak for det Hjertelag, da der viste sig baade for Vorherres Sag og imod os. Dog havde Lund det af og til meget strengt baade Nat og Dag, og meget Skriveri, det ved du nok er hans svage Side, naar det gælder offentlige Beretninger.

Saa var vi da naaet til Lørdag Morgen før Fastelavn, og da faldt der saadan en Fred og Glæde over Rasmus som nogensinde, og den vedblev baade den Dag og Søndagen, da Bestemmelsen skulde tages om vor fremtidige Stilling. Der var ingen Prædiken den Dag, kun Altergang for ikke at gøre det for langt for Menigheden. Vi gik derfra til Forsamlingshuset og blev paa den Maade sammen det meste af Dagen. Næsten hele Menigheden og vi med den nød Nadveren, saa havde Rasmus ikke været saa trøstig, havde Vorherre ikke kunnet hjælpe ham over det Arbejde, hans legemlige Kræfter var meget smaa.

Der blev nu talt meget i Forsamlingshuset. Du kan tro, Ovesen, Peder Krog og Kristen Nielsen var, som altid før, vore trofaste Venner og søgte at klare Sagen. Da Lund spurgte Menigheden, om den vilde beholde ham som Præst, lød der et fuldtonigt »ja«. Selv Børnene gav deres Mening tilkende. Ullerup Møllers Kristian, der blev døbt den Dag, Ansgarskirken blev indviet, stod ved Siden af mig og sagde sit »ja« saa barnlig glad, at det var helt rørende. Det er, som er der gaaet en Vækkelse over Menigheden; det er en af de skønneste Dage, vi har oplevet, det er vi alle enige om. Du maa tro, hverken Rasmus eller jeg vilde ind igen, dersom Myndighederne skulde have Lov til at nakke os ved enhver Lejlighed«.

Lillelunds kone, Charlotte Lillelund, har i nogle erindringer (i arkivet) fortalt om samme søndag, dog i mere stilfærdige vendinger. Hun beskriver stemningen som stille og mild, ydmyg og alvorlig. Hun mente, gudstjenesten med den store altergang har varet henved 4 timer. »Da Lund spurgte Menigheden, om den vilde beholde ham som Præst... svarede Drejer Povlsen Dal fra Nykøbing (Povlsen Dals bror): »Det har vi nok givet Svar paa derovre i Kirken, da vi alle gik til Alters hos og med dig!« Det var atter her Altergangen, der gjorde Udslaget».

Redaktør Fog fortæller om gudstjenesten: »Som sædvanligt gik Folk op til Kirkesangeren (Povlsen Dal) for at blive indtegnede til Altergangen, men her fik de det Svar, at Indtegningen nu var faldet bort, nu kunde man roligt komme til Nadveren uden at lade sig tegne i Forvejen. Saa kom Altergæsterne – det ene Hold efter det andet, saa deres Tal maa regnes i Hundredvis, ja vist op mod Tusinde. ... Lund selv nød Nadveren sammen med sin Menighed, det kunde han gøre nu, før havde han ikke maattet gøre det». Og fra mødet i forsamlingshuset fortælles, at man efter at have givet Lund sin fulde tilslutning sang »Menighedens Opsang»: »Foragter ej de ringe Dage».

I »Morsø Folkeblad«s referat dagen efter hedder det fra mødet bl.a.: »Her herskede *fuldstændig Enighed* om, at man som en fri Menighedskreds vilde vedblive at samles om Herrens Ord og Naademidler og benytte Lunds Tjeneste derved, men uden nogen Udtrædelse af Folkekirken».

Der er al mulig grund til at lægge mærke til den sidste bemærkning, da den er karakteristisk for Morsø Frimenigheds holdning lige fra den 4. februar 1883 til i dag. Man har aldrig nogensinde villet anerkende myndighedernes påstand om, at man var udtrådt af folkekirken og udgjorde »et Parti uden for Folkekirken» (Lind). Mens de kirkelige myndigheder og lovgivningsmagten har fastholdt biskop Linds synspunkt, og man i kirkeligt konservative kredse frygtede, at man her stod ved begyndelsen til folkekirkens opløsning, og man fra kirkeligt radikalt hold så begivenheden som et startsignal til en almindelig grundtvigsk frikirke dannelse, så har man fra frimenighedens side med Rasmus Lund i spidsen søgt at fastholde, at man stadig udgjorde et led af folkekirken. Heri blev man støttet af en række grundtvigske sognepræster på Mors og udover hele landet, dels gennem artikler i aviser og tidsskrifter, dels ved udtalelser ved en række møder, som blev afholdt for at støtte Lund og menigheden på Mors.

Rasmus Lund og menighedsrådet udsendte en erklæring, datteret den 6. februar 1883, hvori det samme synspunkt understreges: Valgmenigheden som særligt Led af Folkekirken er ophævet, men derfor er dens Medlemmer ikke berøvet Pladsen i denne. De træder heller ikke ud af Folkekirken, men lige som de med Guds Hjælp vil bevare usvækket Fællesskab med den danske Menighed og derigennem med hele Herrens Menighed, saaledes vil de ingeniunde opgive Forbindelsen med Folkekirken, dens Lægfolk og Præster. Men ved siden deraf hævder de deres borgerlige og kristelige Ret til en fri Menigheds-Samling om Forkyndelsen og Herrens Naademidler: Daab og Nadver ved deres hidtilværende Præsts, Lunds Tjeneste».

Frimenighedsdannelsen gav genlyd landet over. Allerede den 12. februar 1883 blev der holdt et møde i København, hvortil samtlige valgmenighedspræster med repræsentanter for valgmenighederne var indbudt. Mødet resulterede i en tillids erklæring til Morsø-menigheden med en kraftig

opbakning bag dens opfattelse, at den stadig var en del af folkekirken. Da erklæringen blev offentliggjort i Højskolebladet, indkom der så mange andre underskrifter, at de måtte trykkes igennem 38 numre!

Rasmus Lund offentliggjorde både i Højskolebladet, Dansk Kirketidende og Kirkebladet næsten alle brevene mellem ham og kirkestyrelsen (senere udgivet som pjece: »Min Afsked«), og de grundtvigske ordførere landet over drøftede ivrigt begivenheden og dens betydning for fremtiden. De to lokale aviser, »Morsø Folkeblad« og »Morsø Avis«, var gennem et halvt år præget af en til tider skarp meningsudveksling, hvori såvel biskoppen, provsten og øens præster som adskillige lægfolk deltog. Det er nok betegnende, at Lunds modstandere i det væsentlige skrev i Højre-bladet »Morsø Avis«, mens Lunds tilhængere især skrev i Venstre-bladet »Morsø Folkeblad«, hvis redaktør, Henrik Fog, tog klart parti for Lund, ligesom hans forgænger på redaktørposten, gårdejer Salman A. Ovesen, Solbjerg, skrev fire meget skarpe artikler, præget af harme over Lunds påstand, at Lund havde brudt sit præsteløfte og ikke havde haft til hensigt at holde det. Ovesen var nok på den tid den mand i menigheden, som Lund talte mest med, og han vidste derfor noget om, hvor ondt Lunds beskyldning havde gjort Lund.

For at styrke fællesskabet indbød menighedsrådet til et vennemøde på Mors den 13.-14. juni 1883. Omkring 250 tilrejsende deltog, heriblandt 24 præster. »Lund udtalte, at han og hans Vennekreds roligt vilde blive staaende i den Stilling, de nu var blevet sat i. Hvad Menigheden havde vundet var *en fri Stilling baade for Menigheden og dens Præst uden at være bundet ved Præsteløftet, og uden at der er sket noget Brud med Folkekirken*» (Fog).

I løbet af ugen efter den 4. februar 1883 samledes menighedsrådet på højskolen og affattede et svar til biskop Lind på biskoppens skrivelse af 26. januar. Svaret imponerer ved sin ro og saglige vægt. Ifølge Pontoppidan Thyssen havde Povlsen Dal hovedansvaret for denne svarskrivelse, »Aabent brev til Hr. Biskop P. E. Lind, Aalborg«. Heri afvises Lunds beskyldning imod Lund, at han har brudt sit ordinationsløfte, og med en henvisning til den augsborgske bekendelses artikel 28 skelnes der mellem borgerligt-kirkelige forskrifter og Herrens egne indstiftelser. Og der fortsættes:

»Biskoppens Formaning til os om at tage os en anden Præst, har ikke lidet forundret os, da det er Biskoppen bekjendt, at hvad Lund har foretaget sig i de omhandlede Tilfælde, har han gjort efter Begjæring af Medlemmerne i Menigheden og kun i Overensstemmelse og Samraad med denne, saa at den er sig bevidst, at den bærer Medansvaret.

Biskoppen maa deraf kunde indse, at vi ved nu at vælge os en anden Præst ikke alene vilde handle troløst imod Lund, men imod den Sag, vi har arbejdet for: »*Den fri Stilling til Herrens Naademidler, der tilkommer os, kun bunden i Kjærlighed ved hans Anordninger.*

Menigheden her paa Mors har derfor enstemmig besluttet fremdeles at samle sig om Guds Ordets Forkyndelse og Herrens Naademidler ved Lunds Betjening, uden derfor at ville skille sig ud fra Folkekirken. Og vi kjender ikke nogen Lov, som giver de kirkelige Myndigheder Ret til at udstøde dem, der ikke selv melder sig ud, fordi de ved sig venlig forbunden med Folkekirken og er i fuld Overensstemmelse med Menigheden i denne. Og maa Hr. Biskoppen, der paaviser Faren ved at danne et afsondret Parti, der kan »blive en Sekt, hovmodig, vildfarende, ensidig og fanatisk, ikke føle sig forpligtet til at støtte os i vore Bestræbelser derfor.

Vi vil ikke og har aldrig levet paa Trods mod de folke-kirkelige Love og Myndigheder, ti vi ved saa godt, at dette fører ingen Velsignelse eller Fremvækst med sig. I, hvad vi har gjort, har vi efter bedste Skjøn og Evne kun villet:

Gud hvad Guds er og Kejseren hvad Kejsere er.

Den 10. Februar 1883».

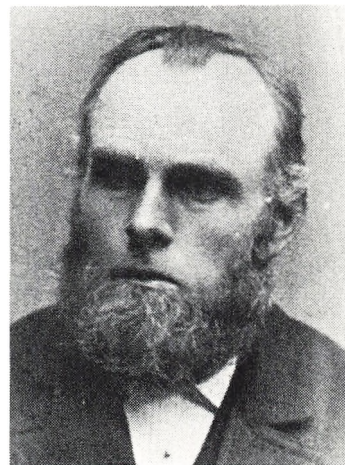
Det åbne brev, som bl.a. blev offentliggjort i »Morsø Folkeblad», er underskrevet af seks af menighedsrådets syv medlemmer. Det foranledigede et svar fra biskop Lind af 16. februar 1883, hvori han fastholdt sit synspunkt: »For Tiden ere De udenfor Folkekirken, og De ville blive ved at være udenfor den, saalænge De ikke ville underkaste Dem, men egenmægtig forandre Folkekirkens Forskrifter. Man kan ikke være Medlem af et Samfund og til samme Tid forsættelig krænke dette Samfunds Love. Ville De underkaste Dem, saa sker Gjenforeningen let. – Gid De maatte ville det! »

Nok så afgørende for menigheden blev dog et andet forhold, som den ene manglende underskrift under det åbne brev var det første åbenbare tegn på. Det var Povlsen Dals underskrift, der manglede – formanden for menighedsrådet og den drivende kraft lige fra 1869 til og med den 4. februar 1883. Hvad var sket? Anders Dissing fortæller:

»Menighedsrådet var samlet på højskolen for at affatte en skrivelse til biskoppen, og Povlsen Dal tog uden indvendinger del deri, men da vi så nogle dage senere samledes igen for at underskrive den renskrevne skrivelse, nægtede Povlsen Dal at være med der, da han var kommen til at se anderledes på forholdene, end han før havde gjort. Da der så blev spurgt ham, hvad grunden var til, at han ikke kunne være med, sagde han: At han fra først havde ment og sagt, at den tale, Henriksen førte, var noget usundt, men nu måtte han give ham ret, og derved var der bleven en forskel mellem hans og vores opfattelse».

Den omtalte Henriksen var den mærkelige og omstridte præst *Bertel Henriksen*, der fra 1878 til 1887 var sognepræst i Vejby ved Vrå. Endnu i Vartovbogen 1969 og i Dansk Kirketidende 1969-70 kan præster og højskolefolk strides om, hvorvidt Henriksen var en sværmer eller ej. Meningerne var ikke mindre delte i 1883! Henriksens gamle beundrer, Karl Povlsen, hørte et foredrag af ham i sommeren 1882 og omtalte det således i sin dagbog fra samme dag: »Det var sværmeriet, jeg her mødte. Undertiden syntes det mig, at jeg så vanviddet bagved. Det var meget uhyggeligt det hele, både hvad indhold og den skrigende form angik. Hvert øjeblik afbrød han sig selv og råbte højt »ja» og »nå» 4-5-6 gange efter hinanden, som lyttede han efter Åndens tale og gav den sit bifald, inden han lånte den sin røst».

Lindhardt siger om Henriksens indflydelse, at den var »af rent »sværmerisk« karakter», og Pontoppidan Thyssen taler om hans »ejendommelige, næsten ekstatiske Forkyndelse, som krævede »Aandslydighed« i alle Forhold». Fog, der selv en enkelt gang i 1879 havde hørt og oplevet Henriksen i en snæver vennekreds, hvor han var omgivet af sine tilhørere, siger om ham: »Der var over denne Præsts Vidnesbyrd noget eget betagende, noget, der kunde rive med». Han skildres iøvrigt som »docerende, med højre Pegefinder oprakt. Jeg kom til at tænke paa en Profet, omgivet af sine Disciple, der med Begærlighed lyttede til hans Ord, som var de bange for, at noget skulde gaa tabt». Jakob Lykke derimod skriver: »Henriksen var vistnok hverken Sekterer eller Sværmer, men han saa med Mistillid paa meget af det, som man i de

Salman Andersen Ovesen, Solbjerg, (1834–1893)

kirkelige Kredse betragtede som Aandens Frugter og Tegn paa kristelig Udvikling, og han havde en egen æggende, hensynsløs Maade at tale paa, som virkede betagende». Og J.P.: Wammen nævner, hvordan Henriksen blev skildret af gamle folk i Vendsyssel: »Han havde et blegt Ansigt med store, mørke, alvorlige Øjne. Hans tale lød som Ord fra et Orakel, og han havde sine Tilhørere saaledes i sin Magt, at mange helt overgav sig til ham». Anders Dissing, som havde hørt Henriksen ved flere lejligheder, var kritisk og klar over det farlige ved både form og indhold i hans tale: »Jeg ... havde en følelse af, at jeg måtte passe på for ikke at blive ført på vilde veje».

Man fristes til at gøre Wammens ord til sine: »Hvad han egentlig var for en Person, er ikke let at blive klog paa, thi Meningerne om ham er saa delte; men ikke en hel almindelig Prædikant har han været».

Afgørende blev det, at denne Henriksen kom og talte i Thy og sidenhen også på Galtrup Højskole. Det var vist Skov-Kirsten, gift med fuldmægtig Lomborg i Thisted, der fik Henriksen til Thy. Lykke fortæller: »En Aften i den Tid, som der her var Tale om, var Henriksen og en Del af Valgmenighedens Medlemmer samlede i Højskolens Stuer. Ved den Lejlighed søgte Povlsen Dal at hævde, at Frihedskravet, som havde bragt Menigheden ind i Konflikten, var udsprunget af aandelig Nødvendighed. Da rejste Henriksen sig, ludede sig fremover og sagde med et Tonefald, der afskar al videre Drøftelse af denne Sag: »Det er Løgn!» Povlsen fik en søvnløs Nat. Henriksens Ord havde brændt sig ind i hans Sjæl. Da Menigheden ønskede at fremkomme med en fælles Udtalelse om sit Syn paa Tvistpunkterne, var det Povlsen, som førte Pennen, men han saa sig ikke i Stand til selv at skrive under.

Saa skulde der holdes et Menighedsmøde i Silstrup, for at der kunde blive taget endelig Beslutning om Thyboernes fremtidige Stilling. Sammen med sin Hustru og mange andre Morsingboer var Povlsen kommen ned til Vildsund for at blive færget over. I Ventetiden opholdt han sig inde i Bakgaarden. Her faldt hans Øje paa et nummer af »Morsø Avis» (6. Febr. 1883), der indeholdt Provst Cederfeld de Simonsens lange, paa Aktstykker byggede Redegørelse for Gangen i den store Sag angaaende Lunds Stilling».

Anders Dissing fortæller fra den samme dag (uden dog at nævne, at den præst, som havde skrevet artiklen, var provsten): »Præsten havde gjort gældende, at hvis Lund vilde have ventet, så var tilladelsen til barnets altergang blevet givet. Povlsen var derved kommen et stykke bagved os andre og nåede os først et stykke oppe i Thy. Da han nåede os, bad han to af os om at blive tilbage, vi var nemlig i menighedsrådet. Han sagde da, hvad han havde læst om i avisen, at Lund ved at vente kunde have fået tilladelse til at tage barnet til alters. Det havde han aldrig vidst, at der var givet Lund sådan et tilbud, havde han dog bare vidst det før. Jeg mindede ham så om, hvad han havde sagt, da dette tilbud blev læst op i kirken for menighedsrådet, da han selv jo meget bestemt frarådede Lund at love at vente, da det kunde vare meget længe, før ministeriets svar kom. Povlsen gik derefter aldeles tavs, om han kunde huske det nævnte, eller han blot troede det på mit ord, ved jeg ikke. Han var et menneske, på hvis ord man kunde stole, og således stolede han igen på andres ord, hvem han havde lært at kende som pålidelige folk. En tid efter, som vi gik, kom der andre betænkeligheder op for ham, som vi så samtalede om, lige til vi nåede stedet, hvor vi skulde ind. Jeg sagde da, at det vel ikke var værd, at vi fortsatte samtalen inde blandt de mange mennesker, hvortil han svarede: »Nej jeg skal ikke gøre nogen bange». Han gik

ind og spurgte efter sin kone og gik derefter igen. Den stakkels mand var i en overordentlig spænding, så man måtte have medlidenhed med ham.

Herefter trak de, der var gået med Henriksen, sig tilbage fra frimenighedens kirke, tjenester og møder. Det blev så nødvendigt at afholde et møde for at få klarhed over, hvem der vilde være med i frimenigheden, og hvem der vilde forlade den. Ved et møde i Silstrup Forsamlingshus blev sagen forelagt af Lund, og det blev indrømmet fra begge sider, at der måtte skaffes klarhed i det omtalte spørgsmål. Men hvorledes skulde man bære sig ad? Da blev det foreslået fra den henriksenske side, at de, som ikke vilde med frimenigheden, kunde gå ud af salen, og de andre kunde blive inde, og således skete det. Men da Jens Støvring kom hen til udgangsdøren, vendte han sig og sagde: »Vil I ikke nok holde en bagdør åben for os, hvis vi senere kommer og vil med?« Jeg glemmer aldrig dette blik og den stemme, hvormed han sagde disse ord. Han er død, men kom ikke forinden ind ad frimenighedens bagdør, som han kaldte det. Ved dette møde gik vel nok mindst tredieparten af medlemmerne i Thy fra frimenigheden, på Mors var det forholdsvis kun få, der meldte sig fra».

Det var 24 medlemmer i Thy og 5-6 på Mors, der forlod Lund og fulgte Henriksen. Ved »medlemmer« må nok i det væsentlige forstås familier. Lindhardt påpeger, hvorfor Henriksen måtte sige fra over for Lund og frimenigheden: »Henriksen havde et klart blik for den politiske oprørstendens i hele den thyske fløjs frimenighedsideal, og han afskyede oprør mod den borgerlige øvrighed – det kunde aldrig stemme overens med åndens vidnesbyrd i ens indre, som var den eneste rettesnor, han anerkendte. Thyboerne lod sig overbevise af ham – en tid tænkte de endog på at løse sognebånd til ham, men det frarådede Lind, bl.a. af hensyn til Henriksens svage helbred – og under hans indflydelse, som var af rent »sværmerisk« karakter, underkastede de sig det skriftemål, de før ikke havde kunnet bære for deres samvittigheds skyld. Dermed *spaltes* bevægelsen, og just fordi thyboerne havde været drivkraften i den, løb frikirke-dannelsen ud i sandet. Det skabte overordentlig bitterhed i den kreds, som forblev tro mod Lund og fulgte ham ud i en frikirkelig stilling, den i grunden ikke i samme grad som thyboerne havde ønsket».

Pontoppidan Thyssen ser på tilsvarende måde på følgerne for frimenigheden: »Den radikale Fløj i Menigheden svækkedes ved denne Aareladning, som overhovedet matte vække Eftertanke hos de resterende. Der var ganske vist nok tilbage, og Menighedslivet blomstrede, men man blev mindre interesseret i at betone den Særstilling, Menigheden havde faaet ved at føre an i »Frihedsudviklingen«; nu lagde man netop Vægt paa Samhørigheden med den øvrige Kirke. Den folkekirkelige Stilling, man havde hævdet, blev ikke noget Skin; med voksende Iver fulgte man netop Folkekirkens Skik og Brug i alle Forhold lige undtaget de gamle Stridsspørgsmaal».

»Skilsmissen var undgaelig, men den gjorde ondt«, skriver Lykke. Og man kan føje til, at den rystede og tvang til selvbesindelse blandt frimenighedens folk. Hvad Søren Olesen skrev i sin dagbog, gjaldt nok ikke bare ham selv: »Da Povlsen gik fra det, var det, som det ogsaa ramlede for mig. – Der var meget hos Henriksens Tilhængere, som ogsaa tiltalte mig. Jeg blev staaende i Frimenigheden, men har ikke haft det godt siden. – Havde Povlsen Ret i, at *det var et Fejltrin*, da vi gik ud af den officielle Folkekirke - ?»

Alligevel er sandheden dog nok, at Morsø Frimenighed vandt gennem den selvbesindelse, som blev følgen. Den har styrket frimenigheden til altid siden at holde fast ved den linie, som blev afstukket allerede den 4. februar 1883:

At vedkende sig det folkekirkelige fællesskab og afvise de kirkelige myndigheders påstand, at man var udtrådt af folkekirken. Og er det vel egentlig så underligt, at der sidenhen i menigheden har været en sund skepsis over for alle radikale frikirketeoretikere? – man havde jo set, hvor hurtigt de kunne slå om og blive kirkelige »lov og orden«-folk, alene takket være en enkelt mand, pastor Henriksen!

For Povlsen Dal blev følgen af bruddet med frimenigheden katastrofal. Tilgangen til højskolen svigtede totalt. Til sommerholdet 1883 meldte sig kun to piger, så der blev ingen sommerskole. I vinteren 1883-84 var der kun ni elever, og til sommerholdet meldte sig slet ingen, og så standsede det helt. Povlsen måtte være glad for at kunne sælge skolen i foråret 1885 til Georg Himmelstrup. Med slid og slæb blev den del af skolens bygninger, som ikke indgik i handelen, flyttet og genrejst sydvest for højskolen (Jens Borgs gård i Galtrup). Her ville Povlsen prøve at klare sig som landmand.

Men heller ikke det gik – Povlsen var 60 år og mærket af modgangen. En kreds af gamle venner tilbød at støtte ham og købe et hus til ham, men han måtte afslå tilbudet. I stedet besluttede han sig til at udvandre til Amerika for at skaffe dækning for den efterladte gæld. Til det sidste blev han dog støttet af gamle venner, heriblandt Lund og Søren Olesen. En kvittering vidner herom:

»Under Dags Dato har jeg ved Søren Olesen, Galtrup, modtaget 970 Kr.15 Øre, for hvilken Sum, der er indkommet fra Venner til min Udvandring, jeg herved kvitterer. Galtrup, 27. August 1885. A. Kr. Povlsen Dal».

Dagen efter rejste han med familie til Amerika og slog sig ned i Omaha.

Tilsyneladende kom Povlsens brud med menigheden brat og uforberedt. Man har oftest villet forklare det alene ved Henriksens indflydelse. F. Eks. skrev Anders Dissing i »Højskolebladet« i 1900: »Grunden til, at Povlsen Dal meldte sig ud, var ene og alene den, at han blev greben af en sværmerisk bevægelse, som var udgaaet fra Pastor Henriksen«. Men det er næppe korrekt, selv om Henriksen i sidste instans blev den, der sammen med provstens avisartikel kom til at give det afgørende skub. Skomager Anton Lomborg, Thisted, broder til fuldmægtig Lomborg, selv en af dem, der fulgte Henriksen og brød med frimenigheden, skriver i sine erindringer: »Pastor Henriksen, som var Præst i Vendsyssel, kom saa herop til Thy og Mors og holdt Altergang. Saa sagde man, at det var hans Skyld, at vi ikke kunde følge Lund, men det er Usandhed som saa meget andet, der blev sagt om ham».

Det svarer til, hvad Lykke beretter: »Allerede Aar og Dag tilbage havde Povlsen Dal og hans Hustru stundom haft en dunkel Følelse af, at man var kommen »for højt op«. Især var det hændet h e n d e, når de sammen kørte hjem fra et eller andet Møde, hvor der var blevet talt stærke Ord, at hun ængsteligt maatte spørge sig selv og sin Mand, om det var S a n d h e d, alt dette. Til Tider havde Povlsen kunnet slaa dette Spørgsmaal hen: »Aa, du med din Sandhed!« Til andre Tider kunde han selv blive urolig over det samme. Og denne Følelse blev stærkere og stærkere, efter at han tilligemed flere af Menighedskredsen var kommen under Paavirkning af ... Henriksen».

Valdemar Brücker, der var på Mors i sommeren 1882, skrev sidst på året i et brev til Falkenstjerne bl.a.: »Og Povlsen Dal, det er jo forskrækkeligt. Hans kone er nok oven i købet blevet en af Henriksens. Så bliver det først rigtig galt».

I et brev til Fernando Linderberg 4. februar 1884 gjorde Povlsen rede for den forandring, der var sket med ham. Han havde nok i mange år ligesom Kold talt om ånd og vel også mange gange »haft Aandens Besøg, har følt Aandepustet over mig, men tør næppe sige, at jeg ret egentlig har troet paa Aand». Han havde i de senere år mere og mere følt savnet, både hos sig selv og hos omgivelserne. »Livet blev mig mere og mere tomt og hult, gav ingen hjertelig Fylde og Glæde. Jeg længtes, jeg haabede, jeg bad Vorherre om dog at give mig Livsfylde og Livskraft og dermed Freden og Glæden, men hvorledes jeg skulde faa det, jeg savnede saa dybt, det vidste jeg ikke. Saa kastede jeg mig ind i alt det, der var oppe her i Folket: det stærke kristelige, folkelige og politiske Røre, idet jeg tænkte, at ved at tage fat der, ved at være med i Arbejdet for de gode Sager, maatte jeg vel omsider naa det, jeg savnede. Nej, ogsaa dette gav Hjertetomhed; følte jeg ogsaa et Øjeblik Glæde derved, saa kom Tomhedsfølelsen bagefter».

Der hører ikke megen menneskekundskab til at indse, at et menneske i sådan en sjælelig tilstand, med følelsen af indre tomhed kombineret med den stadige higen efter »livsfylde og livskraft», måtte blive et let bytte for en sværmerisk »åndsbåren» tale som pastor Henriksens.

Man får indtrykket af, at Vejby-præsten med sin »åndsforkyndelse» bogstaveligt taget har slået benene væk under Povlsen, så at han mistede jordforbindelsen i sin jagen efter livsfylde:

»Saa kom det til mig, pludselig, stærkt kom det til mit Hjerte: Du skal tro paa Aand ... Du skal tro paa Aandens Stemme i dit Indre, lytte derefter, bøje dig derfor og – ved Aandens Hjælp – handle derefter. Da Vorherre gav mig at se dette og føle Sandheden deri, da var jeg hjulpen».

En anden og mere personlig baggrund for Povlsens brud med menigheden og med sin egen fortid skimtes i et (utrykt) brev fra ham fra januar 1892: »Thi jeg skønner saa godt, – og min Kone endnu bedre – at hjemme havde vort Liv været altfor meget udadvendt og Hjemlivet for lidt paaagtet, navnlig havde vi alt for lidt sammen med vore Børn, dem lod vi næsten gaa for Lud og koldt Vand. Og det er dog vore Børn, Vor Herre har lagt os nærmest paa Hjerte, det er dem, han i sin Tid vil kræve af vor Haand og spørge om, hvorledes vi har plejet og vogtet dem. Naa, jeg syntes jo, at Stillingen, Gerningen hjemme gav Undskyldning for, at Børnene blev forsømte, skønt denne Undskyldning gælder nok ikke».

Langt flere udtalelser af og om Povlsen Dal kunne citeres, men ingen af dem formår at give den endegyldige forklaring på det brud, der nok var lige smerteligt for begge parter. Det får så stå hen.

I 1892 havde Povlsen ved sine sønners hjælp arbejdet sig ud af gælden og tjent nok til at rejse hjem og købe en gård i Jørsby. »Fra Amerika fik han en smuk Afskedshilsen. Et blad i Omaha, hvor de havde boet, skrev: »Nu er han rejst, den gamle danske Mælkehandler, der aldrig blandede Vand i Mælken! »» (Fog).

Den 20. november 1892 var Povlsen Dal nået til Nykøbing, og han nåede lige at være med ved begravelsen af broderen og hans tre sønner, der var druknet ved en kæntringsulykke på fjorden. Povlsen sluttede sig til folkekirken lige til sin død den 1. august 1899, og jordpåkastelsen blev forrettet i Jørsby kirke den 8. august ved sognepræst Brostrøm, men derefter førtes kisten til Ansgarskirken, hvor bl.a. pastor Nissen, Søren Olesen, Anders Dissing og pastor Lillelund talte, og Povlsen fik sin grav på Ansgarskirkens kirkegård.

Den 31. maj 1900 afsløredes en mindesten på graven, skænket af gamle venner. Over 400 mennesker var samlet, og flere talte. Nogle ord fra pastor Lillelunds tale (referet i »Morsø Folkeblad») skal blive stående, som de sidste i skildringen af Povlsen Dal:

»Det passer godt at fortsætte Mødet her i Kirken, ti er der noget Sted Povlsen Dal bør mindes, er det her. Det var rigtigt, at vi rejste en synlig Mindesten over ham. Men det største og bedste Mindesmærke er selve dette Kirkehus. Havde Povlsen Dal ikke levet og gjort sin Gerning her paa Øen, saa var dette Hus ikke blevet rejst».

Biskoppens skrivelse til præsterne i Thy og på Mors af 31. januar 1883 (se side 59) stillede de grundtvigske præster på Mors i en vanskelig stilling. Formålet var tydeligt nok at isolere Lund. Der var på den tid to konventer på Mors: der var 10 præster i Lunds konvent og kun 8 præster i provstens konvent. Da præster dengang ikke havde lov til at tage sig selv til alters sammen med menigheden ved gudstjenesten, plejede de grundtvigske præster at gå til alters hos Lund i Ansgarskirken, ligesom de ved forskellige lejligheder havde fungeret for Lund. Det var nu blevet dem forbudt.

14. marts 1883 samledes hos pastor Lillelund i Tæbring følgende præster: Sørensen, Karby, Ingerslev, Tødsø, Hertel, Vejerslev, Thomsen, Sejerslev, og Jansen, Alsted. Vilhelm Hansen, Nykøbing, var forhindret på grund af sygdom, men han havde sendt et udkast til en skrivelse til biskoppen, og den skrev de øvrige under på og afsendte. Det hedder i denne skrivelse bl.a.:

»Det vil sikkert ikke være Deres Højærværdighed helt ubekendt, at der her paa Mors stadig har været et meget nøje og hjærteligt Forhold mellem Præsten Lund og hans Menighed paa den ene Side og store Kredse af Sognemenighederne og med Deres Præster paa den anden Side. Ligesom Valgmenigheden altid med stor Gæstfrihed og imødekommende Venlighed har givet enhver, som ønskede det, fuldkommen fri Adgang til at dele alt godt med dens Medlemmer, saaledes har ogsaa vi undertegnede Præster været inderlig glade ved at omgaas som Venner baade menneskeligt og kristeligt med Valgmenigheden og med Præsten Lund, saa det ikke i nogen Henseende har været at mærke, at de forskellige Navne, Valgmenighed og Sogne-menighed, har gjort allermindste Skaar i vort gode Forhold til hinanden. ... Dette Forhold har været til saa stor Glæde og Velsignelse baade for os og vore Menigheder, at det vilde være os en dyb Hjertesorg og efter vor Overbevisning volde ubodelig Skade for Menighedslivet i det hele paa Mors, om det skulde afbrydes eller endog blot væsentlig svækkes ved den skete Forandring i Lunds retslige Stilling».

Videre i skrivelsen bad præsterne om, at Lund fortsat måtte fungere på deres vegne, og om at de fortsat måtte gå til alters hos ham.

Hertel og Ingerslev rejste til Aalborg og overbragte personligt skrivelsen til biskoppen. Da de kom tilbage, spurgte Vilhelm Hansen om, hvilken besked de fik. »Hertelsvarede: »Vi fik egentlig ikke anden Besked, men det er da altid noget, at *kan* betyder ikke *maa*». Da Hansen havde læst Svaret, brød han ud i megen Mundterhed, en Munterhed, der gentog sig i Øster Jølby, (hvor Hertel oplæste svaret ved et stort møde)» (Fog).

Biskoppen tolkede i sin skrivelse udtrykket »k a n ikke gå til alters hos Lund», sådan at det ikke måtte forstås retligt som et forbud, men som et udtryk for kirkelig sømmelighed. »At gå til alters hos Lund var forkasteligt, men at lade Lund foretage kirkelige handlinger eller foretage dem hos ham var (måske) endog strafbart. ... Modvilligt indrømmede han, at Lund måske i

nødsfald kunde prædike eller foretage vielse i sognekirkerne, og han vilde ikke modsætte sig, at Lund eller frimenighedsfolkene gik til alters i sognekirkerne ... men oprørere var de, og fællesskab med dem burde man ikke have. ... Lind var godt klar over, at han juridisk stod svagt. ... For ham var det et kirkeligt taktspørgsmål, for præsterne en hjertesag at holde kontakten med frimenigheden» (Lindhardt).

Det lykkedes ikke at isolere Lund og frimenigheden. For de grundtvigske præster i sognemenighederne betød fællesskabet i synet på kristendom og kirkelig frihed mere end den rent administrative adskillelse mellem frimenighed og sognemenighed. Op gennem årene vedblev først og fremmest Vilh. Hansen, Lillelund og Jansen at være støtter for frimenigheden og for Lund såvel som for Lunds efterfølgere. For Vilh. Hansen betød det bl.a., at han i 1888 blev forbigået, da han søgte stillingen som sognepræst i Nykøbing, skønt han havde været præst der som kapellan i 10 år og blev støttet af en adresse med 650 navne. Provst og biskop frarådede forfremmelsen på grund af hans venskabelige forhold til frimenigheden. Først i 1897 blev Hansen sognepræst i Nykøbing og senere provst.

Frimenighedens forhold til myndighederne fandt gradvist sin ordening. Det måtte tage tid, da man her stod over for noget helt nyt, helt uden fortilfælde: en menighed, som hvad lære og ritus angår helt står på folkekirken grund, men som dog er administrativt adskilt fra denne.

»Menigheden søgte om fortsat at måtte benytte sin kirkegård; Lind erklærede (14/3-83), at den ingen ret havde dertil, men det vilde virke unødigt krænkende, om ikke ialtfald de, som havde gravsteder der, fortsat kunde benytte dem. Sognepræsten i Galtrup skulde have ansvaret, men kunde overlade enhver ordineret (dvs. Lund) at foretage begravelser der. Derved blev det» (Lindhardt).

Vielserne voldte særlige kvaler. Dels var der et almindeligt ønske blandt frimenighedens medlemmer om at kunne blive kirkeligt viet, dels var det fra 1851 til 1922 kun muligt at blive borgerligt viet, når mindst en af parterne stod uden for folkekirken. Lind tillod da sognepræsterne at vie frimenighedsfolk, da Lund ikke kunne, og herredsfogden ikke ville, når de pågældende frimenighedsfolk nægtede at være udmeldt af folkekirken.

Da Lunds datter, Marie, den 24. sept. 1886 skulle giftes med frimenighedspræst Søren Anker Møller, Klim, udmeldte Marie Lund sig umiddelbart forinden af folkekirken, hvorefter den borgerlige vielse fandt sted på rådhuset i Nykøbing og derefter den kirkelige højtid i Ansgarskirken. (Fog fortæller, at by- og herredsfoged Riise »var nærvædet at gaa ud af sit gode Skind, da han skulde til at vie en Præst til en Præstedatter. Han havde aldrig udført en borgerlig Vielse eller tænkt sig den Mulighed at kunne komme til at udføre en saadan»).

Dette kom til at danne forbillede i frimenigheden, men vanskeligheder dukkede op igen nogle år senere, da Nissen var blevet præst, og Schousboe var blevet biskop i Aalborg. Lindhardt skriver herom: »Menigheden havde aldrig villet acceptere, at den var udenfor Folkekirken, og blandt dens medlemmer rådede der stor uklarhed over de kirkeretlige forhold.... I almindelighed gik man på Mors ud fra, at en blot tilkendegivelse overfor præsten var nok til at betegne udmeldelse af folkekirken så vidt, at man f. eks. kunde få borgerlig vielse, men da denne »ordning» vedblev at volde knuder, toges hele sagen 1894 op i »Det kirkelige Råd»... og forhandlingerne førte til fastlæggelse af meget lempelige regler for ind- og udmeldelse af

Folkekirken(22/3-97). Men de indeholdt en bestemmelse om, at man for at få borgerlig vielse skulde præstere skriftligt bevis for at være udtrådt af Folkekirken, og det var just, hvad frimenighedsfolkene på Mors ikke vilde indlade sig på – deres præst var jo folkekirkeligt ordineret; de indgav en (af Vilh. Hansen affattet) ansøgning om fritagelse, og i »Det kirkelige Råd» støttede Schousboe dem, skønt han ikke kunne godkende argumentet, der ville gøre menigheden til en art valgmenighed, men når de nu var vant til at blive borgerlig viet uden denne attest, og når det var dem så meget imod skriftligt at give afkald på Folkekirkenes goder, foreslog han at lade de pågældende borgerlige myndigheder vide, at attesten ikke skulde præstere af frimenighedsmedlemmer, og ministeriet resolverede (25/20-97), at de ikke behøvede at vise udtrædelsesbevis, men blot attest for at være indtrådt i frimenigheden.

Med hensyn til brgravelser fik Schousboe 1896 ført igennem, at Sognepræster fik ret (ikke pligt) til at foretage jordpåkastelse ved frimenighedsmedlemmers begravelse, og da ministeriet – for at markere forskellen – samtidig bestemte, at der ved sådanne begravelser ikke måtte ringes med kirkeklokkerne, fandt han det for hårdt, ... Derefter bemyndigedes bispen til at lade klokkerne lyde!

Da menighedens brug af egen kirkegård i Øster Jølby 1894 omsider blev godkendt officielt, søgte den også – ansøgningen er som så mange andre skrevet af Vilh. Hansen – om autorisation af sine dødsregistre. Det frarådede Schousboe, en sådan anerkendelse kunne kun en valgmenighed få....

1901 fik folkekirkepræster tilladelse til at holde gudstjeneste med altergang i frimenighedskirkerne, dog efter ansøgning til bispen i hvert tilfælde». Endelig i 1918 blev de evangelisk-lutherske frimenigheder stillet lige med valgmenighederne med hensyn til at bruge sognekirkerne, når biskoppen kunne godkende det.

Som foreløbig slutsten på hele denne liberalisering af frimenighedens forhold til myndighederne gav den nye ægteskabslov, som trådte i kraft 1. januar 1970, frimenighedspræsten mulighed for at foretage vielse af frimenighedsfolk i frimenighedens kirke med fuld borgerlig gyldighed.

Iøvrigt betød stillingen som frimenighed ingen større forandringer i menighedens liv og gudstjeneste. Kun tre ting skal nævnes, og heraf danner den sidste en undtagelse. Som frimenighedspræst deltog Lund i nadveren sammen med menigheden ved gudstjenesten – det havde han ikke kunnet før, og det kunne folkekirkens præster fortsat ikke. Dernæst fik forældre og konfirmander frihed til selv at bestemme dagen for konfirmationen, helt på linie med kravet i Askov-adressen. Allerede i 1883 synes denne frihed at være benyttet af en enkelt, og i hvert fald fra 1885 blev det mere og mere almindeligt, så at konfirmationerne blev spredt over en række søndage, sådan som det bruges og værdsættes endnu i dag.

Endelig kunne Lund som frimenighedspræst svare ja, da forstander Schrøder fra Askov bad ham om at ordinere to unge mænd, som var uddannet på Askov. Det var Jens Kr. Knudsen, der skulle rejse ud som missionær blandt rødkarenerne i Bagindien, og Niels Dael, der ville tage en præstegering op blandt danske udvandrere i Tandil i Argentina. Om ordinationen, som fandt sted den 22. august 1886, skrev Morsø Folkeblad bl.a.:

»Dernæst knælede de to unge Mænd for Alteret, hvor de modtog Menighedens Velsignelse, idet Præsterne Lund og Møller fra Klim samt en Del af Frimenighedens ældre Medlemmer lagde Hænderne paa deres Hoveder, og Lund bad en Bøn. Et Par andre Præster var nærværende, men turde af Hensyn til deres Embeder ikke tage Del i Handlingen».

Bærende i menigheden var trods alt ikke præsten, hvor meget Lund så ellers betød, men det var en række betydelige mænd, der holdt menigheden i sporet, uanset hvilken præst man så havde. Mange af disse mænd er allerede omtalt flere gange, men skal alligevel nævnes i denne sammenhæng.

I første række må *Povlsen Dal* nævnes som den drivende kraft fra begyndelsen af. Han var kirkesanger og formand for menighedsrådet i hele valgmenighedstiden.

Dernæst *Anders Dissing*, som var formand for menighedsrådet fra 1883 til 1900 og derefter næstformand og protokolfører i en lang årrække. Alene i kraft af sin begavelse og belæsthed blev han en meget stærk støtte i menigheden, hertil kom hans forbindelser med en lang række biskopper og betydende personligheder landet over. Mere end nogen anden har han været bærer af traditionen i menigheden – født i 1841 og med fra begyndelsen, bl.a. som håndværker ved kirkebyggeriet, levede han helt til 1935. Som tømrer og snedker formede han kirkebænkene og prædikestolen og lavede skabeloner til hvælvingerne. Som lærer ved Erslev Friskole var han med til at præge børn og hjem. Som grundtvigsk prædikant og rejsemissionær kom han vidt omkring – hans efterladte rejsebog vidner dels om en utrolig arbejdsevne, dels om at det var vægtige, omend næppe »livlige» foredrag, han holdt. Endelig har han i kraft af sine erindringer, der foreligger som manuskript, ydet et væsentligt bidrag til menighedens historie.

Christen Søndergaard fra Dragstrup, gårdejer og fhv. tømrer, tog initiativ til oprettelsen af Dragstrup Friskole, og sidenhen var han som taler og som økonomisk støtte med til at forberede valgmenighedens dannelse. Kirkebyggeriet tog han også del i, efter sigende skyldtes det ham, at kirken fik spir på tårnet.

Peder Krog, gårdejer i Øster Jølby, var med i første række i den kreds, som samledes i Erslev Kirke hos pastor Frandsen, og han var blandt dem, der rejste til biskoppen i Aalborg for at få udvirket, at man fik en frisindet præst efter Frandsen. Siden var han blandt dem, der arbejdede ivrigt for dannelsen af valgmenigheden. Han var medlem af menighedsrådet og kirkevæрге fra 1871 til sin død i 1896.

Peder Dal, gårdejer i »Dalen» i Øster Jølby, var blandt dem, der stod Kold nær i 1837, og var sidenhen med i den gudelige bevægelse. Han nærrede først betænkelighed ved valgmenighedstanken, men gik siden helt ind for den og skænkede kirken den første klokke, jernklokken.

Salman A. Ovesen, gårdejer i Solbjerg, efter at han havde taget sin afsked som lærer i Solbjerg, fordi han var kommet i modstrid med myndighederne på grund af aktiv deltagelse i gudelige forsamlinger. Han blev medlem af menighedsrådet i en række år, var den første redaktør af »Morsø Folkeblad» og var medlem af landstinget fra 1886 til sin død i 1893.

Christen Nielsen, den første lærer ved Øster Jølby Friskole, giftede sig til gården »Dalen» i Øster Jølby som svigersøn af Peder Dal. Han var lige fra 1861, da han bosatte sig på Mors, med i kredsen af vakte og siden en af

menighedens støtter, fra 1882 til sin død i 1902 som medlem af menighedsrådet. I en periode fra 1876 var han medlem af folketinget.

Peder Dalgaard, snedker i Erslev, var med til at udføre snedkerarbejdet ved kirkeens bygning. I to perioder var han medlem af menighedsrådet, ialt i 38 år. Det var ham, der i 1915 svarede kort og selvbevidst på Jens Damsgaards spørgsmål om, hvem det især var, der var med til at danne valgmenighed og rejse kirke: »Dem, der *dut* nøj, wa mæ vos! ».

Ole Kristensen Overgaard, »*Bette Wolle*», født uden for ægteskab, en dværg af vækst, pukkelrygget og fra barnsben meget svagsynet – men begavet med et godt hoved og en sjældent svigtende hukommelse, vandrede land og rige rundt som de frie menigheders budbringer og revser, besøgte flere gange Grundtvig og var sig selv her i samme grad, som når han fortalte for børn rundt i friskolerne. Han var med til at henlede opmærksomheden på Rasmus Lund og var med på rejsen op til Jetsmark. Han stod Lund og ikke mindst Laura Lund og Søren Anker Møller nær. Til sin død forblev han principiel frimenighedsmand, valgmenighedstanken afskyede han.

Søren Olesen, lærer ved Dragstrup Friskole, Galtrup Friskole, Galtrup Højskole og sidst Jebjerg Højskole. Ivrede for, at Galtrup Højskole skulle være en skole for uddannelse af missionærer. Blev selv en slags grundtvigsk indremissionær, først støttet af en privat kreds, siden støttet af »Kirkeligt Samfund«. Han var medlem af menighedsrådet fra midt i 1880-erne til sin død i 1902. Han afløste Salman Ovesen som landstingsmand i 1894. Han har været en farverig prædikant, der har været mere »liv« i hans taler end i Anders Dissings, men nok til gengæld ikke den samme saglige vægt. Han var en af dem, der ikke stod fremmed over for tanken om at vende tilbage til valgmenighedsformen.

Morten Jensen, lærer ved Dragstrup Friskole med en betydelig indflydelse på en lang række mennesker gennem sin mangeårige virksomhed. Medlem af menighedsrådet i to perioder, ialt i 18 år.

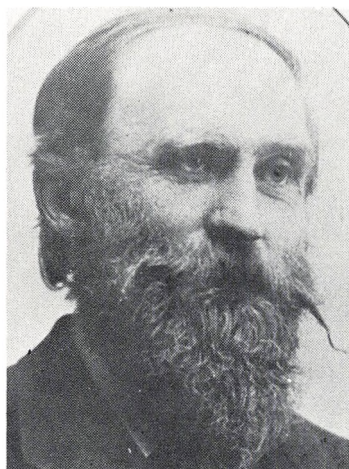
Morten Andreas Pedersen, gårdejer i »Klitgaard« i Faartoft, trådte aldrig i forgrunden, meldte sig endda først ind i menigheden i 1881, da han var næsten 60 år gammel. Men både før og efter den tid har han været en af menighedens største støtter økonomisk. 1893 skænkede han kirken et varmeapparat, og sidenhen oprettede han et legat for menigheden.

Lars Vad, lærer ved Tøving Friskole i mere end 30 år, efter nogle år ved Solbjerg Friskole. Han var elev på Galtrup Højskole det første år og blev her præget for livet, og siden kom han selv til at præge en generation, stående midt i friskolens og frimenighedens liv.

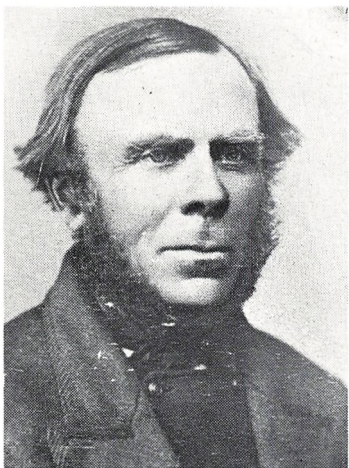
Det siger sig selv, at der ikke blandt de nulevende kan være mange virkelige erindringer fra menighedens første tid indtil Lunds død. Men nogle ting er dog blevet husket og skal nævnes her:

Når der i den første halve snes år ikke var ret mange medlemmer af valgmenigheden fra Bjergby, skønt Bjergby dog fik friskole allerede i 1869, så skyldtes det vist nok, at man glad og gerne samledes under pastor Ingerslevs prædikestol, også mange udenogns fra. Det fortælles, at i Ingerslevs tid var kirken næsten altid fuld.

Rasmus Lund gik altid i spidssnude træsko ligesom bønderne og gik lige ind ad alle døre. Han var en meget jævn mand. Dørene i præstegården stod altid åbne, og om aftenerne kom folk uden videre, tit i store flokke. De var sammen og talte og sang sammen.

Søren Olesen (1842–1902)

*Morten Andreas Pedersen,
»Klitgaard« (1823–1904)*

En gammel mand husker endnu svagt, at når Lund kom gående, kunne han standse op og lægge sin hånd på hovedet af børnene og tale med dem og lege med dem. Han har selv oplevet det.

Fru Lund var en standsperson, fortæller en. En anden siger, at hun nok ikke var så afholdt som sin mand; men konerne så svært op til fru Lund.

Signe Ringgaard, Søren Anker Møllers datter, fortæller om »Bette Wolle«: »Personlig husker jeg ham fra min barndom, fordi han altid holdt juleaften hos os. Han kom vandrende lige i mørkningen, når kirkeklokkerne ringede højtiden ind, og vi børn syntes, at når Ole var kommet, var julen begyndt».

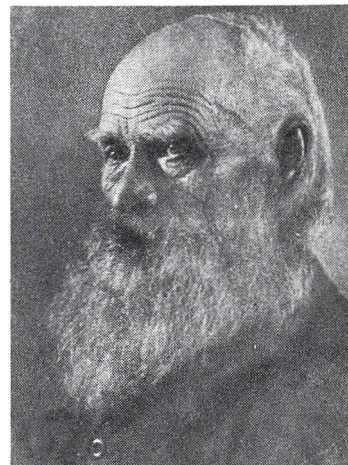
Førnævnte gamle mand husker nok familien Anders Østergaard, mens den boede i Erslev Kær. »Men det var nu ikke sådan nogen folk, man regnede med, det var der ingen, der gjorde, heller ikke, når det gjaldt Else Østergaards altergang »før tiden»». En anden husker familien fra den tid, da den var flyttet til Solbjerg, og har som barn besøgt dem der. Om Elses mor Maren falder ordene: »Hun var noget overstelt!» En tredje husker, at de siden flyttede til Sundby og til sidst til Nykøbing. »De var begge lidt særprægede, men skønne at snakke med. Der blev altid diskussion, hvor de kom. De gik meget til kirke».

Flere har erindringer om Povlsen Dal og hans hustru, Mathilde. »Povlsen var en ualmindelig svår mand, så gæv, meget gammeldags, men Mathilde var yderst moderne og noget sværmerisk. Det var nok hende, der fik Povlsen til at bryde med frimenigheden. Hun var af fornem slægt (Bøggild-slægten fra Randers-egnen) og af fornemt væsen. Det kunne man ikke bebrejde hende, det var ikke påtaget, sådan var hun. Povlsen var ualmindelig god, godtroende, men upraktisk og betydeligt ældre end Mathilde. Hun styrede huset, hun var en kritisk natur».

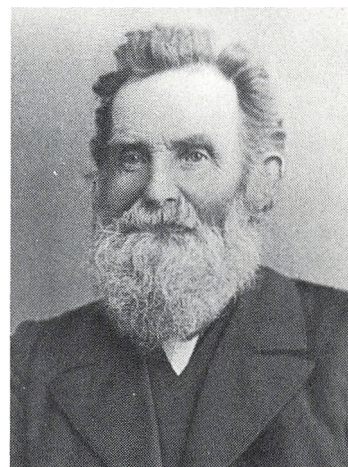
En anden fremhæver, at Mathilde var præstedatter, mens Povlsen var bondesøn. »Hun var en fin dame – dengang gjorde det nok større forskel, at hun var præstedatter; men ellers var hun rar. Han var 39, hun kun 21 år, da de blev gift». En tredje giver et lidt andet billede af Mathilde Dal: »Da hun fra at være lærerinde på »Frederiksminde» i Galtrup blev højskolemor, slog hun helt om og blev helt jævn, men hun var fornem af natur. Det var hende og Josef Søndergaards kone Maren, der var de første henriksenianere, som efterhånden fik de andre med sig».

Henriksenianere blev foruden Povlsen Dal, Josef Søndergaard, Galtrup, Anders Boll, Tøving, Poul Riis, Tøving, Jens Madsen, Galtrup, Peder Hyldig, Øster Jølby, Mikkel Mark, Erslev, og P.Chr. Bjerregaard, Erslev, far til Kristjane, det første barn, Lund tog til alters. For dem kom Henriksen og holdt gudstjeneste i Galtrup kirke. Kristjanes søster Dagmar (senere gift Heide) tjente hos Henriksen, da han var flyttet til Astrup. Her gik hun til præst hos Henriksen, men hun sagde selv, at det var en skuffelse. Efter Henriksens død blev disse folk »hjemløse», nogle sluttede sig en overgang til Jansen i Vester Jølby. Til sidst sluttede vist nok alle sig til frimenigheden, heriblandt også Mathilde Dal.

Det var en stor kreds, Lund havde at passe, og kræfterne blev efterhånden mindre. Vinteren 1888-89 gik det tydeligt tilbage med ham, og han havde ikke mere ret meget at stå imod med. Den 13. januar 1889 prædikede han sidste gang i kirken. Ugen efter blev han syg. Han havde været ude på besøg hos nogle syge, og vejret var koldt. Han følte sig sløj, men regnede det kun for en forkølelse. I stedet blev det til tyfus, hvortil kom en lungebetændelse, og den 23. januar 1889 døde Lund.

*Morten Jensen, Dragstrup
Friskole (1842–1924)*

*Lars Kristian Vad, Tøving
Friskole (1842–1913)*

Ugedagen derefter, den 30. januar 1889, blev Lund begravet på Ansgarskirken kirkegård. Der kom mennesker alle vegne fra, fra hele landet. Man anslog følget til mere end 2000 mennesker, deraf op imod en snes præster. »Aldrig har Ansgarskirken været i den Grad stoppende fyldt som den Dag. I Kirkestolene sad Folk saa tæt som muligt oppe paa Rygbrædtet, Bænkenes Sæder var selvfølgelig fuldt besat, og mange stod op foran de siddende, saa for hver Række Bænke var der 2 à 3 Rækker Mennesker. Koret var fyldt med Mennesker, og i Midtergangen og i begge Sidefløje stod Folk tæt sammenpakkede» (Fog).

Efter salmen »Kom, Gud Helligånd, kom brat» talte Lunds bror M.A.S. Lund, sognepræst i Vium (tidligere Fjaltring) og sagde bl.a.: »Fra Barndomshjemmet mindes vi Brødre og vor Søster al Tid vor Broder som den mildeste, den stilleste af os, og jeg er vis paa, at vor Moder, som Gud ske Lov levede længe med os og saa os vokse op, vilde sige om ham, som nu er gaaet bort, at han stod for hendes Øjne som den milde, stille, sagtfærdige Præstemand, et Billede af vor Fader, om hvem jeg har hørt sige, at han var den milde, stille Præst i hele sin Gjærning. Dette milde og stille prægede ham til Enden, selv om det ikke blev bevaret uden Kamp og Strid. Men ogsaa han lærte, at Guds Helligaand kun fører os til Guds Fred gennem Storm og Strid – selv om Stormen og Striden hos ham havde et mildere Præg. Guds Aand fæstnede hos ham til Enden det milde, stille Hjærtelag. Jeg blev saa glad ved at høre, at han i sine sidste Dage særlig havde syslet med Salmen, vi nys sang; ti den passede saa godt og blev opfyldt paa hans Liv; han var bleven styrket og bøjet ved Guds Arm, bøjet og styrket med Lyset og med Livet. Det var Præget af hans Liv, at han var bøjet ind under Ydmyghed og styrket, saa han ikke holdt sig tilbage i Striden ... De vilde Luer fik ikke Lov til at bryde frem, og den kolde Kundskab havde kun liden Part i ham».

Endvidere talte »Bette Wølle», Fr. Nygaard, pastor Karl Rønne, Salman Ovesen, lærer Knudsen, pastor Brahm, pastor Søren Anker Møller og Søren Olesen. Fra pastor Frederik Nygaards tale skal citeres følgende:

»Vorherre sagde en Gang til sine Disciple: »Den er den største, som tjener mest». Jeg har ikke kjendt en Præst, som har kunnet tjene saaledes som Lund. Paulus sagde en Gang til sine Venner i Rom: »Er det muligt, da hold Fred med alle Mennesker, saa vidt det staar til Eder». Jeg har ikke kjendt en Præst, som i sin Virksomhed saaledes kunde opfylde, hvad Apostelen har lagt os paa Hjærtet, som Lund kunde. Saa fredsæl en Mand som han var ikke let at finde. Han vilde holde Fred med alle ... Noget af det, der var aller længst borte fra ham, var at ville Strid, og dog kom Lunds navn til at staa i Forbindelse med en dyb, alvorlig Kamp, Kampen om den fri, aabne Adgang til Herrens Nadverbord ... Her kom *han* til at gaa i Spidsen, som var den fredeligste af alle Præster. Han æskede ikke ud, men vedblev at staa som Fredens Mand. Jeg stod saa nær ved hans Deltagelse i Kampen, at jeg kan vidne om den mageløse Ydmyghed, med hvilken han tog Kampen op under Suk, Taarer og Nattevaagen. Han kunde ikke give efter, kunde ikke gaa ind paa Myndighedernes Fordring, thi der var en Fred, han satte højere end den udvortes Fred, det var den indvortes Fred med sin Gud og Herre».

Frimenigheden i mands minde V

Den 3. februar 1889 skrev Otto Møller til Skat Rørdam bl.a.: »Jeg ser, at Lund i Frimenigheden paa Mors er død; nu gjorde de fornuftigst i deroppe at lade det hele være endt og vende hjem hver til sit; men det gør de vel neppe». Tanken var heller ikke helt fremmed på Mors – dvs. her blev det spørgsmålet, om man nu burde søge om at blive valgmenighed igen, da Lunds død jo betød, at man ikke længere var bundet af solidaritetsforpligtelsen over for Lund.

Havde valgmenigheden i sin tid været dannet omkring en bestemt præst, kunne der måske have været nogen mening i Otto Møllers råd; men det var jo ikke tilfældet.

Man ville ikke opslå stillingen ledig, men ligesom i 1870-71 vente og selv søge en præst til menigheden. Valget faldt da ganske naturligt på Vilhelm Hansen, Nykøbing, og man opfordrede ham til at blive menighedens præst; men han afslog: »Hvor velsindet og forstaaende jeg end var, manglede jeg dog for mange af de Egenskaber, der skulde til; jeg kunde være »Brudgommens Ven», men ikke mere» (Thorvald Balslevs bog: Vilhelm Hansen).

Der kom da til at gå næsten 1 1/2 år, før man fandt en ny præst. Man tog sig god tid, flere præster var på tale og blev hørt. I ventetiden søgte 5 Mors-præster biskop Schousboe om at måtte holde gudstjeneste i Ansgarskirken under vakancen, men fik afslag. Alligevel prædikede Hansen, Lillelund og Jansen af og til, men uden at holde dåb og nadver, og desuden flere udenøs præster, ikke mindst Søren Anker Møller, Klim.

Endelig den 26. marts 1890 prædikede pastor Christian E. Nissen fra Brande i kirken, og der rettedes en enstemmig opfordring til ham om at blive menighedens præst, og pastor Nissen sagde ja. Den 22. juni 1890 tiltrådte pastor Nissen da ved gudstjenesten som frimenighedens præst. Efter første salme trådte Salman Ovesen frem og erklærede på menighedsrådets vegne i menighedens navn Christian Nissen indsat som præst for frimenigheden på Mors.

Holger Begtrup ofrer i sin beskrivelse af menighedslivet på Mors i »Dansk Menighedsliv i grundtvigske Kredse» 9 linier på Nissen! Desværre går Begtrups ensidige vurdering igen i mange fremstillinger: »Frimenigheden på Mors valgte Christian Nissen en Søn af Pastor Nissen i Vrejlev, til Lunds Eftermand. – Han var en kraftig grundtvigsk Prædikant, men han manglede den Evne til inderligt Samliv med Menigheden, som havde været Lunds store Styrke. – Den Svaghedstilstand, som dette medførte for Kredsens Liv, gav sig Udslag i, at adskillige mente, Tiden nu var kommet til at vende tilbage til Statskirken, hvori der ganske vist i de Aar raadede en noget friere Aand end i Lunds Levetid».

Også Lindhardt bedømmer Nissen på denne linie: »1890 blev Nissen frimenighedens præst. Han havde ikke den fornødne autoritet til at holde frimenigheden i det oprindelige spor... Der indtrådte en vis *afmattelse*».

Heroverfor står sønnen Christian Nissens erindring: »Jeg mindes, at om Søndagen var der Travlhed i Præstegaarden, hvor Kirkefolket spændte fra og kom ind i Stuerne, hvor de smaa Daabsbørn blev lagt i vor Sofa, indtil de skulde i Kirke. Mine Forældres Arbejde supplerede hinanden, idet Mor spillede Orgelet og var Forsanger under hele den lange Gudstjeneste, der altid sluttede med en mægtig Altergang. Bagefter gik Menigheden herved i

Fru Emilie Nissen, født Sinding

Christian Emmanuel Nissen, menighedens præst 1890–1904

Præstegaarden, hvor der var dækket lange Kaffeborde, da mange havde en lang Vej hjem og skulde styrkes til Hjemturen. Mine Forældre havde 16 rige, men anstrengende Aar paa Mors».

P. Krog Damgaard skrev i 1968 bl.a.: »Men det blev Kr. Nissen og fru Nissen, der betød mest for os unge. Der var altid åbne døre, og fru Nissen, der var af Sinding-slægten, var meget musikalsk og spillede tit for os til pantelege. Og da både Rasmus Lunds og Nissen var dus med os, følte vi os altid hjemme der».

»Far var ikke udpræget Frimenighedsmand. Far var jo ikke kommet, hvis ikke han var blevet hentet». De ord af sønnen Chr. Nissen rammer nok meget præcist. Det fremgår af menighedens protokol, at der fra midt i 1890-erne og hele Nissens præstetid ud var en stadig tilbagevendende diskussion om, hvorvidt man burde søge anerkendelse som valgmenighed, og det blev pålagt Anders Dissing at forhandle med biskoppen. Men Dissing, som var frimenighedsmand, måtte kræve skriftlige garantier for, at menighedens frihed på enhver måde forblev uantastet, og kunne ikke nøjes med biskoppens ord om, at det ville være usandsynligt, at nogen nu ville antaste den.

Da man søgte ministeriet om anerkendelse af dåbsregistrene, betonedes Nissen i sin følgeskrivelse så stærkt sin folkekirkelige holdning, hvormed han prægede menigheden, at menighedsrådet bag om Nissens ryg henvendte sig til Vilh. Hansen i Nykøbing og bad ham om at være behjælpelig med at udforme ansøgningen i stedet! Et spændingsforhold har der altså været, men vel at mærke spændingen mellem to forskellige syn på, i hvilken retning menigheden burde gå. Iøvrigt søgte Vilh. Hansen at gøre ret og skel og støtte både menigheden og Nissen, som han var ven med.

Nissen led af dårlige nerver og var bortrejst på rekreation i 1894. En fortæller: »Han var glemsom, og fru Nissen og kirkesangeren måtte være ham behjælpelig med at huske. Men han var en vældig prædikant. En meget gammel, nu afdød kone, der kunne huske præsterne helt tilbage til Lund, sagde engang, at det var Nissens prædikener, hun satte størst pris på. Fru Nissen spillede orgel i kirken, og sønnen Peter stod ofte ved siden af orglet og sang som en slags ekstra kirkesanger ved siden af Himmelstrup. Der var en, der kaldte fru Nissen »en mor for menigheden».

En anden fortæller: »Nissen gik ofte tur alene eller med et lille barn ved hånden nede i kærerne, Galtrup Kær og Erslev Kær. Her gik han og tænkte. Han var glad for at være her, men rejste herfra for pensionens skyld. Han gik ikke sådan op i det med frimenighed og frihedssager, som Lund gjorde det».

»Nissens største Betydning var vistnok i Arbejdet med de unge ved Konfirmationsforberedelsen. Mange af de unge fik herfra en Skat med, som de senere har været meget glade ved» (Fog).

Der fandt ingen større begivenheder sted i Nissens tid. Ved hans komme forpagtedes præstegårdsjorden bort for første gang, da Nissen ikke kunne påtage sig driften. »En Rigmand indenfor Menigheden Morten Andreas Klitgaard (vistnok den eneste, som virkelig kunde kaldes saaledes) skænkede Kirken først et Varmeapparat (1893) og senere et stort, godt orgel-harmonium» (Fog). Harmoniet opstilledes i koråbningen, og fru Nissen tilbød at fungere som organist. I 1898 blev apsis (korrundingen mod øst) fjernet. Den var forfalden, og efter at altertavlen var opstillet, var apsis alligevel dækket. Samtidig fik kirken skifertag. 1904 ombyggedes præstegårdens avlsbygninger, således at der blev en hestestald med plads til omtrent 100 heste. Man klarede underskud ved gentagne gange at sælge byggegrunde fra.

*Proust Vilhelm Hansen, præst
i Nykøbing 1879–1926*

Iøvrigt fremgår det af menighedsrådets protokol, at man skulle anmode om optagelse i frimenigheden, og at det ikke var altid, at anmodningen blev imødekommet. Og menighedsrådet drøftede medlemmernes moral, hvis den havde givet anledning til klage eller offentlig omtale, og det pålagdes medlemmer af menighedsrådet at opsøge den pågældende og tale med ham eller hende. Der øves altså en form for kirketugt – ikke ud fra nogen ide om »rene menigheder«, men nok snarest ud fra en stærk fornemmelse af, at man levede hinanden så nært inde på livet og kom hinanden så meget ved, at man ikke bare kunne lukke øjnene for, hvad medlemmerne af »familien« foretog sig, hvad jo alle dage har været det nemmeste.

»1903 begyndte pastor Nissen at søge bort og formåede Vilh. Hansen til at tale for sig: Nissen vilde flytte af økonomiske grunde – menigheden ville ikke øge hans løn, – men han havde gjort folkekirken en tjeneste ved at overtage frimenigheden i en kritisk tid og røgte hvervet, så at al separatisme nu var borte. Nissen havde flere gange søgt om at få dannet valgmenighed, men ingen havde turdet påtage sig ansvaret for det... Nissen var bekymret for sin fremtid, fordi han i 1890 søgte afsked med den begrundelse, at han foretrak frimenigheden, men Hansen bad bispem forstaa, at der skulle lirkes lidt i ministeriet og forsikrede iøvrigt, at med hensyn til frimenighedstilbøjeligheder var Nissen »i en ualmindelig grad fri for al overtro på det område«. Nissen afgav selv samme forsikringer over for bispem (Lindhardt).

Det lykkedes Nissen at blive kaldet som sognepræst i Selde, og den 30. oktober 1904 holdt han afskedsgudstjeneste i Ansgarskirken. Hans gerning i Selde blev dog kun af kort varighed. Fem år efter, den 25. oktober 1909, døde han og blev begravet på Selde kirkegård.

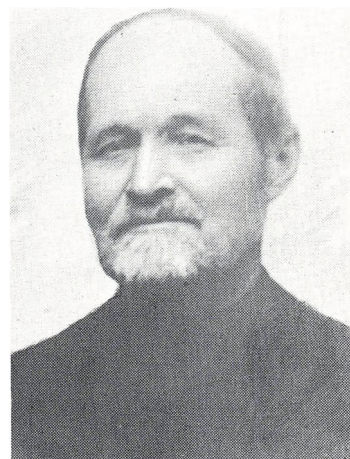
Det er egentlig forbløffende, at det ikke lykkedes at gøre menigheden til valgmenighed i Nissens sidste år. Igen og igen har spørgsmålet været rejst, og der synes at have været flertal for valgmenighed. To eksempler, der er karakteristiske for disse år, får her stå alene:

»1897 søndag d. 28. november holdt menigheden møde i Ansgarskirken... Niels Hansen indledede en forhandling om valgmenighed eller frimenighed, hvori flere deltog, omtrent alle ønsker valgmenighed, når den nødvendige frihed kan fås».

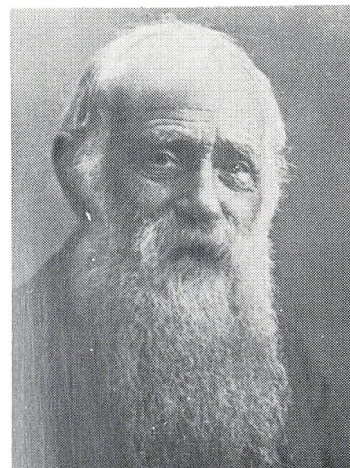
»Den 12. Marts 1904 afholdtes efter Opfordring fra 112 Menighedsmedlemmer Møde i Kirken. Opfordringen gik ud paa, der skulde forhandles om, om det ikke nu kunde antages at være belejlig Tid at søge Anerkjendelse som Valgmenighed. Nissen aabnede Mødet og udtalte, at han troede, det baadede Menigheden bedst at blive Valgmenighed... Der taltes baade for og mod, Niels Buk, Flade, Lars Larsen, Bovbjerg, talte for, Anders Dissing, Ole Jakobsen, lille Ole og flere imod, man enedes om ikke at foretage nogen Afstemning, men tænke videre over Sagen».

En af de ældre i menigheden fortæller: »Det er blevet mig fortalt, at der i 1904-05 var en overvejende tilbøjelighed i menigheden til at gå over til valgmenighedsformen, og at det nok var gået sådan, hvis ikke Ole Jakobsen ved et møde havde talt klart og stærkt for frimenigheden, så at alle forstod, hvad det drejede sig om. Dermed vendte han stemningen».

Da Nissen var kaldet til Selde, blussede striden for alvor op. Mange ønskede denne sag afgjort, før man valgte en ny præst, og flere søgte at handle umiddelbart efter Nissens forflyttelse. »Straks efter kom to mænd af

*Niels Hansen, Tøving,
menighedens formand
1900–1927*

*Ole Jakobsen, Øster Jølby
Friskole (1854–1941)*

menighedens konservative fløj (ved Vilh. Hansens formidling) til Aalborg for at forhandle om valgmenighed. Hansens kommentar lød på, at der kun var få principielle frimenighedsfolk igen på Mors, men menigheden havde en fortid, bl.a. kunde den ikke svinge Anker-Møller i Klim, dens tro ven, som ikke under den i 1901 gennemførte bestemmelse kunde prædike i Ansgarskirken, hvis den blev valgmenighedskirke... Derfor måtte der tages visse hensyn. De radikale vilde have en lov, som gjorde hver menighed autonom – Anders Dissing havde drøftet det med J.C. Christensen, som sagde nej». (Lindhardt).

Biskop Frederik Nielsen, som var meget interesseret i at styrke valgmenighedsfløjen, strakte sig meget vidt og fik det ordnet sådan, at folkekirkens præster måtte betjene frimenigheden under vakancen. Flere præster var på tale som Nissens efterfølger, uden at der blev nogen klaring. »Valget trak ud, fordi de radikale i menigheden gennemtrawlede hele Jylland for at finde en præst, som vilde blive frimenighedspræst, og efter et ulykkeligt forsøg med en mand (Nyholm), der mindede morsingerne om Henriksen, og som derfor blev kasseret, fandt endelig Dissing i Nørhå (Thy) *Thorvald Balslev*, og om ham enedes man – iflg. Vilh. Hansen uden begejstring, skønt man syntes personligt godt om ham, men de konservative, som gerne ville ind i Folkekirken, var ængstelige ved, at Balslev var frimenighedsmand» (Lindhardt).

Balslev fortæller selv (Vartovbogen 1959): »Det blev da til, at jeg tog imod kaldet fra Mors, idet jeg understregede, at tvistpunktet om fri- eller valgmenighed bedst kunne afgøres, naar menigheden og jeg kunde gøre det sammen. Og hvad der ganske vist undrede mig meget: efter mit komme til Mors døde spørgsmålet helt hen, blev overhovedet ikke nævnt mere, hvilket tydeligt viste mig, at arbejdet for valgmenighed mest skyldtes frygt for ingen præst at kunne faa. Den 1. oktober 1905 indsatte jeg saa med

Thorvald Balslev, menighedens præst 1905–1925, og Eva Balslev, født Kampmann

menighedsraadets billigelse mig selv som præst for frimenigheden, indgangen til 20 gode år».

Balslev fortæller fra sin præstetid på Mors: »Og søndagene var festdage, det begyndte i grunden med forberedelserne i hjemmet, med den for mange lange køretur, hvor gaaende blev taget op, med de overfyldte stalde og vognene paa præstegaardens gaardsplads (jeg husker, der taltes en dag 80 vogne og 130 heste i præstegaarden, foruden hvad der stod paa vejene og i de omliggende bygninger)... Morsingerne var egentlig ikke særlig musikalske; ... men i kirken, hvor den enkelte blev baaret af mængden, der forenedes det med alle bitoner til en helt liflig musik. Og saa kom daab og nadver. Ansgarskirken er som nævnt en korskirke, og døbefonten er anbragt i korsets midte, og jeg har aldrig oplevet skønnere øjeblikke end her, hvor menigheden i bogstavelig forstand slog kreds om børnene og om Gudsordet til dem. Det var en lykkelig tanke, der fik maleren Chr. Dalsgaard til at male den altertavle med Ansgar, der døber et lille barn... Hvad der straks undrede mig noget, var det, at aldrig smaabørn blev taget med til alters, jeg syntes og synes endnu, at det i grunden var forkert, det var det, menigheden i sin tid havde kæmpet for, og det var da ogsaa rigtigt. Forklaringen laa vist netop i, at menigheden var bleven lidt angst for, om det kunde skyldes stemninger, der ikke holdt, og derfor var varsom overfor uandelige udslag. Jeg delte denne følelse, men kunde og burde maaske have gjort noget mere for at lede sagen ind i det rette spor....

Menighedsraadets formand i næsten hele min tid var *Niels Hansen* en stiltfærdig, solid mand af den slags, der uden synderlig blæst om sig bygger et samfund op, en mand, hvem alle har tillid til og ikke gaar forgæves til. Jeg var stolt af at kunne kalde ham min ven fra den første dag til den sidste... Blandt de fire forstandere, jeg oplevede i de 20 aar, var *Jakob Lykke* ubetinget den, med hvem jeg havde det bedste samarbejde. Det varede fra 1911 til 23 og var overmaade lykkeligt; jeg havde timer paa højskolen, og han tjente altsaa i kirken, og det var, mener jeg, til gensidig befrugtning, ogsaa en god tid for menigheden...

I Torsted, vest for Thisted, havde jeg et anneks, der fra gammel tid var forbundet med Mors... Kun to gange maanedlig kunde jeg komme derover, men saa kom ogsaa alle mand af hus... Ved gudstjenesten i Torsted var der det særlige, at »absolutionen» (tilsigelsen af syndernes forladelse før nadveren) var udeladt. Det stammede fra firserne, da de var kommet ind på, at syndsforladelsen havde vi faaet i daaben, og den kunde vi tage med os op til nadveren».

Vibeke var Balslevs eneste barn, kun 4 1/2 år gammel, da de flyttede til Mors. Sammen med tre jævnaldrende piger blev hun undervist i præstegården af fru Balslev. Men i 1908 blev Vibeke syg og døde den 27. august af lungebetændelse i forbindelse med mæslinger 7 1/2 år gammel. Ingen troede, at Balslevs ville blive på Mors derefter – Vibeke blev begravet i København, og Balslevs havde sagt deres piger op; men da de var kommet ind i toget i Nykøbing på vej mod København, sagde de til den ene af pigerne, at hun alligevel ikke skulle søge en anden plads. En meget stor del af menigheden havde fulgt Vibekes bære til Nykøbing, og Balslevs forstod, at det var her, de hørte hjemme.

Men Vibekes død var et så voldsomt slag for fru Balslev, at hun vist aldrig siden blev sig selv igen. Hun, der havde været en livlig natur, lukkede sig inde og ville ikke mere se de piger, hun havde undervist sammen med Vibeke.

Jakob Lykke, forstander på Galtrup Højskole 1911–23

Vibeke Balslev (1901–1908)

Juleaften kom hun ikke mere i kirke på Mors, og så var der mørkt i præstegården, og i mange år kunne hun ikke tåle at være med til en barnedåb. Heller ikke ved ungdomsmøderne i præstegården så man fru Balslev. I kirken sad hun i krogen på bænken oppe i koret, hvor ingen kunne se hende, og efter gudstjenesten skyndte hun sig ud ad den lille dør. Hun var folkesky og undgik at komme ud til folk.

Sådan fortæller nogen, sådan husker de fru Balslev. Andre har en helt anden erindring om hende, og det må også med for at gøre billedet rigtigt:

»Fru Balslev var enestående frisk, livlig og tog os med til stranden, rundt ud til småbesøg, hvor vi børn så måtte blive enten i bilen eller ude i det fri. Der kunne nåes ud til mange gamle mennesker på en eftermiddag, fru Balslev behøvede ikke at gøre lange besøg for at skabe lys og glæde i et gammelt menneskes sind – et kærligt håndtryk og et åbent øre for deres mange bekymringer var meget værd... Når jeg mindes dem, er det altid med den største respekt, ikke fordi de var præstefolk, men fordi de var så helt igennem ærlige... Det er min biografi af et par mennesker, jeg kun har kendt, fra jeg var 7, til jeg var 13 år».

Og en anden fortæller: »Fru Balslev kom altid ind gennem bryggerset, som et frisk pust gennem stuerne, med smil og venlige ord, endte jo også i stuen hos Bedstemor. Alle holdt af hende, ikke mindst de gamle».

I årene efter Vibekes død gav Balslev sig i lag med træskærerarbejde. Efter forbillede i Ostentfeller-gården i Husum blev spisestuen i præstegården beklædt med udskårne paneler. Det sidste stykke blev færdigt i 1917.

Balslevs tid betød konsolidering og fremgang. Mange meldte sig til frimenigheden, og mange sluttede op om gudstjenester og møder. Men det er nok sandt, hvad en fortæller, at Balslev modnedes meget igennem de 20 år på Mors. Ved hans indsættelsesgudstjeneste sagde Else i »Dalen« til Niels Hansen om Balslev: »Det er nøj bette ung nøj, Niels! »

En af Balslevs konfirmander fortæller, at de nærmest var bange for ham. Han kunne kommandere drengene til at tage huen af en kold vinterdag, da

Spisestue med panelerne, skåret af Balslev

Ansgarskirken indvendig i Balslevs tid

han kom forbi dem ude på gårdspladsen: »Når jeg kommer, kan I godt tage huen af!» En anden fortæller, at Balslev havde en myndighed som nogen officer. Over for ham følte man så afgjort, at her gjaldt det tre skridt fra livet.

En tredje fortæller, at da han havde fået skældud af Balslev i komfirmandstuen for at have foretaget et vældigt hop midt i timen, så turde han ikke fortælle, at hoppet skyldtes, at en pige havde stukket ham bagi med en nål. Først et halvt århundrede senere fik han fortalt Balslev det!

Det fortælles iøvrigt, at Balslev oprindeligt messede i kirken, men holdt op med det, da han opdagede, at han stod og nød sig selv – han havde et smukt organ og messede godt! Det fortæller nok et og andet om mennesket Balslev.

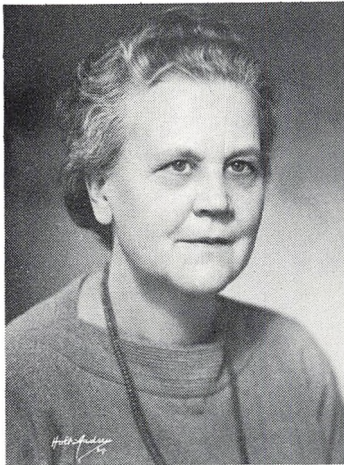
Heller ikke Balslevs tid var præget af store ydre begivenheder. Fra protokollen skal nævnes nogle af de små:

Fra gammel tid havde man i menigheden søgt at hjælpe de økonomisk trængende. Midlerne hertil fik man ved offer i kirken og efterhånden gennem forskellige legater. Men i nogle år – fra Balslev kom til 1909 – havde man en menighedssygeplejerske, som dels blev lønnet af renterne af en gave, skænket af Morten Andreas Klitgaard i 1904, dels ved et bidrag pålignet alle medlemmer af menigheden.

Den dag, Balslev blev indsat, meldte Povlsen Dals søn Frode Dal, som var bager i Øster Jølby, sig ind i frimenigheden og tilbød samtidig at fungere som organist. Man tog med glæde imod dette tilbud.

1908 fik præstegården nyt tag af cementsten, og samtidig foretoges der en del ombygninger og tilbygning. 1910 udkastede Balslev planer om et alderdomshjem i nærheden af kirken, men man veg tilbage af økonomiske årsager.

1913 lod man Joakim Skovgaard se på korets østvæg, hvis maling skallede af, og bad ham om et udkast til et kalkmaleri. Dette blev udført af en maler Madsen fra København. I 1915 blev der opsat paneler med bænke i koret, malet af den samme maler Madsen.

Fru Julie Krøigaard

Svend Krøigaard, menighedens præst 1926–1964

1918 anskaffedes fra Horsens et pibeorgel for 5.400 kr. Det blev opstillet i tårnrummet over våbenhuset. Det var på 6 stemmer.

»Hen på Vinteren 1919 døde Provst Andersen, der var Præst ved Vartov Kirke i København. Menigheden der opfordrede Balslev til at være deres Præst. Han svarede, at han ikke mente, at han kunde forlade Menigheden her; men da Sommeren gik, uden at de fik Løfte om nogen Præst, kom de til Balslev igjen henad Efteraaret og bad ham overveie nøie, om han alligevel ikke burde tage mod Opfordringen fra Vartov. Først da blev det Menigheden klart her, at der kunde være Fare for, at vor Præstefamilie forlod os; men hvad kunde der gøres? At byde større Løn eller andre Behageligheder troede vi ikke kunde faa nogen Betydning, det eneste, vi jo kunde, var, at Menigheden samledes i Flok og sagde, vi vilde gjerne, de skulde blive. Søndag den.. Oktober holdt vi Menighedsmøde efter Kirketjenesten, (her) gjorde Balslev rede for sin Stilling over for Vartov Menighed, at hans syn på Sagen var den samme som før, men føiede til, at det her som i mange andre Forhold kan være vanskeligt at blive helt klar paa, hvad vi skal. – Balslev og Fruen forlod Kirken, og vi skulde saa forhandle om Sagen, men der var intet at forhandle om; thi vi var alle enige. Lærer Jakobsen sagde da: »Mon vi ikke kan faa Præsten til at komme igjen og høre, at der bliver sagt 3 Ord: »Bliv hos os!» og saa gaar hver til sit». Saaledes sluttede Mødet, og nogle Dage efter rejste Balslev til København og sagde dem, at han ikke kunde forlade Morsingboerne nu».

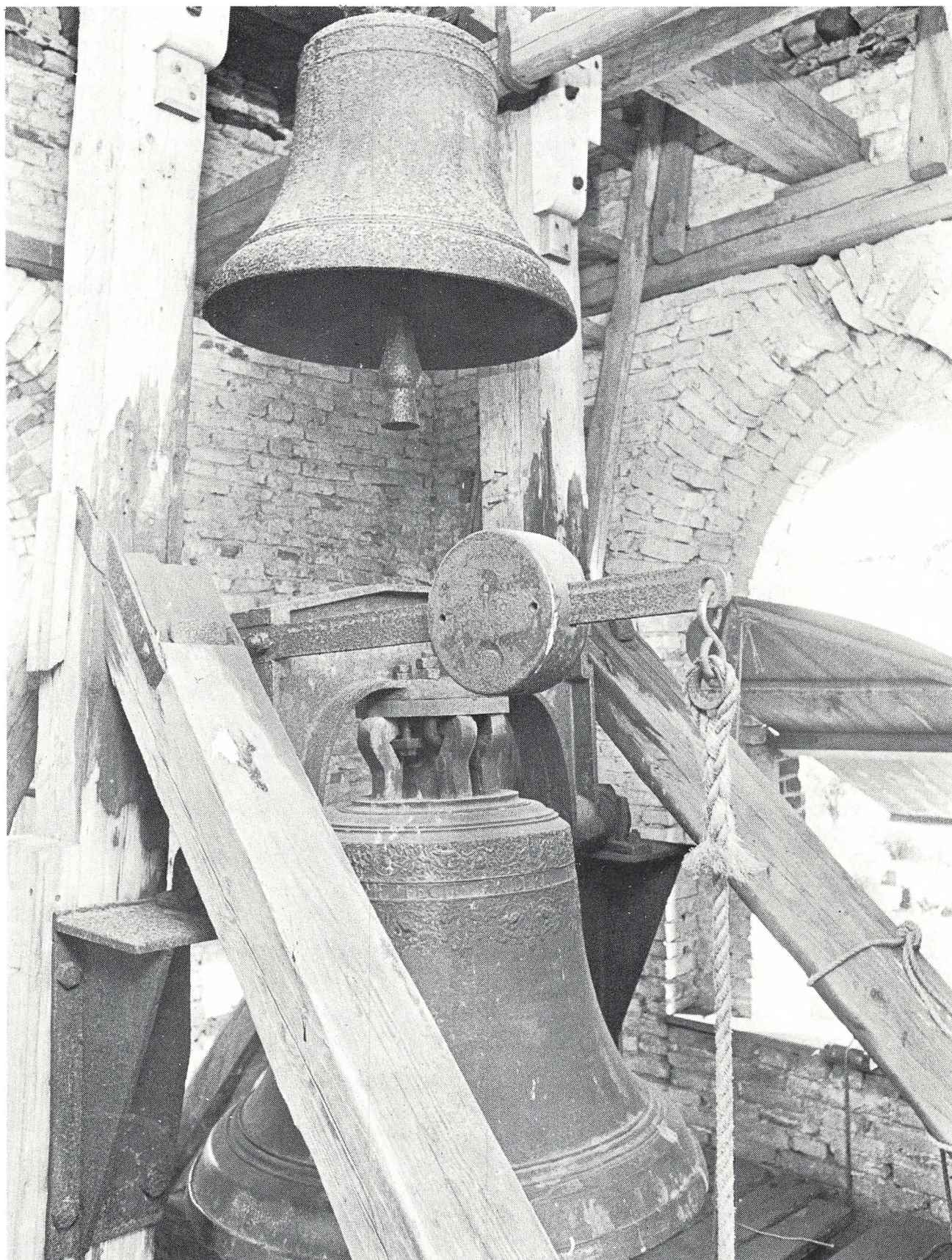
I taknemmelighed herover skænkede menigheden Balslev en bil. Men fristen blev kort. 1925 stod Vartov igen uden præst, og da blev der påny rettet opfordring til Balslev, og denne gang svarede han ja. Den 23. august 1925 holdt Balslev afskeds gudstjeneste i kirken. Det fortælles, at der var så mange mennesker i kirken, at flere var ved at blive dårlige af mangel på luft, og da tog Poul Hansen fra Mellem Jølby sin stök og stødte nogle ruder ud for at skaffe luft.

Hvorfor rejste Balslev fra Mors? En af de ældre siger ligeud: »Noget af grunden til, at Balslev rejste, var den forgudelse, der var ved at tage form, og den klike, der efterhånden var ved at danne sig omkring ham, den kunne blive en hindring for det sunde menighedsliv».

Endnu engang måtte menigheden se sig om efter en præst. Man fandt ham lige i nærheden, *Svend Krøigaard*, der var sognepræst i Tæbring. Den 22. juli 1926 holdt menigheden møde i Galtrup forsamlingshus, og her vedtog man at opfordre Krøigaard til at blive menighedens præst, og han svarede beredvilligt ja, vel vidende, at det ikke ville blive let at komme efter Balslev, som mange i den nærmeste kreds omkring Ansgarskirken og Øster Jølby forgudede.

Med en enestående flid og en utrolig sagtomdighed tog Krøigaard fat på opgaven og vandt gennem 38 år alles respekt og kærlighed. En af de ældre fortæller: »Det er ikke til at fortælle om Krøigaards tid, det er endnu alt for nær på. Jeg kan bare sige så meget, at vi blev jo længer jo mer glade for Krøigaards!». Eller som en anden sagde: »Krøigaard havde altid et varmt håndtryk til os, når vi gik ud af kirken, og det betød så meget».

Kirkehistorisk har det været en bevæget tid ud over landet, mens Krøigaard var præst her. Det kirkelige opgør med Tidehverv prægede slutningen af tyverne og trediverne, hen i trediverne gik Oxford-bevægelsen som en bølge hen over landet, og i halvtredserne og begyndelsen af tresserne har den nye højkirkelighed sat sig spor mange steder. Intet af alt dette har præget

Kirkens klokker, jernklokken (øverst) skænket af Peder M. Dal i 1871

frimenigheden, ja, det har vel endda slet ikke kunnet spores. Hvorfor? Er forklaringen den, som en ældre i menigheden gav: »Når der er grøde i en menighed, så påvirkes den ikke sådan af den slags strømninger!«. Eller er forklaringen, at der i Krøigaards forkyndelse hele tiden har været et opgør med det, som samme ældre mand skildrede sådan: »Der har været meget med, at vi i frimenigheden har følt os bedre end andre mennesker, og det er jo rent galt, men mon det da ikke er ovre nu?».

Asger Højmark skriver: »Man kan vel sige, at Menighedens Liv i Krøigaards Tid er gaaet jævnt og roligt ... Naar der iøvrigt er saa lidt »Historie» at berette om Menighedens senere Aar, forklares det maaske af det gamle Ord, at »Lykkelige Folk har ingen Historie».

Det svarer ganske til Krøigaards egen udtalelse i Paul Nedergaard: »En dansk Præste- og Sognehistorie»: »Af »begivenheder» efter 1926 er der ikke noget af historisk interesse».

Her skal da kun nævnes nogle enkelte kendsgerninger: 1937 blev kirken grundigt restaureret. Man fik nye stole (i stedet for Anders Dissings oprindelige), nyt gulv, nyt varmeanlæg, nyt orgel og en »ny» klokke. Orglet er bygget af Th. Frobenius, pneumatisk med to manualer og pedal, 11 stemmer. Det bærer indskriften: »Dette Orgel bygget Aar 1937 for Midler skænket Menigheden af Morten Andreas Klitgaard, Faartoft, Anders Dissing, Øster Jølby, Peder Dal, Øster Jølby». Orglet, der er betydeligt større end det foregående, blev anbragt på et nyt pulpitur over indgangsdøren til kirken, tegnet af arkitekt Kr. Kudsk Søndergaard. Siden 1932 har Folmer Bjerregaard, Erslev, været menighedens dygtige og samvittighedsfulde organist.

Den gamle kirkeklokke, skænket af Peder Dal i 1872, er af jern. Det betyder dels, at den ruster, dels at den ikke har nogen særlig smuk klang. Højskoleforstander Agnus Sørensen blev 1937 af klokkestøber Aug. Nielsen, Roslev, gjort opmærksom på, at Skive Kirke, som havde to klokker, skulle have den ene klokke udskiftet i forbindelse med en nyophængning af klokkerne, da de ikke længere stemte sammen, fordi den yngste havde fået et skår i kanten. Denne malmklokke fra 1724 købte frimenigheden og fik den hængt op i en vuggebom under den gamle jernklokke (i svingbom). Det er denne klokke (»Gloria-klokken», som den blev kaldt i Skive), der nu ringer solen op og ned hver dag og kalder sammen til gudstjenester. Den bærer indskriften:

GLORIA IN EXCELSIS DEO ME FECIT FRIDERIC HOLTZMANN
HAFNIÆ 1724

oversat:

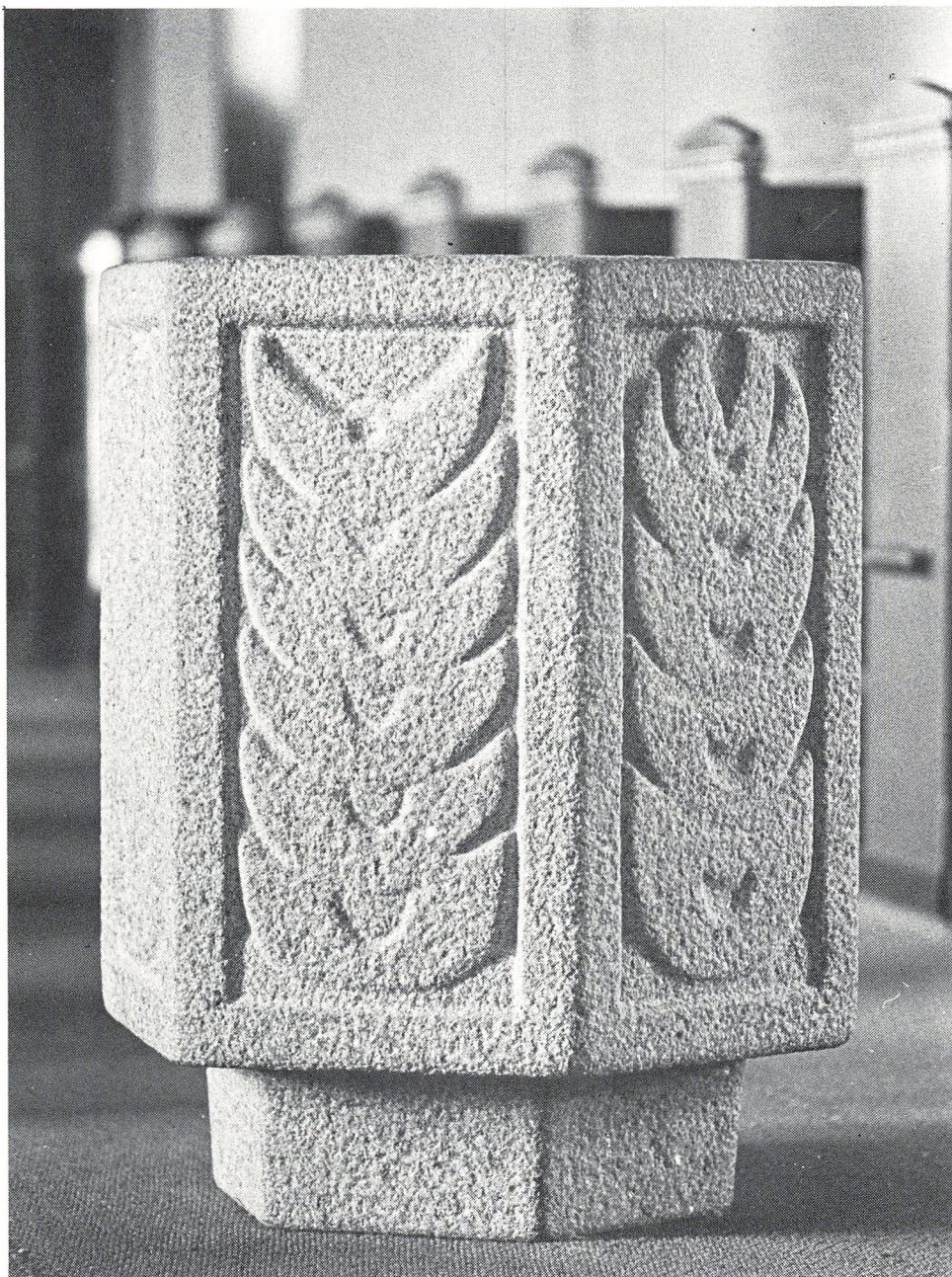
Gud i det Højeste til ære skabte mig Frideric Holtzmann fra København i 1724.

København 1724.

1946 købte menigheden en villa i Øster Jølby og lod den indrette til alderdomshjem, »Ansgarshjemmet». Det blev 1957 udvidet med en kombineret spise- og dagligstue.

1958 anskaffedes et nyt sølvdåbsfad, da det gamle dåbsfad var revnet. 1960 fik kirken en ny døbefont i grå granit, udført af Erik Heide, Flade.

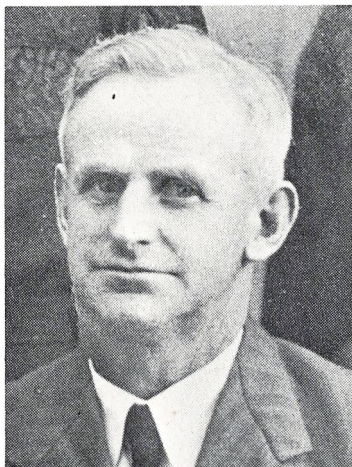
1962 solgte menigheden det meste af sin landbrugsjord til kommunen, og i 1963 blev avlsbygningerne nedrevet, indbefattet forpagterboligen.

Kirkens nye døbefont, hugget af Erik Heide, Flade, 1960

Blandt de mænd, som i første række har været med til at præge menigheden, skal nævnes følgende:

Friskolelærer *Ole Jakobsen*, Øster Jølby Friskole, var i kraft af sin markante holdning med til at præge menigheden gennem en meget lang årrække, fra valgmenighedsforhandlingerne omkring århundredskiftet til sin død i 1941. *Niels Hansen*, Tøving, var menighedens formand fra 1900 til 1927 og afløstes af *Diderik M. Heide*, Galtrup, som var formand fra 1927 til 1930. Derefter var i en lang årrække formandshvervet lagt i hænderne på *Peder M. Kortbek*, Mellem Jølby, nemlig fra 1930 til 1955. Det er naturligt, at han kom til at stå som bærer af og vogter for traditionen. Han efterfulgtes

Rasmus Lund Søndergaard, Øster Jølby, menighedens formand 1955–1963

Diderik M. Heide, Galtrup, menighedens formand 1927–1930

Peder Markussen Kortbek, Mellem Jølby, menighedens formand 1930–1955

som formand af *Rasmus Lund Søndergaard*, Øster Jølby, der fungerede fra 1955 til 1963. Derefter blev *Selmer Heide*, Erslev, formand fra 1963 til 1969, og siden 1969 har *Gunnar Engholm Petersen*, Bjergby, været frimenighedens formand.

Krøigaard, som allerede i sidste halvår 1952 havde været alvorligt syg, måtte søge sin afsked fra 1. november 1964, bogstaveligt taget slidt op i menighedens tjeneste. Krøigaard og fru Krøigaard flyttede til København, men fik kun lov at leve sammen et halvt år. Den 21. maj 1965 døde pastor Krøigaard, 69 år gammel. Båren førtes til Mors, hvor en meget stor forsamling af menigheden ventede ved Sallingsund. Den 25. maj blev Svend Krøigaard begravet på Ansgarskirkens Kirkegård umiddelbart opad kirkens østmur. Kirken var fyldt til sidste plads, og mange måtte stå udenfor og følge med gennem højtaleranlæg. Krøigaards efterfølger i Tæbring, provst Engsnap, Lejrskov, forrettede begravelsen.

I 4 måneder var menigheden uden præst, men endnu engang bekræftedes det gode forhold til folkekirkens præster. På opfordring af menighedsrådet foretog provst Winthereik, Solbjerg, en fordeling af gudstjenesterne i Ansgarskirken, og så at sige alle øens præster bistod ved denne ordning, som vist må siges at være karakteristisk for forholdet mellem frimenigheden og folkekirken i dag.

Den 1. december 1964 holdtes menighedsmøde i Galtrup forsamlingshus, og det blev her vedtaget at opfordre pastor *Per Fisker*, Fjaltring, til at blive menighedens præst, efter at han midt i november havde holdt gudstjeneste i Ansgarskirken. Fisker svarede straks ja i telefonen.

Den 4. december skrev menighedsrådets formand, Selmer Heide, til Fiskers. Det hedder heri bl.a.: »Vi havde et godt menighedsmøde tirsdag aften, der var mange mennesker og en god stemning; flere af menighedsrådets medlemmer havde ordet og fortalte om, hvordan de havde båret sig ad med at finde frem til en præst til menigheden, og så kom *De* ind i billedet. Nogle af menighedens medlemmer havde ordet, og der var fuld enighed om at slutte op om pastor Fisker, Fjaltring. Alle rejste sig, og formanden blev sendt til telefonen for at ringe til Fjaltring og få svar. Der herskede en spændt forventning i forsamlingen, medens man ventede, ventetiden udfyldtes med en sang, og så kom Deres hilsen og svar, der blev modtaget med glæde. Nu skal vi snart tales ved om forskellige praktiske forhold: løn, præstegård m.m.».

Søndag den 7. marts 1965 blev Per Fisker indsat som præst for menigheden. Det skete ved, at formanden, Selmer Heide, i få og djærve ord bød Fisker og fru Fisker velkommen og erklærede dem for at være frimenighedens præstefolk.

Fra tiden herefter skal blot nævnes følgende: i løbet af 1965 påbegyndtes bygningen af en ny præstegård, og sidst på vinteren 1967 flyttede præstefamilien ind, hvorefter den gamle præstegård blev fjernet, og have blev anlagt, hvor den gamle præstegård lå.

16. oktober 1966 afsløredes en mindesten over pastor Krøigaard, udført af billedhuggeren Erik Heide, Flade.

15. september 1968 blev et alterbord taget i brug. Det er tegnet og udført af Svend Thorsen i massiv eg. Der er ved udformningen tydeligt givet til kende, at det er et bord, beregnet til at der kan være mad og drikke på det, og at det altså ikke er et alter, beregnet til at frembære ofre på.

Per Fisker, menighedens præst fra 1965

Bodil Fisker, født Nordentoft

Den ny præstegård, bygget 1967 (arkitekt E. Vind, Skive)

Selmer Bjerregaard Heide,
menighedens formand
1963–1969

Da det røde fløjel blev fjernet fra det gamle alterbord, afslørede bagved rå brædder med spor af mørtel – det er formodentlig brædder, der har været brugt, da kirken blev bygget.

Et nyt nadverbord har afløst det gamle. Form og fremtræden er i dag en anden end for 100 år siden, men i dag som dengang er det nadverbordet, vi samles om, ja, mer end det: det er nadverbordet, der samler os og gør os til menighed som

gæster ved Hans nådebord.

Gunnar Engholm Petersen,
Bjergby, menighedens
formand fra 1969

Det ny alterbord, udført 1968 ved Svend Thorsen

38 år i Frimenigheden på Mors

Det begyndte i Tæbring, Outrup, Rakkeby, hvor vi var Præstefolk fra 1923-26. Derfra kom min Mand til Galtrup Højskole, som det var dengang, og holdt Foredrag for Eleverne, og en Gang imellem prædikede han i Ansgarskirken, da Pastor Balslev var flyttet til Vartov. Hvem skulde afløse ham? Ja, det Spørgsmaal dukkede op Gang på Gang, og flere rundt fra Landet kom og holdt Prøveprædikener. Der blev valgt et Udvalg, der sammen med Menighedsraadet skulde finde ud af, hvem det skulde være, men de kunde slet ikke blive enige. Lærer Sørensen, Bjergby, foreslog, at det skulde være »de aandsmodne«, der skulle træffe Afgørelsen, men hvem var det? – Tilsidst blev der Enighed om, at der skulde afholdes et Menighedsmøde i det store Forsamlingshus, hvor enhver havde Stemmeret, og Resultatet blev, at der var et stort Flertal for den unge Præst i Tæbring.

Jeg glemmer aldrig den Sommeraften, da Menighedsraadet kom over til os og opfordrede os til at komme til Jølby. Jeg ser dem for mig: Heide, Ole Jakobsen, Jakob Mikkelsen, Kr. Lynggaard, P. Kortbæk og flere andre, men først og fremmest den fine gamle Niels Hansen, der som Formand paa sin stilfærdige Maade førte Ordet. Det var lige ved at tage Vejret fra os, og vi fik da ogsaa Lov til at betænke os. Min Far, som vi raadførte os med, sagde, at vi var for unge, og Mor mente, at det burde være en Anker Møller, der hørte hjemme der, men at det ellers vilde være det bedste for os at komme til en fri Menighed. Min Mand havde Lyst og Mod til at tage det Skridt, – skønt det var svært at forlade Tæbring, hvor vi havde haft det saa godt. Efter nogle Dages Betænkningstid kørte vi over til Tøving til Niels Hansens og sagde ja. Den Aften var ogsaa en Oplevelse, vi blev mødt med Tillid, ja Kærlighed, kan jeg næsten sige. Og saa flyttede vi vore Teltpæle til Jølby, -- dengang syntes vi, at det var meget længe med de 20 Aar, Balslevs havde været der, og saa blev det saadan, at vi var der næsten den dobbelte Tid – en lykkelig meningsfyldt Tid, som helt lagde Beslag paa vore Evner og Kræfter. Det var ikke en let Opgave at komme efter Balslev, og for flere var det svært at finde sig i de unge og uprøvede Kræfter, som jo umuligt kunde give det, som Balslev havde givet i saa rigt Maal. Heldigvis havde min Mand den Evne ikke at skele til Siderne eller forske efter, hvad Folk sagde, men at tage fat og gaa den Vej, som han lige fra lille Dreng havde ønsket at gaa. Han havde den Gang mange Kræfter, og de blev brugt i rigt Maal, – var der noget, der ikke gik saa godt, tabte han aldrig Modet, men tog ufortrødent fat igen. At besøge syge og gamle laa ham meget paa Sinde, og det tiltrængtes især bl. dem, der boede længst borte – det var i det hele taget en Opgave, som vi kunde dele

med hinanden, og som vi har haft meget Glæde af. Hvor er vi bleven godt modtaget, naar vi dukkede op saa her saa der, det er ofte i mine Tanker. – Dengang levede der mange, der havde været med fra Begyndelsen og kunde fortælle om Tiden forud, og for hvem Kristendom og Menighedsliv gik forud for alt andet. Der maa jeg først nævne Anders Dissing, som vel nok var den mest markante Skikkelse, men ham fortælles der nok om andetsteds, i vor Tid var han saa absolut en gammel Mand. Hver Lørdag i Middagsstunden kom han over til os, min Mand skulle læse Højskolebladet for ham, og det skulde han, selvom det kunde tænkes, at Prædikenen netop den Dag var vigtigere. Vi hørte meget om tidligere Tider, Kritik af Nissens Økonomi og af Forgudelsen af Balslev, som han kaldte det. Til mig sagde han engang: »Deres Mand maa ikke blive forgudet, og det skal De sørge for«. Ja kritisk og haard kunde A.D. være, men Menighedens Liv og Trivsel laa ham inderlig paa Sinde. Det samme mødte vi hos Anne Søndergaard, Niels Hansens Enke, der kom vi aldrig, uden hun spurgte om, hvordan det gik med Arbejdet og Livet i Menigheden, – for hende drejede det sig ikke om, hvad Folk sagde og gjorde – hun var et sjældent Menneske. Der kunde være mange, jeg havde Lyst til at fortælle om, men det bliver for vidtløftigt. Dog skal Ole Jakobsen nævnes, for ham saa vi Søndag efter Søndag paa den Plads han havde valgt sig meget nær ved Døbefonten. Han fulgte så inderlig fromt med i det hele, men Daaben betød mest for ham, og under den kunne han komme med et bekræftende ja, som man følte kom lige fra Hjertet.

– Mange af de ældre havde en yndlingssalme, – ved en Sammenkomst hos Kr. Lynggaards husker jeg Ane Marie, Villads Knudsens Kone, sidde og synge: »Der sad en Fisker saa tankefuld» med saadan oprigtig Glæde, som jeg unge Menneske knap begreb. I Tæbring skulde visynges »Dig vil jeg elske» for Søren Peter og »Gud skal alting mage» for Trine Hyldig. I Jølby mindes jeg Dorthe Søndergaard, der vilde have »O Helligaand mit Hjerte» og engang, efter at vi havde sunget den, erklærede, at saa blev det alligevel Søndag for hende.

Karen Marie Mikkelsen paa Vejen til Bjergby bad altid om »Jeg venter dig Herre Jesus til Dom», saa den er nær knyttet til hende, og jeg maatte tænke paa det, da jeg stod i Kirken i Vedersø foran Mindetavlen for Kaj Munk, hvor den staar i sin Helhed. Grundtvig Ovesen var især glad ved Verset: »Du kvæger i Ørken den tørstende Sjæl, du bjerger den bævende Due», det syntes han passede paa ham, hvad man egentlig ikke havde ventet, men glædede sig over. – Ja, hvor tidt har vi ikke kunnet dele vor rige Salmeskat med Mennesker, der følte, at der her virkelig var Hjælp at hente. Det skete i Hjemmene, men ikke mindre i Kirken, hvor Folk var flinke og trofaste til at komme trods den unge Præst. For mig staar Gudstjenesten i Ansgarskirken altid i et festligt Skær, der var aldrig tomt, og ved Højtiderne var der en meget stor Forsamling, som var med til at skabe virkelig Højtid. Min Mand gav ikke Udtryk for det, men jeg ved, at han ligesom jeg følte dyb Taknemmelighed over, at vi var bleven sat paa den Plads, og hans Gerning som Præst i Frimenigheden fyldte ham helt og fuldt.

Møderne i Præstegaarden havde vi megen Glæde af, det var fantastisk som Ungdommen trods Regn og Blæst mødte op. Vi sad helt ud i Bryggerset, og ved Kaffedrikningen gik det vildt til, naar saa mange skulde have en Kop Kaffe og et stykke Kringle. Desværre begik vi med Tiden den Fejltagelse at dele Møderne mellem de unge og de lidt ældre for at faa mere Skik paa det, men det bevirkede, at der ikke kom saa mange, og med Tiden blev det sværere og

sværere at samle de unge, som ikke mere følte sig saa stærkt knyttet til Menigheden, men tog Del i alt det, der foregik rundt i Sognene.

Menighedsmøderne havde altid god Tilslutning, og hvor var det dejligt om Sommeren at samle de gamle og mærke deres Glæde over at være med og mødes med hinanden. Dog husker jeg den Sommer, da Kirken blev grundig restaureret og laa hen i et Rod, at Henrik Svane fuld af Alvor erklærede, at nu havde vi grundig ødelagt vores Kirke, og han kom der ikke mere. Jeg husker ikke, om han efterlevede det. –

Det årlige Møde for Konfirmandforældrene gik efterhaanden over til, at de og Børnene mødte op en Eftermiddag til en daglig Time, saa Forældrene kunde faa et Indtryk af, hvordan det gik til – derefter mange Hold til Kaffe i Spisestuen og Samvær i Stuer og Have. Tilsidst læste min Mand et eller andet, vi sang og sluttede med Fadervor. Naar jeg tænker tilbage, føler jeg det som en festlig Dag ligesom Sommermøderne, Tillidsmandsmøderne, og hvad der ellers var af Sammenkomster i Præstegaarden. – Ja, Præstegaarden – det var vort Hjem og Baggrunden for vort Virke, hver Søndag bad min Mand i Kirkebønnen, at vore Hjem maatte være vort Paradis paa Jord, og det er jeg taknemlig for at tænke tilbage paa. At han følte og tænkte saadan. Vore Børn betød meget for os, og jeg indrømmer, at det ikke altid var let for mig at tage fra dem om Eftermiddagen for sammen med min Mand at tage paa Besøg i Menigheden, men jeg forstod, at det var af Betydning at lære Folk at kende i deres eget Hjem, hvor man anderledes kom i Kontakt med dem. I de første mange Aar var der mange Bryllupper, Sølv- og Guldbryllupper, vi har tilbragt mange Timer ved et Gildesbord. Det kunde være anstrengende nok, for Bænken var uden Rygstød, men til Gengæld sad vi altid overfor dem, der blev festet for, og det var i Sandhed at sidde til Højboards og næsten for meget at gøre ud af os. Til Begravelser var vi med til Kaffedrikning, men ogsaa meget ofte til Middag sammen med Familien i Hjemmet, og det sidste var værdifulde Sammenkomster, hvor der blev sagt mange gode Ord om den afdøde, Ord der havde hjemme i Virkeligheden, og som gav et ægte Indtryk af det Liv, der var afsluttet. – Konfirmationer og Barnedaab var vi aldrig med til, Søndagene var helliget vore Børn, og det vilde ogsaa have været uoverkommeligt, men i de Aar, der blev kørt med Hest og Vogn, kom Barnedaabsfolkene ind i Præstegaarden inden Guds-tjenesten, de fik Kaffe, og Moderen var der, indtil Daaben skulde finde Sted.

– Besættelsestiden maa jeg ogsaa omtale, den førte meget med sig. Jeg husker, at Provsten ved et Konvent sagde, at det var en ond Tid, andet kunde han ikke se, men det var andet. Det maatte jeg ofte tænke paa, naar Folk flokkedes som aldrig før. Der var en Trang til at være sammen, Lydhørheden var stor, og Sangen har vel aldrig lydt stærkere end i den Tid. I Sommertiden havde vi Aftensang i Kirken, og det var værdifulde Stunder, som mange var min Mand taknemlige for – og saa gik da ogsaa den Tid. Vi holdt Sølvbryllup, Jubilæum og andre Festligheder, hvor der blev vist os megen Opmærksomhed – ja, hvor har vi faaet mange Gaver. Fra et af de første Aar blev jeg helt overvældet af til min Fødselsdag at faa en stor Pengegave fra alle Kvinder i Menigheden. Hvor var det kønt af dem, og saa helt ufortjent, men det blev sandelig til Tæpper baade i Dagligstuen og Havestuen.

– De aarligt tilbagevendende Efteraarsmøder er et Kapitel for sig, men de skal ogsaa omtales. Hvor har vi haft festlige Stunder i det runde Forsamlingshus, og hvor var der god Tilslutning. Talerne var imponeret og kunde li' at komme til Mors. De boede hos os og var ikke forjagede, som de

Den gamle præstegård, set fra sydøst (efter maleri af P. Krog Damgaard)

senere blev, saa der var aldrig tale om andet end at overnatte, de hyggede sig og vi med dem. Til at begynde med slog vi store Brød op – mindre med Aarene – den første Dag havde vi Præstefamilier til alle Maaltider og til langt ud på Aftenen, og blandt dem mindes jeg især Pastor Balslev som det levende Midtpunkt. Som han dog kunde fortælle en morsom Historie – meget ofte var den selvoplevet, og allerbedst naar han fik Lejlighed til at lufte sit uforfalskede fynske. Men ikke mindre værdifuld kunde Balslev være, naar han diskuterede med de ofte ret unge Præster – han fulgte med og holdt sig frisk og modtagelig helt op i sin høje Alderdom, hvor jeg husker ham snakke Teologi med Gunild, sidste gang han besøgte os. – 2den Mødedag havde vi om Aftenen aabent Hus for Byens Folk. Stuerne var fulde – Talerne underholdt, og der blev drukket megen Kaffe. 3die Dagen var mere stilfærdig, dog var Bordene i Spisestuen besat til Eftermiddagskaffe. Naar saa den sidste Taler var rejst, klappede vi sammen, ikke mindst gjorde jeg det, – min Mand holdt bedre ud, endskønt han aldrig svigtede til nogen af Møderne, han indledte, afsluttede, sang for og var Vært derhjemme. – Ja alt det derhjemme kunde ikke have ladet sig gøre, hvis vi ikke havde haft flinke Hjælpere, men det havde vi næsten altid. Jeg ser for mig en hel Række af Piger og løs Hjælp, som har været hos os i de mange Aar og delt meget med os, min Tak gaar til dem alle. Da jeg holdt 60 Aars Fødselsdag, samlede vi dem, vi kunne faa fat i om Eftermiddagen, og der blev opfrisket mange Minder, kun var det Skade, at vi ikke havde vore Drengene hjemme, for dem var der ogsaa mange Historier om. –

Ja, saadan gik Tiden – Sommer og Vinter – Jul, Paaske og Pinse – vi levede lykkeligt i den gamle Præstegaard, lykkeligst i den Tid vi havde Børnene, men ogsaa det slap op, og der kom Sygdom til.

Hvor nødig min Mand vilde, maatte han give op, han havde ikke gjort det, hvis han ikke havde haft mig at tage Hensyn til, og et svagt Haab om at blive raskere.

Maaske blev vi for længe paa det samme sted, det kan der diskuteres om, men hvor gav det Samhørighed, at vi kendte Folk – ikke bare de nulevende, men dem der var gaaet forud. For vore Børn var det af stor Betydning, at de fik Barndomshjemmet ubeskaaret, at der kun er èt Hjem at tænke tilbage paa. Nu er den gamle Præstegaard og Haven saa helt og aldeles borte; men det er mit Haab og min Bøn, at der maa blive levet et ligesaa lykkeligt Liv i de nye Omgivelser og først og fremmest, at Menigheden maa staa sammen og føle, at det Liv, der leves i og om Ansgarskirken, er af afgørende Betydning ogsaa i Fremtiden.

Julie Krøigaard

Skumring eller gry?

Det var med en vis frimodighed og glæde, jeg efterkom anmodningen om at skrive denne artikel til jubilæumsskriftet i anledningen af Morsø frimenigheds hundredeårs fødselsdag. Det lå vel i, at jeg rent personligt hermed fik lov til på nært hold at bringe en hilsen og tak for det gode naboskab, men samtidig også i, at jeg runden af samme rod, men stående uden for fik lejlighed til ud fra en kritisk analyse og positiv vurdering at fremkomme med disse følgende betragtninger.

Ved et jubilæum i almindelighed vil man være tilbøjelig til at beruse sig i de opnåede resultater og dvæle ved minderne. Men et jubilæum af denne art vil uvægerligt kalde til selvbesindelse og eftertanke. Og her vil jeg gerne være med også som folkekirkens repræsentant. Thi vel står frimenigheden som en selvstændig menighedskreds her i provstiet, men selve dens eksistens står som et koncentreret udtryk for den frihedskamp, der skulle til for at nå til den folkekirkelige frihed, vi har i dag. Den førte en kamp for at gøre sig fri for det statskirkelige formynderskab for at etablere den kirkelige folkelighed, som folkekirken er udtryk for idag. Det er ud fra dette syn på frimenigheden, jeg hylder den på jubilæumsdagen. Som sådan står den åndeligt i det folkekirkelige fællesskab om ikke »legemligt». Denne kendsgerning må så mildne den overfladiske betragtningsmåde, at frimenigheden bare skulle være en samling udbrydere af det folkekirkelige fællesskab. Thi dengang frimenigheden blev til, var der ingen folkekirke, men en statskirke. Nok en folkekirke af navn i henhold til grundlovens § 3, men først af gavn ved de kirkelige frihedslove, der er blevet til i tidens løb lige fra loven om løsning af sognebåndet 1855 og op til vore dage.

Men givet er det også, at frimenigheden aldrig var blevet det, den blev, om ikke der var »folkekirke»-præster, der ud fra den samme frihedside kæmpede ved siden af de »frie kredse» for opnåelse af den ønskede frihed i deres trosforhold og udøvelse af deres gudsyndelse.

Frimenigheden kom jo i væsentlig grad fra starten af til at bestå af de såkaldte gudeligt vakte i midten af forrige århundrede her på Mors. Disse mennesker kom nærmest til at stå som får uden hyrde. De ønskede at samles til møder for at bekræftes i deres fælles kristelige oplevelser ved sang og tale. Men det kunne ikke tales af det statskirkelige formynderskab. I frihedens navn og påvirket af det grundtvigske frihedssyn stillede en mand som pastor Sørensen, senere provst, i Solbjerg sig ved siden af disse mennesker og blev som en slags hyrde for dem og ledte dem ind på »fredens» vej. Senere hen kunne pastor Frandsen i Erslev kirke samle disse vakte omkring prædikestol

og nadverbord og på den måde lede dem ind til det centralt kirkelige. Det var hovedsagelig disse mennesker, der ønskede at dele nadverfællesskabet med hinanden, der blev kernen i de såkaldte frie kredse. Da pastor Frandsen rejste, og der i nabolaget var kommet stivsindede statskirkepræster, der slet ikke havde forståelse for den frihed, der kæmpedes for, så blev de igen overladt til sig selv. Atter var det så en »folkekirke»-præst, pastor Lillelund, der kom som sognepræst til Frøslev, der om end til at begynde med med store betænkeligheder stillede sig solidarisk ved deres side. Betænkelighederne skyldtes ikke så meget manglende sympati og forståelse, som vel at mærke en angst for, at disse mennesker syntes ham for selvbevidste i deres frihedssyn grænsende til en nedladende vurdering af andres åndelige dømmekraft. Men Lillelund overvandt dog sine betænkeligheder og kom til at stå som en myndig åndelig vejleder for de åndeligt vakte, som i stort tal, inden Ansgarskirken blev bygget, løste sognebånd til ham. En del af dem fulgte med ham, da han i 1878 flyttede til Tæbring. Da kirken var færdigbygget, og man havde fundet en mand, der ville være deres præst, gjorde de brug af loven om dannelse af valgmenigheder, som var blevet vedtaget i 1868. Det skete som bekendt i december 1871. Nu var kredsen etableret i en menighed med sin egen præst, Rasmus Lund. Lillelund, som med venskabsbånd og hjertebånd blev knyttet stærkt til Rasmus Lund, kunne med frimodighed opfordre sine sognebåndsløserne til at slutte sig til valgmenigheden. Jeg har svært ved at forstå hvorfor. Men muligvis hænger det sammen med, at pastor Lillelund, som var grebet af det grundtvigske frihedssyn, i valgmenighedsdannelsen så et mønster for den folkekirkelige frihed, som han ønskede skulle afløse den statskirkelige tvang. Valgmenigheden skulle således være en udfordring til den statskirke, som stadig blev holdt i live af de konservative kræfter, skønt den var blevet afskaffet ved grundloven. Jo stærkere valgmenighedsdannelsen stod, jo stærkere måtte udfordringen føles.

Måske skal man ud fra denne betragtning se på den videre udvikling, der til sidst førte til frimenighedsdannelsen. Lillelund har utvivlsomt ret, når han siger, at det, der tiltalte ham mest ved de mennesker, der ved store ofre gik i gang med at bygge kirken, det var, at det ikke var en person, man ønskede at etablere menigheden omkring, men selve nadverfællesskabet. Her henviser han til, at der andre steder i landet etableredes en frimenighed omkring en person. Men da valgmenigheden var dannet, og Rasmus Lund var blevet deres præst, så blev det ganske naturligt ham, der kom til at lede menigheden. Derfor blev det også ham, der kom til at stå som forgrundsfigur i det videre forløb. Som valgmenighed stod menigheden indenfor »folkekirken» og under dens administration, under provst og biskop. Det, som fra valgmenighedens side hævdedes simpelthen som livets ret med hensyn til friheden til at forvalte nadverens sakramenter efter Herrens ord uden skelen til høj eller lav, rig eller fattig, ung eller gammel, barn eller voksen, blev betragtet som oprør imod de kirkelige myndigheder. I dag står vi ganske uforstående over for dette rigoristiske syn. Nu er folkekirken at betragte som et værn imod alt, der hindrer evangeliets vej til de »små» og de »umyndige». Men dengang var det anderledes. Men denne kamp for »livets ret» evangelisk set førte altså til, at anerkendelsen som valgmenighedspræst blev frataget Rasmus Lund og dermed retten til at være præst for Ansgarskirkens menighed. Rasmus Lund følte det som en udelukkelse af »folkekirken», hvad det også i realiteten var. Menigheden fulgte ham, og frimenigheden blev dannet.

Man kan formentlig læse andetsteds i denne bog om de delte meninger indenfor de grundtvigske præster og lægfolk, hvorvidt dette skridt skulle være taget fuldt ud. Men det skete. Og således står Ansgarskirkens menighed uden for det folkekirkelige fællesskab »legemligt» idag. Givet er det, at det fra mange sider ikke var tænkt som målet.

I den nye situation fortsatte naturligvis fællesskabet mellem de grundtvigske præster og lægfolk inden for »folkekirken» og præst og menighed i frimenighedskirken i Øster Jølby. Der knyttedes fortsat hjertebånd og venskabsbånd. Foruden Lillelund, som gennem alle de 36 år, han var præst på Mors, stod menigheden nær, falder det naturligt i denne forbindelse at nævne den velkendte provst i Nykøbing, Vilhelm Hansen, og hans eftermand, provst Garnæs Hansen i Tødsø. Dette nære fællesskab mellem de folkekirkelige grundtvigske præster og lægfolk på Mors og frimenigheden og dens præster skyldtes først og fremmest det fælles folkelige og kristelige syn, som frugtbarjordes gennem de storslåede mødearrangementer, der kulminerede i efterårsmøderne; men det bør tillige understreges, at det i høj grad blev båret af de habile grundtvigske præster, endskønt det jo stod dem frit at vælge hvem som helst. Her mindes jeg personligt den ældre og tidligere præst for menigheden, Balslev, der hvert år var medvirkende ved gudstjenesten i forbindelse med efterårsmøderne, men da navnlig pastor Krøigaard, der som ingen anden forstod at styrke de usynlige bånd, der bandt os sammen.

I pastor Balslevs bog om Vilhelm Hansen sætter han som indledning et brev, som provst Hansen i slutningen af december 1914 havde skrevet til vennen Kr. Lohmann. Det er stærkt præget af det ødelæggende uvejr, der gik hen over Europa: den første Verdenskrig. Med den som baggrund kommer provst Hansen, som den velbegavede og selvkritiske mand han var, ind på Grundtvigs syn på et kristeligt og folkeligt menneskeliv.

I brevet giver han udtryk for, at virkeliggørelsen af dette syn på det kristelige og folkelige nødvendigvis vil tage meget lang tid og kræve flere slægters arbejde, kampe, nederlag og sejre, så det med rette må hedde, at synerne kun rander horisonten, og han føjer til, at efter et årtusinde vil meget i dem endnu være fremtidssyner. »Denne opfattelse har jeg aldrig kunnet slippe, og det har derfor mangen gang faldet mig drøjt nok at høre, hvordan skikkelige folk bildte sig ind, at vi enten stod midt i herligheden eller dog kunne vente den med det allerførste; til tider har jeg kunnet smile ad den troskyldighed, men af og til har det kun været med nogen bitterhed, jeg har kunnet se på, at man »legede guldalder» i Danmark; det har gjort mig mere kritisk overfor mangt og meget, end glædeligt var for mig selv og andre».

Disse ord fra en mand, som var menighedens ven lige fra dengang, den var den stridende og kæmpende og den »vindende», synes jeg også skulle med. Jeg kan gøre dem til mine. Der er visseligt blevet »leget guldalder». Det er så svært at gå i sig selv og måtte erkende det. Det er så tungt at nemme, »at vejen til frelse går gennem døden», som Vilhelm Hansen udtrykte det. At engagere sig i livet vil som bekendt føre til udslettelse. Blev det til et engagement i livet, hvor man kæmpede for frihed til at tænke, tro og tale med det ansvar, det indebærer, eller blev det til en selvkredsen og en fæstning, hvor vi med alle vinde har det hyggeligt herinde.

Et jubilæum kan blive til en beruselse, men det kan også blive til en besindelse.

P.H. Winthereik.

Aarsgaardskirken 1971

Frimenigheden i dag og i morgen

I en nekrolog stod bl.a., at N.N. ikke syntes, at det havde været søndag for ham, hvis ikke han havde været i kirke, og det skal med det samme siges, at N.N. hørte til en sognemenighed, og at han havde et krævende arbejde og en stor familie, hvorfor han sikkert nok kunne finde en gyldig grund til at blive hjemme fra kirken.

Med disse ord vil jeg åbne for perspektivet i frimenighedens tilstedeværelse i dag og i fremtiden, for i dem siges vel egentlig det centrale i en menigheds liv: Der sidder en mand, forhåbentlig blandt mange andre, og synger med på salmerne, lytter til forkyndelsen fra prædikestolen, glæder sig over det ufattelige budskab ved døbefonten og går sammen med andre op gennem korbuen, hvor »tæppet er sønderrevet og en indgang åbnet blevet» til det allerhelligste, hvor bordet med den hellige nadver står dækket.

Dette liv kan i dag leves i en sognemenighed så omfattende, at børnene endog kan følge med til Herrens bord, og med det in mente, at præsten er valgt af menighedens råd, og at utilfredse kan løse sognebånd andetsteds hen. Derfor kan det vel være berettiget at stille det spørgsmål: Behøver man så nu de frie kredse, som blev til, fordi Guds ord på forskellig måde var bundet i statskirken? Har de ikke overlevet sig selv og står tilbage som lukkede kredse, der prøver på at holde liv i en visnende tradition, glemmende evt. nyt liv omkring sig?

Jeg vil svare omtrent sådan: Forkyndelsen er både samlende og skelsættende, og tilhørerne forskellige. Derfor kan skellene mellem forkyndelseskredse ind imellem blive sat anderledes, end nogle synes om, idet de ikke nødvendigvis falder sammen med de af mennesker satte sogneskel, netop fordi forkyndelsen danner en åben kreds om det kraftcenter, hvorfra den udgår. I denne sammenhæng har enhver form for fri kreds, også frimenigheden på Mors, sit eksistensgrundlag fuldt ud så godt som nogen sognemenighed – også i dag.

Og tænker vi så på fremtiden, kan vi sige med H.C. Andersen: »Gud giv dig fremtid, som han gav dig minder!» Uden disse ord i deres stærke enfoldighed kan en sognekirke bestå uden nogen videre tilslutning for sognet i kraft af sin organisation, lære og ritus, forbundet med, at den ifølge grundloven støttes af staten. Den kan fortsætte som institution, ligesom Frode Fredegod efter sin død, støttet af sin hird kørte rundt i landet i tre år, før det gik op for folket, at han var død. En frimenighed kan i nogen måde det samme, idet den også står som en borgerlig indretning med sin vedtagne form. Men da denne indretning beror på frivillig tilslutning og en direkte

økonomi uden støtte udefra, må den ophøre med at eksistere, efterhånden som medlemstallet går ned, og pengene slipper op, og historien viser, at menigheder er gået ind, fordi de ikke længer havde bund i folkets liv.

Men så spørger jeg mig selv, der er døbt i en frimenighed og har levet det halve af mit liv i en frimenighed og derfor har god grund til at føle frimenigheden som den naturligste form for menighedsliv: Kan du slutte dig til en frimenighed uden at glemme din nabo, som ikke ser anderledes på det, end at i sognet har vi alle hjemme, og ønsker du, at frimenigheden skal fortsætte? Spørgsmålet er påtrængende. Men skal man forlade den menighed, man har fået hjælp i til at leve sit liv? Gør man det, kan det måske hænde, at man får ringere mulighed for at se sin nabo og at yde det i egnens liv, man måtte blive udset til, enten i al stilhed i sit hjem og nære naboskab eller videre ud i det offentlige liv, og konfrontationen mellem frimenighed og sognemenighed, er den ikke opstået ved, at det, der fra Skaberens hånd måske kun var tænkt som en bevægelse, er blevet gjort til organisationer, som let kan få en til at tænke på jødedommen med dens stærke præsteskab med frelsesmonopol og med en lille tanke om, at fornyelse af gudstjenesten sker gennem forbedring af liturgi o.lign. og ikke kun ved dette simple, at har du ordet fra Gud, så er det nok til, at der bliver den bedste gudstjeneste ud af det?

Så er vi ved dette enkle, at tiden til frimenighed altid er inde, og at en menigheds fremtid beror på, at den som vært for den himmelske gæst ikke laver så mange anstalter, at gæsten finder, det var bedre at bo et andet og friere sted, hvor det altafgørende er, at der er hjerterum. Og i det store fællesskab må det, der binder sammen, så være: Den samme herre, tro og dåb, og det alene.

For frimenigheden her er det naturligt at se på dette, at fra begyndelsen og til i dag har nadverfællesskabet været meget drivende i dens liv, og åbenhed den atmosfære, gennem hvilken den har fået mange venner, også blandt egnens præster, som har været gode støtter for den. Og fremtiden afhænger af, at det må blive ved med at være sådan, at præst og menighed i fællesskab må få lov til at bære det kristne budskab videre til næste generation på en sådan måde, at det bliver hørt og modtaget, og at den kristne søndag fortsat må være en kraftkilde til hverdagens gøremål, en kilde til glæde i vort liv og trøst i sorgen.

Gunnar Engholm Petersen.

Efterskrift

Hvorfor blev der dannet en valgmenighed netop her? Og hvorfor blev denne valgmenighed sidenhen frimenighed?

Det er to historiske spørgsmål, som denne fremstilling af »Morsø Frimenighed«s historie har tjent til at besvare.

Men der er et andet spørgsmål, som ikke er historisk, og som derfor heller ikke kan besvares gennem historien, selv om historien hele tiden hører med som baggrund. Det er dette spørgsmål: *Hvad er »Morsø Frimenighed«s opgave i dag og i morgen?* Har den overhovedet nogen opgave mere?

Svaret herpå må blive et dobbelt svar:

Det er frimenighedens opgave såvel som enhver anden menigheds opgave at forkynde nåden og sandheden, som er kommet ved Jesus Kristus, rent og purt uden at lægge til eller trække fra, og derved samle mennesker om døbefont og nadverbord, hvor den opstandne »Jesus Kristus med vor glæde er lyslevende tilstede«. Her er overhovedet ingen forskel på frimenighed og sognemenighed.

Men frimenigheden har også en særlig opgave netop som frimenighed. Den består ikke i at forsøge at realisere den »ideale« menighed, til forbillede for andre, men frimenigheden har sin særlige opgave inden for den folkekirkelige sammenhæng – netop som frimenighed. Det har lige fra bruddet i 1883 været karakteristisk for »Morsø Frimenighed«, at den på en gang har villet hævde sin fulde frihed og samtidig ikke på noget tidspunkt har villet anerkende, at den skulle stå udenfor den folkekirkelige sammenhæng. Lad være, at det målt med den kirkelige juras alen er noget ulogisk rod: i livets sammenhæng er og bliver det dog et frugtbart standpunkt!

Og det er værd at huske, at grundtvigske præster og menigheder har stået side om side med frimenigheden og dens præst, fordi sagen – den fælles kamp for kirkelig frihed – betød langt mere end den forskellige kirkeretlige stilling, »saa det ikke i nogen Henseende har været at mærke, at de forskellige Navne, Valgmenighed og Sognemenighed, har gjort allermindste Skaar i vort gode Forhold til hinanden«, som det hed i Vilhelm Hansens skrivelse til biskoppen, underskrevet af 7 Morsø-præster i 1883.

Netop i dag og i morgen, hvor folkekirken er under en stadigt tiltagende dobbeltild, må frimenigheden just som frimenighed bekende sig som folkekirkens og dermed den folkekirkelige friheds forsvarer. Enten det er statskirkelige tendenser, der truer eller det er synodalkirkelige tendenser, der truer den folkekirkelige frihed, så må frimenigheden i dag som for 90 år

siden stille sig side om side med den folkekirkelighed, der vil forsvare den kirkelige frihed, netop fordi sagen er det afgørende i dag som forhen.

Det sker ikke så sjældent, at man fra synodalkirkeligt hold forventer tilslutning fra de grundtvigske frimenigheders side til kampen for at opløse folkekirken og sætte en eller flere synodedirigerede frikirker i stedet, men frimenigheden må klart afvise det makkerskab, hvis den ikke skal svigte den sag, som den i sin tid kæmpede for og måtte ud i frimenighed for: den kirkelige frihed for den enkelte menighed, uden statskirkelig eller synodalkirkelig tvang og ensretning.

Det siges i dag undertiden sorgløst, at vel har kampen for kirkelig frihed engang været nødvendig, endda i en sådan grad, at det blev til gavn for folkekirken som helhed, at der var menigheder og præster, som turde tage konsekvensen af deres standpunkt og gå ud i frimenighedsstillingen, men i dag er friheden vunden, statskirken er omsider blevet til folkekirke, og der er slet ingen røvere i denne skov.

Men frihed ejer vi altid kun, så længe nogen vil slås for den. Og måske er der i dag større fare end i mange år for, at det statskirkelige og synodalkirkelige dobbeltangreb på folkekirken og dens frihed skal føre til folkekirkens opløsning. Noget tilsvarende er sket i en række andre lande, og her er resultatet blevet en eller flere synodedirigerede frikirker, hvor friheden er gået fløjten.

Måske har vi herhjemme en mulighed for at undgå at ende ved samme sørgelige resultat, hvis en tilsvarende situation kommer til at foreligge med folkekirkens opløsning. I så fald er det i kraft af, at vi herhjemme i modsætning til andre lande har haft og endnu har en levende tradition for en alternativløsning: frimenigheden, som hvad angår bekendelse og ritus helt står på folkekirkens grund, men økonomisk og administrativt er aldeles suveræn.

Derfor skal frimenigheden blive ved med at være frimenighed, både for sin egen skyld og for folkekirkens skyld. Den svigter sin opgave i den folkekirkelige sammenhæng ved at opgive sin suveræne stilling som frimenighed, ligesom den svigter, hvis den nu bare hviler på laurbærrene fra de en gang vundne sejre og iøvrigt hygger sig i smug.

»Morsø Frimenighed« har en arv at vedgå og at leve op til: netop som frimenighed at stille sig solidarisk med den folkekirke, der slås for friheden – så sandt som det endnu gælder, at nådens og sandhedens ord kun virker i fuld frihed.

Ansgarskirken 1971

Litteraturfortegnelse

Litteraturfortegnelsen gør ikke krav på at være fuldstændig, men skal kun være en hjælp for dem, der søger yderligere oplysning om Morsø Frimenigheds historie. De fleste af de nævnte bøger er udsolgt, men vil kunne lånes hjem fra biblioteket. Anders Dissings manuskript findes på landsarkivet i Viborg og vil kunne læses der.

Almindelige fremstillinger af menighedens historie:

Jens Damsgaard: Præsten Rasmus Lund og Frimenigheden paa Mors. 1916.
Holger Begtrup: Dansk Menighedsliv i grundtvigske Kredse. V. 1934. s. 68-119.

Asger Højmark og Uffe Hansen: De grundtvigske Fri- og Valgmenigheder. 1944. s. 424-433.

Paul Nedergaard: En dansk Præste- og Sognehistorie. Bind V, hefte 11. 1959.
Anders Dissing: Lidt om frimenighedens historie på Mors (manuskript).

Vækkelsen og den frie menigheds forhistorie:

Frederik Nygaard: P.K: Algreens og Provst J.K: Sørensens Levnedsløb med den kristelige Vækkelsehistorie paa Mors. 1883.

J. Lundbye: Lidt om »Brødremenigheden»s Virksomhed paa Mors 1750-1850 (i »Historisk Aarvog for Mors» 1925, s. 115).

Jens M. Nielsen: Nogle Træk af det kristelige Vækkelseliv paa Mors. 1936.

A. Pontoppidan Thyssen: De senere jyske Vækkelser (bind V i serien »Vækkelsernes Frembrud i Danmark i første Halvdel af det 19. Aarhundrede»). Især s. 231-250 og s. 263-294.

Anden litteratur til belysning af menighedens historie:

Rasmus Lund: Min Afsked som Valgmenighedspræst paa Mors. 1883.

Lillelund: Mindeord (i »Rasmus Lunds Sange». 1891. s. 3-23).

Jakob Lykke: Anders Kr. Povlsen Dal og Galtrup Højskole 1864-1914. 1914. s. 76-98.

Nogle Breve fra Povlsen Dal til Fuldmægtig Lomborg (i »Historisk Aarvog for Mors» 1921, s. 97-108).

J.P. Wammen: Søren Olesen fra Mors. 1924. s. 29-64 og s. 102-108.

M.P. Ejerslev: Bette Wolle fra Mors. 1947. s. 25-44 og 76-78.

Torsten Balle: Af Anton Lomborgs erindringer (i »Historisk Aarvog for Thisted Amt 1954 og 1955).

August F. Schmidt: Fra Mors I. 1957. s. 60-68 og 99-140 og 144-147.

P.G. Lindhardt: Fem Aalborg-Bisper (i »Festskrift i Anledning af 400-Aars-Dagen for Bispestolens Overflytning til Aalborg». 1954). s. 41-42, 43-53, 104-107, 148-150 og 215-216.

A. Pontoppidan Thyssen: Den nygrundtvigske Bevægelse I. 1958. s. 268-287.

Thorvald Balslev: Fra min præstetid på Mors (i »Vartovbogen» 1959). s. 25-46.

Iøvrigt kan henvises til »Morsø Avis» 1871 (23. feb. og 19. dec.) og 1883 (perioden fra 29. januar til 27. august) samt til »Morsø Folkeblad» 1883 (samme periode).

Indholdsfortegnelse

Forord	5
Morsø Frimenigheds historie	7
I Forhistorien (ved Bodil Fisker)	7
II Valgmenighed (ved Bodil Fisker)	18
III Bruddet (ved Bodil Fisker)	42
IV Frimenighed (ved Per Fisker)	60
V Frimenigheden i mands minde (ved Per Fisker)	75
38 år i frimenigheden på Mors (ved Julie Krøigaard)	91
Skumring eller gry? (ved P.H. Winthereik)	97
Frimenigheden i dag og i morgen (ved Gunnar Engholm Petersen)	101
Efterskrift (ved Per Fisker)	103

